

บทที่ ๓

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาคตะวันออกเฉียง

นับตั้งแต่กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนภาคตะวันออกเฉียง กล่าวคือ ลาวเวียง เข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยกรุงธนบุรี และลาวพวนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลาร่วม ๒๓๐ ปีแล้วที่ชาวลาพล่านี้ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างมั่นคงในภูมิภาคที่มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ดังนั้นชาว ลาวเวียงและลาวพวนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ รอบด้านที่เปลี่ยนแปลงไป

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงในอดีต

(พ.ศ. ๒๓๒๒-๒๕๐๓)

ลาวเวียงและลาวพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมหลาย อย่างโดดเด่นแตกต่างไปจากคนไทย อัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมเหล่านี้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่เมื่อครั้งอยู่ในราชอาณาจักรลาว จนกระทั่งเมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงของไทยก็ยังคงยึดถือและปฏิบัติอยู่เช่นเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งลาวพวนซึ่งมีจำนวนมากในภาคตะวันออกเฉียง

ลักษณะบ้านเรือน

ลาวเวียงและลาวพวนจะตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มก้อนไม่ปะปนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น บ้านเรือนที่อยู่อาศัยลักษณะเป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูง มีชานยื่นออกมาจากตัวบ้านไว้สำหรับนั่งเล่นหรือใช้ต้อนรับแขกหรือญาติพี่น้อง มีบันไดขึ้นลงอยู่ที่นอกชาน ภายในตัวบ้านจัดแบ่งออกเป็นสัดส่วน ได้แก่ ห้องนอน ห้องพระ ห้องครัว และห้องน้ำห้องส้วม ส่วนใต้ถุนบ้านจะแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ แบบเปิดโล่ง และแบบมีไม้ระแนงโปร่งกันไว้ แต่ประโยชน์ใช้สอยเหมือนกัน คือ ใช้พักผ่อน เลี้ยงไก่ เก็บของ เก็บฟืน และเครื่องมือทำการเกษตร รวมทั้งตั้งก้นสำหรับทอผ้า

บ้านส่วนใหญ่มีขนาดใหญ่และสร้างจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ไม้เต็ง ในบริเวณบ้านประกอบไปด้วยยุ้งข้าว (เล้าข้าว) ซึ่งจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก มีจำนวนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของบ้าน และที่สำคัญคือทุกบ้านจะมีศาลพระภูมิตั้งอยู่ตรงมุมบ้านด้านทิศ

ตะวันออกสำหรับกราบไหว้เพื่อความสงบร่มเย็นของครอบครัว บางบ้านจะตั้งศาลผี หรือที่เรียกว่า ศาลปู่ตา^๑ ไว้คู่กับศาลพระภูมิด้วย

ภาพที่ ๑๒ บ้านลาวพวนอายุกว่า ๑๐๐ ปีในตำบลบ้านดงกระเทียม อำเภอศรีมหาโพธิ
จังหวัดปราจีนบุรี พร้อมยื่นเข้าขนาดใหญ่ถึง ๒ หลังภายในบริเวณบ้าน

^๑ ศาลพระภูมิจะมีเสาเดียว ส่วนศาลผีหรือศาลปู่ตามี ๔ หรือ ๖ เสา นอกจากนี้จะมีศาลปู่ตาสำหรับกราบไหว้กันภายในครอบครัวแล้ว ในทุกหมู่บ้านของลาวเวียงและลาวพวนยังมีศาลปู่ตา(หอบ้าน)ประจำหมู่บ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวและศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้านด้วย ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านมักตั้งอยู่บนเนินดินได้ต้นไม้ใหญ่ด้านทิศเหนือของหมู่บ้านหรือบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน ภายในศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านจะเป็นที่สถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่เมื่อครั้งมีชีวิตประกอบแต่คุณความดี มีความกล้าหาญ หรือเป็นผู้บำนาในการเดินทางพาลาวเวียงและลาวพวนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านนั้นๆ เช่น ศาลปู่ตาบุญไหล ศาลเจ้าพ่อเชียงทอง เป็นต้น

ภาพที่ ๓๓ ศาลพระภูมิและศาลปู่ตาบริเวณหมู่บ้าน

การสร้างบ้าน

การสร้างบ้านของลาวเวียงและลาวพวนจะขอแรงญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมาช่วยกัน หรือที่เรียกว่า **ลงแขก** ขั้นตอนแรกของการสร้างบ้าน คือ การจัดหาอุปกรณ์สำหรับสร้างบ้าน ลาวเวียงและลาวพวนต้องไปตัดต้นไม้จากในป่ามาปลูกสร้างบ้านเรือน การเลือกหาไม้มาทำเสาเรือนนั้นมีเคล็ดในการคัดเลือก ต้นไม้ที่นำมาทำเป็นเสาเรือนไม่ได้ คือ ต้นไม้ที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ (สำเร็จ หน่ายทุกข์ และสมควร พงจีน, สัมภาษณ์, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๓ และ ๓ มีนาคม ๒๕๕๕)

๑. ต้นไม้ที่มีเถาวัลย์พันต้น

๒. ต้นไม้ที่มีกิ่งสองกิ่งกางออก เวลาพระอาทิตย์ขึ้นแสงพระอาทิตย์ผ่านเข้าไปในระหว่างกิ่งทั้งสองนั้น เรียกต้นไม้ที่มีลักษณะเช่นนี้ว่า **ไม้ตะวันผ่างาม**

๓. ต้นไม้ที่มีกิ่งใดกิ่งหนึ่งตายหรือมีกิ่งใหญ่เหี่ยวแห้งหมดทั้งกิ่ง เรียกว่า **กิ่งตาย**

๔. ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บนจอมปลวก

๕. ต้นไม้ที่ขึ้นคู่กันสองต้น เรียกว่า **สองนางนั่งให้**

๖. ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ริมคลองริมห้วย เรียกว่าไม้แยงเขา

๗. ต้นไม้ที่มีตาอยู่ดำนาก เรียกว่าไม้หมูลี

เมื่อเลือกได้ต้นไม้ที่ดีและเหมาะสมแล้ว ก่อนจะลงมือตัดต้องนำเอาหมาก ๑ กำบุหรื ๑ มวน ไปทำการขอเสียก่อนเรียกว่า ทำพลี หลังจากทำพลีเสร็จแล้วจึงเริ่มลงมือตัดต้นไม้ทันที เมื่อจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับสร้างบ้านครบถ้วนแล้ว ก่อนลงมือทำการสร้างบ้าน เจ้าของบ้านจะต้องไปปลุกเพิงสำหรับเป็นที่พักอาศัยอยู่ชั่วคราวเสียก่อน เรียกว่า ลงผาม ซึ่งต่อมอลาวเวียงและลาวพวนได้ถือเป็นประเพณีว่า หากมีการปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่ขึ้นจะต้องมีการลงผามเพื่อเอาฤกษ์เอาชัย

วันที่ทำการสร้างบ้านจะต้องหาวันฤกษ์งามยามดี ฤกษ์ที่ดีและเหมาะสมที่สุดสำหรับการสร้างบ้านคือ ฤกษ์ในยามเช้าตรู่ เพราะถ้าหากเป็นฤกษ์ในเวลาอื่นจะทำให้การสร้างบ้านไม่เสร็จพออาศัยอยู่ได้ในวันเดียว ก่อนวันสร้างบ้านหนึ่งวันจะต้องขุดหลุมและนำไม้ที่จะใช้เป็นเสาเรือนมาวางไว้ใกล้ปากหลุม หลังจากนั้นจึงนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ เช้าวันรุ่งขึ้นจึงเริ่มยกเสาเอก (เสาแรก) เจ้าของบ้านทั้งพ่อบ้านและแม่บ้านจะต้องไปช่วยแบกและยกเสาเอกพอเป็นพิธีด้วย เฉพาะในวันนี้จะต้องขอแรงญาติพี่น้องทั้งชายและหญิงมากเป็นพิเศษ โดยฝ่ายชายทำหน้าที่สร้างบ้าน ส่วนฝ่ายหญิงทำหน้าที่จัดหาข้าวปลาอาหารสำหรับเลี้ยงดูคนที่มาช่วยสร้างบ้านทั้งสามเวลา คือ เช้า กลางวัน เย็น หลังจากที่ย้ายชายสร้างบ้านเสร็จพออยู่อาศัยได้แล้ว ฝ่ายหญิงจะมีหน้าที่ทำเล้าไก่ที่ได้ขุนบ้านและทำเตาไฟในเรือนครัวซึ่งฝ่ายชายได้จัดทำเป็นกรอบสี่เหลี่ยมเตรียมไว้แล้ว ฝ่ายหญิงเพียงแต่ขนดินไปใส่เท่านั้น และจะต้องนำสิ่งของสามอย่างวางไว้มุมใดมุมหนึ่งของกรอบไม้ สิ่งของสามอย่างนั้นได้แก่ ไข่ ๑ ฟอง ข้าว ๑ ปั้น และแป้งข้าวหมาก ๑ ลูก เมื่อนำของทั้งสามอย่างวางไว้เรียบร้อยแล้ว ต่อจากนั้นจึงเอาดินใส่ให้เต็มกรอบไม้ ใช้สากดำข้าวกระทุ้งดินให้แน่น ทำหน้าดินให้เรียบเสมอกัน หลังจากที่ทำเล้าไก่และเตาไฟเสร็จเรียบร้อยแล้วจะได้ฤกษ์ขึ้นบ้านใหม่พอดี (วิเชียร วงศ์วิเศษ, ๒๕๒๕, หน้า ๔๕)

การหาฤกษ์งามยามดีในการขึ้นบ้านใหม่นี้ จะถือเอาวันเดือนปีของเจ้าของบ้านมาคำนวณด้วย ลาวเวียงและลาวพวนถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาว่า ถ้าหากหมอลำคำนวณว่าวันเดือนปีของเจ้าของบ้านไม่มีฤกษ์งามยามดีเหมาะสมที่จะขึ้นบ้านใหม่ในวันนั้นได้ เจ้าของบ้านต้องขอร้องญาติพี่น้องซึ่งมีวันเดือนปีขึ้นบ้านใหม่ในวันนั้นได้มาทำพิธีขึ้นบ้านใหม่แทน เมื่อมีผู้ทำพิธีแทนทำพิธีขึ้นบ้านใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าของบ้านจะต้องจัดดอกไม้ธูปเทียนไปขอบ้านจากผู้ทำพิธีแทนอีกต่อหนึ่ง บ้านจึงจะเป็นกรรมสิทธิ์ของคนอย่างถูกต้องตามประเพณี

การขึ้นบ้านใหม่ตามประเพณีของลาวเวียงและลาวพวน เจ้าของบ้านจะต้องหาบของนำหน้าขึ้นไปบนบ้านก่อน สิ่งของที่จะต้องหาบขึ้นไปนั้นมีดังนี้ คือ (สมควร พงจีน, สัมภาษณ์, ๓ มีนาคม ๒๕๕๕)

๑.ไซ ๑ อัน ไล่เมียง ๒ คำ หมาก ๒ คำ และไข่ ๑ ฟอง

๒.แห ๑ ฟืน

๓.ก้อน ๑ อัน

๔.สัว ๑ อัน

๕.หอก ๑ เล่ม

และมีคนหาบของตามขึ้นไปอีก ๑ คน หาบที่ตามขึ้นไปทีหลังนี้มีของอยู่เพียง ๒ อย่าง คือ

๑.ดิน ซึ่งทำเป็นก้อนกลม ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔-๕ นิ้ว เพื่อนำไปตั้งที่เตาไฟสำหรับตั้งหม้อข้าวหม้อแกง เรียกว่าก้อนเส้าจำนวน ๔ ก้อน และดินซึ่งทำเป็นแผ่นยาว ๆ หนาประมาณครึ่งนิ้ว กว้างประมาณ ๓ นิ้ว แล้วโน้มปลายทั้งสองข้างเข้าหากันให้เป็นรูปโค้งเหมือนเกือกม้า สำหรับนำไปวางหลังก้อนเส้าเพื่อกันจี๊ดไม่ให้สั่นออกจากเตาไฟ เรียกว่าอ้องเส้าจำนวน ๑ อัน

๒.ฟืน จำนวนกี่คืบก็ได้

ต่อจากนั้นจะมีคนถือเสื่อ ที่นอน หมอน มุ้ง และถาดอาหารคาวหวาน สำหรับทำขวัญเรือนหรือที่ลาวเวียงและลาวพวนเรียกว่า **สู่ขวัญเรือน** เมื่อทำพิธีสู่ขวัญเรือนเรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นตามประเพณีของลาวเวียงและลาวพวนจะต้องมี**ประเพณีการนอนเรือนใหม่** ตามประเพณีการนอนเรือนใหม่นี้ ถือกันว่าจะต้องมีคนนอนให้ครบทุกห้องเป็นเวลา ๓ คืน จะปล่อยให้ห้องใดห้องหนึ่งว่างไม่ได้ ถ้าครอบครัวเจ้าของบ้านมีคนน้อย ไม่สามารถนอนให้ครบทุกห้องได้ ญาติพี่น้องจะต้องไปนอนเป็นเพื่อนเป็นเวลา ๓ คืน ในคืนที่สี่เจ้าของบ้านจะต้องจัดหาข้าวปลาอาหารเลี้ยงญาติพี่น้องที่มานอนเป็นเพื่อนและเชิญญาติผู้ใหญ่มาร่วมรับประทานอาหาร ส่วนญาติผู้ใหญ่ก็จะถือโอกาสให้ศีลให้พรให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไปด้วย

คติความเชื่อในการสร้างบ้าน

คติความเชื่อในการสร้างบ้านที่ลาวเวียงและลาวพวนต่างยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด เนื่องจากเชื่อว่าหากปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขนั้น มีดังต่อไปนี้

๑.การตัดไม้สำหรับใช้ทำเสาเอกหรือเสาเรือน เมื่อตัดไม้ขาออกจากต้น แล้วปรากฏว่าไม้นั้นล้มลงไม่ถึงพื้นดิน ปลายของไม้ไปพาดค้างอยู่กับต้นไม้ต้นอื่น ไม้ลักษณะเช่นนี้ไม่สามารถนำมาทำเสาเอกหรือเสาเรือนได้ ต้องคัดเลือกไม้ต้นอื่นต่อไป

๒. ขณะทำพิธียกเสาเรือน หากบังเอิญมีเสาเรือนต้นใดต้นหนึ่งล้มลงมาจะต้องยกเลิกการสร้างบ้าน ณ พื้นที่แห่งนั้นทันทีเพราะเชื่อว่าสถานที่แห่งนั้นผีแรง จะต้องหาสถานที่อื่นสำหรับสร้างบ้านแทน

๓. ห้องนอนของเจ้าของบ้านถือเป็นเขตหวงห้าม บุคคลอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกในครอบครัวห้ามเข้าเด็ดขาด ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าของบ้านมักเป็นผู้มีวิชาอาคมและเก็บรักษาของขลัง (พ่อเลี้ยง)^๑ ไว้ภายในห้องนอนของตน ดังนั้นหากมีผู้อื่นล่วงล้ำเข้าไปจะโดยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เจ้าของบ้านจะต้องนำดอกไม้ ธูปเทียนไปขอขมาต่อพ่อเลี้ยง

๔. ห้ามทำการตัดแปลงหรือต่อเติมบ้าน เพราะการกระทำดังกล่าวจะนำความโชคร้ายมาสู่ครอบครัว ดังคำกล่าวของชาวลาวเวียงและลาวพวนที่ว่า **ต่อตูปเสียหลาน ต่อฉานเสียลูก หรือ เรือนमार ขานต่อ** (หม่น นามประคอง, สัมภาษณ์, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕)

๕. ห้ามเฝ้าบ้านทับยุง หมายความว่า การสร้างยุงข้าวจะต้องมีระยะห่างจากบ้านพอสมควร โดยกะเนเอาจากเงาของบ้านว่าไม่ควรทับลงบนยุงข้าว สาเหตุของความเชื่อดังกล่าวนี้เนื่องมาจากยุงข้าวเปรียบเสมือนกับยุงข้าวอยู่บ้าน หากถูกเฝ้าบ้านมากดทับจะทำให้ครอบครัวทำมาหากินฝืดเคือง ข้าวปลาอาหารไม่อุดมสมบูรณ์^๒

การประกอบอาชีพ

ลาวเวียงและลาวพวนที่ตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนอกจากจะมีหน้าที่ทำสวนทองและสวนเร่งส่งให้แก่รัฐบาลแล้ว ชาวลาวเหล่านี้ยังมีอาชีพหลักที่สำคัญนั่นคือ การทำนา เมื่อว่างเว้นจากการทำนาก็มักจะทอผ้า ดินเหล็ก ดังคำกล่าวที่ว่า **เสร็จหนานา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก** รวมทั้งจักสานเป็นอาชีพรอง

การทำนา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยนอกจากจะมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบแถบตามชายฝั่งทะเลแล้ว ยังประกอบไปด้วยที่ราบลุ่ม นั่นคือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกง ซึ่งอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้หลายพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองจะเข้เกร และนครนายกจึงเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของไทย ดังที่ฌ็อง-บัพติสต์ ปาลเลกัวซ์ (Jean-Baptiste Pallegoix) บาทหลวงชาวฝรั่งเศส ที่ได้เดินทางเผยแพร่คริสต์ศาสนาตามหัวเมือง

^๑ พ่อเลี้ยง หมายถึง เครื่องรางของขลังซึ่งผู้ที่เล่าเรียนวิชาอาคมได้รับมอบมาจากครูอาจารย์ของตนแล้วนำมาเก็บบูชาไว้ภายในห้องนอน หรือห่อหุ้มไว้ที่ฝาบ้าน หรือบนหิ้งสำหรับเป็นเครื่องคุ้มครองปกป้องรักษาคนในครอบครัว

^๒ การสร้างบ้านของลาวเวียงและลาวพวนไม่มีการกำหนดทิศทางที่แน่นอนต่างจากยุงข้าวซึ่งถูกกำหนดทิศทางไว้อย่างแน่นอนคือ ทิศเหนือ ดังคำกล่าวที่ว่า **ยุงข้าวอยู่ทางเหนือ ยุงเกลืออยู่ทางใต้**

ต่าง ๆ ของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บันทึกไว้ว่า

...เมืองแปดริ้ว (ฉะเชิงเทรา)...ทั้งจังหวัดเป็นที่ราบใหญ่
อุดมไปด้วยนาข้าว...
(ฉัง บัปติสส์ ปาลเลกัวซ์, ๒๕๕๒, หน้า ๗๒-๗๓)

และกล่าวถึงเมืองนครนายกไว้ว่า

...ราษฎรมีอาชีพทำนาและหาของป่าเพื่อนำไป
จำหน่ายยังบางกอก...
(ฉัง บัปติสส์ ปาลเลกัวซ์, ๒๕๕๒, หน้า ๗๔)

วิธีการทำนา

จุดประสงค์สำคัญของการทำนาในอดีตคือเพื่อจะได้มีข้าวไว้สำหรับบริโภค ยังมิได้มีวัตถุประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องแต่อย่างใด จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ทำให้ทราบว่าในอดีตลาวพวนทำนาโดยวิธีการนำไม้ไผ่หรือไม้รวกมาเหลาปลายด้านใดด้านหนึ่งให้แหลมสำหรับใช้ขุดดินให้เป็นหลุมเล็ก ๆ หยอดเมล็ดข้าวลงไปหลุม แล้วใช้เท้าเกลี่ยดินกลบปากหลุม เรียกว่า การสักหลุม (เจือ ปากคลอง, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕) ซึ่งวิธีการทำนาในลักษณะนี้เป็นกรรมวิธีที่ใช้ในพื้นที่ดอนหรือที่ลาดตามไหล่เขา เรียกว่า นาไร่ (Slash and burn cultivation) ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าลาวพวนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเทคนิคการทำนาที่เคยใช้เมื่อครั้งอยู่เมืองพวนซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่สูงเต็มไปด้วยภูเขาไม้ใช้ตามความเคยชิน แต่เนื่องจากพื้นที่ทำนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ลุ่ม ต่อมาจึงปรับเปลี่ยนเป็นการหว่านเมล็ดข้าวลงในท้องนาแทน

ส่วนลาวเวียงทำนาโดยการหว่านเมล็ดข้าวลงในที่นาที่เตรียมไว้ จากนั้นจะทิ้งไว้คอยน้ำฝนหรือน้ำท่า โดยไม่ต้องบำรุงรักษาแต่อย่างใดจนกระทั่งถึงเวลาเก็บเกี่ยว วิธีการเช่นนี้เรียกว่า นาหว่าน (Broadcasting)

พันธุ์ข้าว

ภายหลังการเก็บเกี่ยวและนวดข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ลาวเวียงและลาวพวนจะนำข้าวไปเก็บไว้ในยุ้งข้าวเพื่อใช้บริโภคและทำพันธุ์ในฤดูการทำนาต่อไป แต่ภายหลังจากการทำ

สนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ข้าวได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญ จึงปรากฏหลักฐานการซื้อขายเมล็ดพันธุ์ข้าวสำหรับใช้เพาะปลูก (เรื่องทำนาหว่านและนาค้า, ๒๔๗๕, หน้า ๔๕๖-๔๕๗) สันนิษฐานว่าทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้าวคุณภาพดีและผลผลิตสูง

เครื่องมือที่ใช้ในการทำนา

เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาส่วนใหญ่ทำขึ้นจากไม้ ไม้ไผ่จักสาน และเหล็ก ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ถ้าวี้งและถ้าวพวนสามารถทำขึ้นใช้ได้เองในครอบครัว แบ่งออกตามประเภทของการใช้งานได้ดังนี้

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเตรียมดิน ได้แก่ ใถ ใช้พรวนดินและกลับหน้าดินก่อนการปลูกข้าว แอ (แอะ) ใช้สวมคอกควายเพื่อไถนา แอมี ๒ ชนิด คือ แอคู่ และแอเดี่ยว คราด (คราด) ใช้สำหรับคราดดินให้ร่วนซุย จอบ ใช้ดายหญ้า พรวนดิน

ภาพที่ ๓๔ คันไถ

ภาพที่ ๓๕ คราด

ภาพที่ ๓๖ จอบ

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการปลูกข้าว ได้แก่ คันหลาว ใช้หาบต้นกล้าไปปักดำ

ภาพที่ ๓๑ คันหลาว

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บเกี่ยว ได้แก่ เกียว (เลียม) ใช้เกี่ยวข้าว

ภาพที่ ๓๒ เกียว

ภาพที่ ๓๙ เกียวขอ

๔. เครื่องมือที่ใช้ในการนวดข้าว ได้แก่ คันหลาว ใช้หาบฟ่อนข้าวจากนาไปลาน นวดฟ้อม ใช้ฟาดข้าว พัดวี ใช้พัดเศษฟ่อน เศษฟาง และเมล็ดข้าวลีบออกจากกองข้าวเปลือก คราด ใช้เกลี่ยดินทำลานนวดข้าว ม้าร่อนนวดข้าว ใช้ร่อนรับฟ่อนข้าวเพื่อนวดหรือฟาดเพื่อให้ เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวง ไม้หนีบ ใช้หนีบฟ่อนข้าวเพื่อฟาดลงบนลานนวด กระดองไห หรือ ขอลาย (ขอสาย หรือ ขอเจีย) หลังจากใช้ควายเหยียบย่ำข้าวบนลานนวดแล้วจึงใช้ขอลายเกี่ยวดัน ข้าวกลับไปมาเพื่อให้เมล็ดข้าวหล่นลงมากองบนลาน หรือใช้เกี่ยวเศษฟางออกจากกอง ข้าวเปลือก กระดานชัก ใช้ชักเมล็ดข้าวที่นวดแล้วบนลานให้รวมกันเป็นกอง

ภาพที่ ๔๐ ชาวนาใช้คันหลาวหาบฟ่อนข้าว

ภาพที่ ๔๑ พ้อม

ภาพที่ ๔๒ พัดวี

ภาพที่ ๔๓ ไม้หนึบ

ภาพที่ ๔๔ กระดองไห (ขอลาย)

ภาพที่ ๔๕ กระดานชัก

๕. เครื่องมือที่ใช้ในการบำรุงรักษาต้นข้าว ได้แก่ โขงโลง และระหัด ใช้วิดน้ำ

ภาพที่ ๔๖ โขงโลง

ภาพที่ ๔๗ ระหัด

ปัจจัยสำคัญในการทำนา

การทำนาต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง ที่สำคัญได้แก่ ที่ดิน แรงงาน และทุน ซึ่งเป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการทำนา

๑. ที่ดิน เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ตามทฤษฎีการปกครองพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วราชอาณาจักร พระองค์มีพระราชอำนาจที่จะพระราชทานที่ดินให้ขุนนางประชาชน นำไปใช้ทำมาหากิน แต่อย่างไรก็ตามสิทธิในการเข้าครอบครองที่ดินของประชาชนเป็นแต่เพียงในนาม ตามความจริงแล้วประชาชนสามารถที่จะเข้าไปจับจองที่ดินเพื่อทำมาหากินได้โดยเสรี เพียงแต่แจ้งความประสงค์กับข้าหลวงเสนาซึ่งกระทรวงเกษตรธิการแต่งตั้ง ข้าหลวงเสนาจะออกหนังสือรับรองสิทธิในที่ดินซึ่งมีหลายประเภท เช่น ตราจอง ตราแดง และใบเหี้ยบย่า เพื่อเป็นการยืนยันสิทธิการเป็นเจ้าของที่ดินของชาวนา แต่เป็นสิทธิเพียงเพื่อทำกินเท่านั้น (ยุพิน คำแท่ง, ๒๕๒๘, หน้า ๕๗)

รัฐบาลไทยได้ใช้นโยบายเช่นเดียวกันนี้กับลาวเวียงและลาวพวนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้เนื่องจากก่อนที่ไทยจะเปิดการค้าเสรีกับประเทศมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งส่งผลให้ข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญนั้น ปรากฏว่าที่ดินซึ่งถูกทิ้งไว้ให้รกร้างว่างเปล่ามีอยู่มากและถูกมองเป็นสิ่งไม่มีค่า (ทวิศศิลป์ สืบวัฒนะ, ๒๕๒๑, หน้า ๗๓) ลาวเวียงและลาวพวนจึงสามารถทำการบุกเบิกที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกเท่าที่กำลังแรงงานภายในครอบครัวของตนจะสามารถทำการผลิตได้ ซึ่งครอบครัวหนึ่งจะมีที่ดินสำหรับใช้ทำนาเพียง ๑๐-๑๕ ไร่ เท่านั้น (ยุพิน คำแท่ง, ๒๕๒๘, หน้า ๕๘)

๒. แรงงาน แรงงานในการทำนาที่สำคัญ คือ แรงงานของสมาชิกภายในครอบครัว อย่างไรก็ตามเนื่องจากแรงงานชายต้องถูกเกณฑ์ไปรับใช้ราชการตามระบบไพร่^๑ ส่งผลให้ผู้ชายไม่สามารถทำการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง ยิ่งไปกว่านั้นยังถูกเกณฑ์ไปทำสงครามซึ่งทำให้ต้องจากบ้านไปเป็นเวลานาน ในบางครั้งอาจถึงขั้นล้มตายเลยก็มี ดังนั้นการทำนาจึงตกเป็นภาระหน้าที่ของผู้หญิง เมื่อเกิดปัญหาขาดแคลนแรงงาน ลาวเวียงและลาวพวนใช้วิธีแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างเพื่อนบ้าน เรียกว่า การลงแขก หรือ เฮ่า

๓. ทุน การทำนาของลาวเวียงและลาวพวนในอดีตไม่จำเป็นต้องใช้ทุนมาก ทั้งนี้เพราะปัจจัยที่จำเป็นในการผลิต เช่น ที่ดิน แรงงาน และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ลาวเวียงและลาวพวนสามารถจัดหาและทำการผลิตขึ้นเองได้ อาทิ เครื่องเหล็กต่าง ๆ เช่น ผาน ไถ

^๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ลาวเวียงและลาวพวนถูกเกณฑ์มารับใช้ราชการปีละ ๔ เดือน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ถึง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลาวเวียงและลาวพวนถูกเกณฑ์มารับใช้ราชการปีละ ๓ เดือน

จอบ เสียม เคียว และมีด ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดินยังมีอยู่มาก จึงไม่จำเป็นต้องคิดค้นเทคโนโลยีที่ซับซ้อนซึ่งต้องลงทุนมาก ส่วนสัตว์ที่นำมาใช้งาน เช่น วัว ควาย ก็ไม่จำเป็นต้องซื้อหาไว้มาก เพราะยังทำนากันแค่พอเลี้ยงชีพ (ยุพิน คำแท่ง, ๒๕๒๘, หน้า ๖๑)

เทคโนโลยีในการบำรุงรักษาดินข้าว

ดินข้าวในนาจะเจริญงอกงามได้ผลผลิตสูงขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีในการบำรุงรักษาดินข้าว ได้แก่ การควบคุมระดับน้ำ การใส่ปุ๋ย และการป้องกันกำจัดศัตรูของข้าว แต่จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ส่งผลให้ลาวเวียงและลาวพวนไม่จำเป็นต้องคิดหาวิธีบำรุงดินข้าวเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น (สงบ ทองคำ, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕) ในอีกนัยหนึ่งสันนิษฐานได้ว่าสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยในขณะนั้นไม่เอื้ออำนวยให้ชาวนามีแรงจูงใจพอที่จะทำการเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น เพราะข้าวยังไม่ได้เป็นสินค้าออกที่มีบทบาทสำคัญ จุดมุ่งหมายของการผลิตจึงเป็นเพียงการผลิตเพื่อยังชีพ ด้วยเหตุนี้ชาวนาจึงยังไม่จำเป็นที่จะต้องคิดค้นเทคโนโลยีให้ซับซ้อนนัก

๑. การควบคุมระดับน้ำ การทำนาของลาวเวียงและลาวพวนนอกจากจะอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติเป็นหลักแล้ว ลาวเวียงและลาวพวนยังได้ขุดคลองเล็ก ๆ เพื่อทดน้ำเข้านา หรือหากที่นาอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองก็อาจใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น โขง โลง แกรง หรือระหัดวิดน้ำเข้านา (ศิริ ศิริพันธ์แก้ว และประมวล ศิริพันธ์แก้ว, ๒๕๒๒, หน้า ๖๐)

๒. การใส่ปุ๋ย จากความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติของพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูก ส่งผลให้การใส่ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าวไม่ใช่สิ่งจำเป็น ลาวเวียงและลาวพวนไม่เคยใช้ปุ๋ยบำรุงดินแต่ก็ปรากฏว่าการทำงานนั้นได้ผลงอกงามดี ดังรายงานของปาลเลกัวซ์ ที่กล่าวเอาไว้ว่า

...ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ ในโลกนี้ยังจะมีประเทศใดบ้าง
ที่มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งไปกว่าประเทศสยามหรือหาไม่
โคลนตมของแม่น้ำ ได้ทำให้ผืนแผ่นดินอุดมไปด้วยปุ๋ย
อยู่ทุกปี โดยแทบจะไม่ต้องบำรุงผืนดินเลย ก็ได้ดินข้าว
กอใหญ่อันมีรสดีพิเศษ...

(ฉง บัปติสต์ ปาลเลกัวซ์, ๒๕๕๒, หน้า ๓๓)

๓. การป้องกันและกำจัดศัตรูข้าว ศัตรูสำคัญของดินข้าว ได้แก่ หนู ปู นก เพลี้ย และสัตว์อื่น ๆ ที่มักกัดกินดินข้าวจนได้รับความเสียหายอยู่เสมอโดยเฉพาะในปีที่ฝนแล้ง ทำให้ผลผลิตของชาวนาลดลง วิธีป้องกันและกำจัดศัตรูข้าวของลาวเวียงและลาวพวนในอดีตมักใช้

พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เวทย์มนต์ และการถือเคล็ดถือกลาง ดังนี้ (สงบ ทองคำ, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕ และวิมล อนิมาศรินทร์, สัมภาษณ์, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

- การกำจัดหนู มีหลายวิธี เช่น นำต้นข้าวที่หนูกัดมามัดเป็นรูปหนูแล้วเผาไฟ นำซากแมวตายไปฝังไว้ในที่นา จุฑรูปเทียนบูชาทำพิธีฝากฝังต้นข้าวไว้กับแม่พระธรณี

- การกำจัดปู ใช้โอ่งใส่ปลาเน่าฝังไว้ในบริเวณคันนาที่มีน้ำขังลึก เมื่อปูได้กลิ่นปลาเน่าก็จะลงไปในโอ่ง ชาวนาจึงค่อยจัดการจับปูทิ้ง

- การกำจัดนก ใช้ไม้ไผ่สานเป็นตาแหลวแล้วนำไปปักไว้ในทุ่งนา แผลวหมายถึง เหยี่ยว ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีสายตาแหลมคม แม้มันอยู่ในที่สูงก็ยังสามารถเห็นเหยื่อตัวเล็ก เบื้องล่างได้อย่างชัดเจน จึงเชื่อว่าตาแหลวจะช่วยปกป้องต้นข้าวให้ปลอดภัยจากนกและแมลงศัตรูพืชที่มารบกวน

ภาพที่ ๔๘ ตาแหลว

-การกำจัดเพลี้ยและหนอน ใช้น้ำมันหรือน้ำล้างบาตรพระไปประพรมต้นข้าว

การเก็บเกี่ยว

เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวลาวเวียงและลาวพวนมักขอแรงเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าว เรียกว่า เฮ่า โดยเจ้าของนาจะจัดข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงเพื่อนบ้านที่มาช่วยตน

เกี่ยวข้าว เมื่อเสร็จจากงานนี้จะย้ายไปลงแขกเกี่ยวข้าวที่นาของเพื่อนบ้านคนอื่นหมุนเวียน ผลัดเปลี่ยนกันไปจนทั่วทั้งหมู่บ้าน (เดือนเพ็ญ ชันธทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

การทอผ้า

หลังจากว่างเว้นจากการทำนา หญิงลาวเวียงและลาวพวนมักจะทอผ้าไว้สำหรับใช้นุ่งห่มกันเองในครอบครัว ชาวลาวจะทอผ้าโดยการใช้ฝ้ายนำมาย้อมสีเอง ซึ่งมีกรรมวิธีในการทอผ้างดังต่อไปนี้ (วิเชียร วงศ์วิเศษ, ๒๕๒๕, หน้า ๓๐-๓๒ และสงวน ประดับมุข, สัมภาษณ์, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๓)

๑. ปลูกฝ้าย การปลูกฝ้ายไม่มีพิธีรีตองอะไรมากนัก เพียงแต่เมื่อถึงฤดูฝนก็ให้นำเมล็ดฝ้ายไปหว่านลงในไร่ เมื่อฝนตกลงมาเมล็ดฝ้ายจะงอกออกมาเป็นต้น และเติบโตงอกงามขึ้นเป็นลำดับ เมื่อต้นฝ้ายแก่ดอกฝ้ายแตกจึงเก็บฝ้ายไปไว้ที่บ้าน หลังจากเสร็จสิ้นการทำนาแล้วจึงเริ่มทำฝ้ายกันต่อไป

๒. คัดเลือกฝ้ายและทำความสะอาดฝ้าย เลือกฝ้ายที่ดีเอาไว้ ส่วนฝ้ายที่ไม่ดี เช่น เมล็ดลีบให้นำไปทิ้ง ต่อจากนั้นจึงดูเก็บเอากิ่งไม้ใบไม้ที่ติดมากับฝ้ายออกเสียด้วย เรียกขั้นตอนนี้ว่า การตุนฝ้าย

๓. หีบฝ้าย คือ การนำเอาเมล็ดฝ้ายออกโดยวิธีหีบด้วยมือ มือขวาหมุนลูกหีบ ส่วนมือซ้ายป้อนฝ้ายเข้าในหีบ เรียกว่า อี้วฝ้าย

๔. คัดฝ้ายที่เอาเมล็ดออกแล้วให้พองตัว นำฝ้ายที่เอาเมล็ดออกแล้วมาคิดให้พองตัวโดยใช้ กงฝ้ายซึ่งมีลักษณะคล้ายคันธนู มีสายสำหรับคิดเพื่อให้สายไปกระทบฝ้าย คัดสายกงฝ้ายไปเรื่อย ๆ จนกว่าฝ้ายจะพองตัว เรียกว่า การยั้งฝ้าย

๕. คลึงฝ้าย เอาฝ้ายที่คิดจนพองตัวแล้วมาทำให้มีรูปลักษณะกลมขนาดประมาณเท่านิ้วมือยาวประมาณ ๓-๔ นิ้ว เรียกว่า ทำล่อมฝ้าย อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำคือไม้กระดานกว้างประมาณ ๓-๔ นิ้ว ยาวประมาณ ๑๒ นิ้ว ๑ แผ่น ไม้กลมคล้ายตะเกียบแต่มีขนาดยาวกว่า ๑ อัน วิธีทำคือหยิบเอาปุ๋ยฝ้ายมาคลึงบนแผ่นกระดานให้ยาวไปตามความยาวของแผ่นกระดาน เมื่อยาวได้ขนาดตามที่ต้องการแล้ว เอาไม้กลมคล้ายตะเกียบวางลงตรงกลางของฝ้ายนั้น ใช้ฝ่ามือคลึงฝ้ายให้ม้วนเข้าไปกับไม้ หมุนไปมาเบา ๆ เหมือนอย่างการปั่นเทียนและรูป เมื่อฝ้ายกลมเรียบร้อยแล้วจึงถอดไม้ออกเก็บฝ้ายไว้ ฝ้ายที่ทำเป็นรูปกลม ๆ ยาว ๆ นี้ เรียกว่า ล่อมฝ้าย

๖. ปั่นฝ้าย นำล่อมฝ้ายมาทำให้เป็นเส้นด้าย เรียกว่า เข็นฝ้าย อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นฝ้าย เรียกว่า หลา การปั่นฝ้ายเป็นขั้นตอนที่ยากกว่าขั้นตอนอื่น ๆ เพราะมือทั้งสองจะต้องสัมพันธ์กันในระยะที่พอดี คือมือขวาหมุนหลา มือซ้ายบีบล่อมให้พันกับหลา เมื่อล่อมฝ้ายพันติดหลาดีแล้วจึงดึงออกมาให้เป็นเส้นด้าย การดึงควรดึงให้มื่ออยู่ในระดับเดียวกันกับหลา แล้วจึงค่อย

หย่อนมือลงมาเพื่อให้ด้ายพันกับหลาเป็นการเก็บเส้นด้ายไว้ที่หลา ทำเช่นนี้ต่อไปจนกระทั่งได้ด้ายเป็นกลุ่มพอแก่ความต้องการจึงหยุด แล้วถอดด้ายออกจากหลานำไปเก็บไว้ ด้ายที่ถอดออกมาเก็บไว้นี้ เรียกว่า หลอดด้าย

๑. ทำเส้นด้ายซึ่งทำเป็นหลอดแล้วให้เป็นใจ หรือเป็นเจ็ด เรียกว่า เปียฝ้าย อุปกรณ์ที่ใช้ในการเปียฝ้าย คือ เปีย การเปียฝ้ายนี้ทำให้เส้นด้ายอยู่ตัว ไม่คืนตัว ไม่คลี่คลาย ด้ายที่นำมาเปียจนเสร็จเรียบร้อยแล้วเรียกว่า เจ็ด

๒. เมื่อเอาฝ้ายมาทำเป็นเส้นด้ายตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ถ้าต้องการจะใช้ด้ายเป็นเส้นยืนสำหรับทอผ้าต้องนำด้ายไปพันไว้กับวัตถุชนิดหนึ่งซึ่งสานด้วยไม้ไผ่เรียกว่า กวัก การนำด้ายไปพันกับกวักนี้เรียกว่า การกวักฝ้าย และถ้าต้องการจะใช้ด้ายเป็นเส้นพุ่งสำหรับทอผ้า ต้องนำด้ายไปพันกับไม้ไผ่เล็ก ๆ ข้างในกลวง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณครึ่งเซนติเมตร ยาวประมาณ ๒ นิ้ว ไม้ไผ่เรียกว่า ไม้ก้อหลอด การนำด้ายไปพันกับไม้ก้อหลอด เรียกว่า การกรอหลอดด้าย

๓. ต่อด้ายเส้นยืนให้ติดกับด้ายซึ่งอยู่กับฟืม ฟืม คือ เครื่องมือสำหรับทอผ้า มีฟันเป็นซี่ ๆ คล้ายหวีสำหรับสอดด้ายและไหม ใช้กระทบด้ายและไหมให้ประสานกัน

๔. เมื่อต่อด้ายเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำไปจัดแต่งเข้ากับอุปกรณ์สำหรับทอ เรียกว่า กี่ การนำด้ายไปแต่งที่กี่ยนี้ เรียกว่า แต่งหูก หลังจากแต่งหูกเสร็จแล้วจึงเริ่มทอผ้าได้

ภาพที่ ๔๕ การทอผ้าของชาวลาว

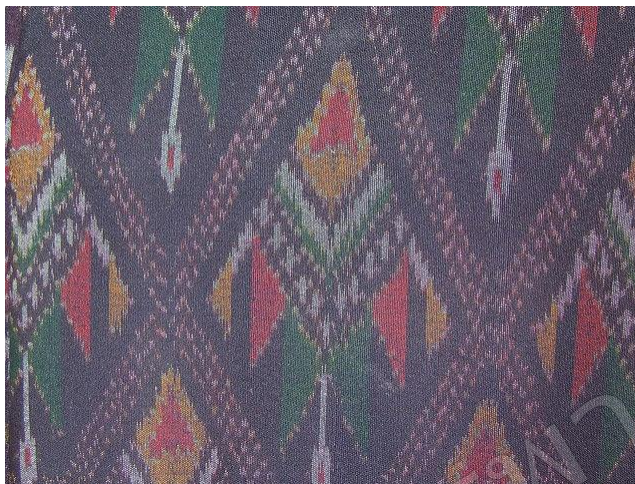
ลวดลายผ้าทอของลาวเวียงและลาวพวนที่เป็นลายพื้นฐานส่วนใหญ่จะเหมือนกัน สามารถจำแนกออกเป็น ๕ แบบ คือ

๑.ผ้าลายน้ำไหลหรือสายฝน จัดว่าเป็นผ้าที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวลาว สีของผ้าเป็นสีเข้ม ส่วนสีของลายอ่อนกว่าเล็กน้อย ลายเหล่านี้มีทั้งที่เป็นสีวรรณะเดียวกันและต่างวรรณะสี ลายจะเป็นเส้นหยักคล้ายกับการสั่นสะเทือนตลอดทั้งผืน ขนาดของเส้นหยักเล็กมาก ความงามของผ้าลายน้ำไหลอยู่ที่ความแพรวพราวเป็นประกายระยิบระยับของลวดลาย แนวความคิดของลายน่าจะได้มาจากลักษณะของน้ำที่ไหลแรงหรือสายฝนที่ตกกระหน่ำลงมา

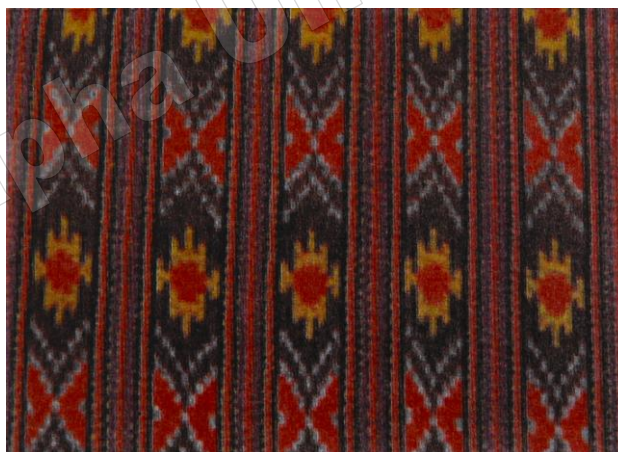
ภาพที่ ๕๐ ผ้าลายน้ำไหล

๒.ผ้ามัดหมี่ลายโลด (หมี่โลดหรือหมี่หัวโลด) เป็นผ้าที่มีลวดลายและดอกดวงต่าง ๆ กระจายอยู่เต็มผืน ลวดลายเหล่านี้ปรากฏอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ในการทอผ้าแต่ละผืนช่างทอจะเลือกใช้เป็นลาย ๆ ไป บางผืนมีสีพื้นและสีของลวดลายกลมกลืนกันเป็นอย่างดี แต่บางผืนเป็นลายสีตัดกันอย่างชัดเจน ส่วนชายผ้าเป็นสีพื้นเรียบ ตัวอย่างของชื่อลวดลายมีดังนี้ เช่น ลายหมาจับดอกใหญ่ ลายหมาจับดอกเล็ก ลายหมาด้อม ลายบัวศรี ลายขอเล็ก ลายขอใหญ่ ลายดอกผักแว่น ฯลฯ

ภาพที่ ๕๑ ผ้ามัดหมี่ลายขอใหญ่

๓.ผ้ามัดหมี่ลายเป็ขง (หมี่เป็ขง) เป็นผ้าที่มีลวดลายเป็นดอกดวงอย่างชัดเจน ดอกดวงเหล่านี้วางอยู่ในแถบ ซึ่งแถบเหล่านี้จะอยู่ห่างกันประมาณหนึ่งเท่าครึ่งของความกว้างของแถบลาย ในช่องระหว่างแถบจะเป็นผ้าพื้นที่มีสีสดใส อาจมีเส้นหมี่ขด^๑ แทรกอยู่บ้างก็ได้

ภาพที่ ๕๒ ผ้ามัดหมี่ลายเป็ขง

^๑หมี่ขด หมายถึง เส้นหมี่ที่มีสีเหลือง ดำ แดง ขาว อันเกิดจากการมัดข้อมแล้วนำมาทอแทรกลงไปในช่วงว่างระหว่างแถบลายเป็ขง อาจมีหลายเส้นแถบก็ได้ ดูคล้ายกับละลอกคลื่น

๔. ผ้ามัดหมี่ลายลาย (หมี่ล้ายหรือหมี่ตา) เป็นผ้าที่มีลวดลายเป็นดอกดวงอยู่ในแถบ เช่นเดียวกับหมี่เปียง แต่ขนาดของแถบแคบกว่า คือกว้างประมาณ ๑-๑/๒ นิ้ว พาดไปตามหน้ากว้างของผ้า ในบริเวณที่ว่างระหว่างแถบจะมีเส้นหนาประมาณหมี่ ๔ ลำ^๑ ย้อมสีเดียวหรือย้อมมัดหมี่ ๔ สี (มีสีเหลือง ขาว ดำ แดง) ทอแซมเป็นระยะในส่วนที่เป็นช่องว่างนี้ เส้นเหล่านี้บางครั้งอาจทอแบบขกจิตหรือไม่ยกก็ได้ เส้นแถบเล็ก ๆ ๔ สี ทำให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหวคล้ายกับระลอกคลื่นในทะเล ที่มีชื่อว่า หมี่ตา เพราะมองเห็นเป็นตาสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนในแถบได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ ๕๓ หมี่ตา

๕. ผ้าแบบมีเชิง สีของผ้าจะทอเป็นสีพื้นเรียบสีเดียวค่อนข้างเข้ม อาจมีลวดลายบ้าง แต่เป็นลายเล็ก ๆ ที่ไม่ชัดเจนนัก ด้านล่างของผ้ามีเชิงที่ทอด้วยไหมสีสดใสเป็นรูปแบบเรขาคณิต

ภาพที่ ๕๔ ผ้าแบบมีเชิง

^๑ ลำ หมายถึง ไหมเส้นพุ่งที่ทอเรียงกัน ๔ เส้นทำให้เกิดพื้นที่ส่วนหนึ่งของดอกหรือลวดลาย ถ้าใช้ไหมเส้นพุ่งเรียงกันถึง ๒๐ เส้น จึงทำให้เกิดดอกดวงที่สมบูรณ์ขึ้น ๑ ดอก เรียกว่า หมี่ ๕ ลำ ถ้าใช้เส้นไหมเรียงกัน ๒๘ เส้น ดอกดวงจะโตขึ้นเรียกว่า หมี่ ๗ ลำ

๖. ผ้าลายนาค เป็นลวดลายหลักของผ้าทอลาวเวียง ลวดลายนาคที่ปรากฏบนผืนผ้าแสดงให้เห็นถึงความผูกพันและความเชื่อในเรื่องนาค ยิ่งไปกว่านั้นนาคยังเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ น้ำ พื้นดิน และเวลา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม (ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล, ๒๕๓๘, หน้า ๑๑๗)

ภาพที่ ๕๕ ผ้าลายนาค

ตีเหล็ก

ลาวเวียงและลาวพวนมีความชำนาญในการถลุงแร่เหล็กและตีเหล็กมาตั้งแต่เมื่อครั้งอยู่ในราชอาณาจักรลาว เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงของไทยได้ปรากฏหลักฐานว่าชาวลาวเหล่านี้ได้เข้าไปทำงานในโรงถลุงเหล็กซึ่งตั้งขึ้นที่เมืองพนมसारคามเป็นจำนวนมาก^๑ (หอสมุดแห่งชาติ, จ.ศ.๑๒๒๖, เลขที่ ๒๔๗, หมาดจดหมายเหตุ กท.ร.๔) ยิ่งไปกว่านั้นช่างตีเหล็กชาวลาวจากกองขุนแผนเรณูใจรักยังได้รับความไว้วางใจให้ไปทำการซ่อมแซมปืนใหญ่ที่ป้อมเมืองละเซิงเทรา (หอสมุดแห่งชาติ, จ.ศ.๑๒๒๕, เลขที่ ๒๒๓, หมาดจดหมายเหตุ กท.ร.๔)

^๑เมื่อสอบถามชาวบ้านในปัจจุบันไม่มีใครทราบเรื่องเกี่ยวกับโรงถลุงเหล็กที่ปรากฏหลักฐานในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเลข พบเพียงหมู่บ้านชื่อ บ้านตาเหล็ก ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทราเท่านั้น

ภาพที่ ๕๖ ปืนใหญ่ที่ป้อมเมืองชะเชิงเตรา

ลาวเวียงและลาวพวนยังได้อาศัยความชำนาญในการตีเหล็กมาผลิตอุปกรณ์เครื่องมือทำการเกษตร อาทิ เคียว จอบ เสียม คราด มีด พร้า สำหรับใช้งานในครัวเรือนอีกด้วย

จักสาน

เมื่อว่างจากการทำนา ลาวเวียงและลาวพวนมักใช้เวลาว่างผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ อาทิ กระบุง ตระกร้า ช้อน สำหรับไว้ใช้งานกันเองในครอบครัว รวมถึงอุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำต่างๆ ได้แก่ ลอบ ไซ และสุ่ม เป็นต้น

ภาพที่ ๕๗ ช้าแฮ ภาชนะสำหรับใส่ของเพื่อหาบไปทำบุญที่วัด

ภาพที่ ๕๘ อุปกรณ์จับสัตว์น้ำ

ความเชื่อและประเพณี

ประเพณีทางศาสนาและการนับถือผี

ลาวเวียงและลาวพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการเชื่อในเรื่องของการนับถือผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า ผีปู่ตา ด้วยเหตุนี้ใน

รอบหนึ่งปีลาวเวียงและลาวพวนจึงมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา รวมถึงการเซ่นไหว้
 ศิบรรพบุรุษที่ยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดตลอดทั้ง ๑๒ เดือน (ฮิตสิบสอง กองสิบสี่)^๑

เดือนอ้าย เป็นระยะที่ข้าวกำลังออกรวง ประเพณีที่ทำกันในช่วงนี้คือ

ประเพณีบุญข้าวเม่า

เมื่อข้าวเริ่มออกรวงเป็นน่านม(เมล็ดข้าวยังไม่แก่) ลาวเวียงและลาวพวนจะเก็บ
 เกี่ยวข้าวขึ้นมาทำข้าวเม่า โดยการนำมานวดให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวง นำเมล็ดข้าวที่ได้ไปคั่ว
 ไฟอ่อน ๆ จนสุก แล้วนำลงไปตำในครกกระเดื่อง นำขึ้นมาฝักร่อนกากและเกลบออก ข้าวเม่าที่
 ได้นี้ต้องนำไปคลุกกับน้ำเกลือทิ้งไว้จนนุ่ม ใส่น้ำตาลทราย เอมะพร้าวขูดโรยหน้า แล้วจึงนำไป
 ถวายพระที่วัด ลาวเวียงและลาวพวนเชื่อว่าการทำบุญข้าวเม่าด้วยข้าวรวงแรกจากนาจะนำความ
 เป็นสิริมงคลและความอุดมสมบูรณ์มาสู่ครอบครัว อีกทั้งยังเป็นเสมือนการรับขวัญข้าวที่กำลังออกร
 รวง บ้างก็เชื่อว่าจะสามารถป้องกันศัตรูพืชไม่ให้มากัดกินต้นข้าวในนา

เดือนยี่ เป็นระยะที่ข้าวแก่พร้อมที่จะทำการเก็บเกี่ยว ลาวเวียงและลาวพวนจะลง
 แยก(เฮ่า) เกี่ยวข้าวและนวดข้าว ประเพณีที่ทำในช่วงนี้คือ

^๑ฮิตสิบสอง หมายถึง จารีตหรือธรรมเนียมปฏิบัติ ๑๒ ประการ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การทำบุญใน ๑๒ เดือน นั่นเอง กองสิบสี่
 หมายถึง ครรลองสิ่งของที่ควรยึดถือปฏิบัติทั้ง ๑๔ ประการ ได้แก่

- ๑.เมื่อได้ข้าวใหม่ต้องบริจาคทานแก่ผู้มีศีลเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงบริโภคและแจกจ่ายญาติพี่น้อง
- ๒.ไม่โลภมาก ไม่กล่าวคำหยาบคาย
- ๓.ให้ทำรั้วบ้านและสร้างหอนูชาเทวดาไว้ตรงมุมบ้าน
- ๔.ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน
- ๕.ในวัน ๗-๘ ค่ำ และ ๑๔-๑๕ ค่ำ ต้องทำพิธีขอขมาถอนเส้า เคาไฟ ขึ้นบันได และประตูบ้านของตน
- ๖.ล้างเท้าก่อนเข้านอน
- ๗.นำดอกไม้ไปถวายพระสงฆ์ในวันพระ และภรรยาต้องนำดอกไม้รูปเทียนไปขอขมาสามี
- ๘.วันพระแรม ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ ควรนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ที่บ้าน และทำบุญใส่บาตร
- ๙.เมื่อพระสงฆ์มาบิณฑบาต ห้ามให้ท่านคอย ห้ามแตะถูกตัวท่าน และห้ามแตะโดนบาตรของท่าน
- ๑๐.เมื่อพระสงฆ์เข้าปวารณาให้นำดอกไม้รูปเทียนและเครื่องอัฐบริวารไปถวาย
- ๑๑.เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านต้องนั่งลงแล้วขมมือไหว้
- ๑๒.ห้ามเดินเหยียบเงาพระสงฆ์
- ๑๓.ห้ามนำอาหารที่เหลือไปถวายแก่พระสงฆ์หรือให้สามีทาน
- ๑๔.ห้ามเสพงามคุณในวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ และในวันเกิดของตน

(คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๖, หน้า ๒๕)

ประเพณีทำบุญลาน

ลาวเวียงและลาวพวนจะนำเมล็ดข้าวที่ผ่านการนวดจนหลุดออกจากรวงมากองรวมกันไว้ที่ลาน แล้วนิมนต์พระมาฉันอาหารที่ลานข้าว บรรดาเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงก็จะมาร่วมทำบุญและรับประทานอาหารร่วมกันอย่างสนุกสนาน หลังจากนั้นพระจะให้ศีลให้พร ประพรมน้ำมนต์ให้เจ้าของข้าวรวมทั้งข้าวที่กองอยู่ในลาน เป็นอันเสร็จพิธีทางศาสนา ประเพณีทำบุญลานนี้จัดขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณต่อแม่โพสพที่บันดาลให้ข้าวในนาได้รับผลเต็มที่

ประเพณีสู่ขวัญข้าว

เครื่องเซ่นที่ต้องเตรียมประกอบด้วย กล่องข้าว ๑ กล่อง ไข่ต้ม ๑ ฟอง ข้าวสุก ๑ ปั้น กล้วยน้ำว่า ๑ ผล ดอกไม้ ธูป เทียน วางบูชาในลานข้าว แล้วกล่าวคำบูชาดังนี้ “มื่อนี้วันดีวันดีพุทธโชค เชิญเอาขวัญข้าวมาสู่ขังนาง” (อุดม หน่ายทุกข์, สัมภาษณ์, ๒๑ มกราคม ๒๕๔๓) จากนั้นจะเก็บข้าวเปลือกในลานใส่กระบุง เอาผ้าขาวมาปิด คอนกระบุงกลับบ้านระหว่างทางห้ามพูดกับใครเป็นอันขาดเพราะแม่โพสพจะตกใจจนกว่าจะนำข้าวใส่ขังปิดขังให้เรียบร้อย วันรุ่งขึ้นจะเปิดขังถวายเครื่องบูชาอันได้แก่ เหล้าขาว ไก่ตัว ดอกไม้ ธูป เทียน กระจก หวี ผ้าจีน สร้อยคอต่างหู วางไว้ด้านหน้าขัง ประแป้งที่ข้างฝาขังข้าว ประพรมน้ำอบน้ำหอมให้ขังข้าว จากนั้นกล่าวคำบูชาแม่โพสพดังนี้ “แม่โพสพ แม่่นภดารา แม่จันทาทวี มื่อนี้วันดีทำมิ่งสู่ขวัญ มิชนมด้มแดงด้มขาว มิเหล้าขาวไก่ตัว เลี้ยงลูกเลี้ยงหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้อร่าให้รวย ซื้อง่ายขายคล่องกำไรงาม ๆ ” (อุดม หน่ายทุกข์, สัมภาษณ์, ๒๑ มกราคม ๒๕๔๓) จากนั้นจึงช่วยกันขนข้าวเปลือกขึ้นขังนางเป็นอันเสร็จพิธีสู่ขวัญข้าว บางครั้งอาจทำพิธีสู่ขวัญข้าวพร้อมกันทั้งหมู่บ้านในวันมาฆบูชา โดยนำข้าวเปลือกใส่หาบไปรวมกันที่วัด มีการประดับประดาตกแต่งหาบข้าวเปลือกด้วยธงทิ้ว ดอกไม้ ธูป เทียน และข้าวเกรียบอย่างสวยงาม ในภาคพายัพพระสงฆ์จะทำพิธีสวดขวัญข้าวก่อนให้ชาวบ้านนำข้าวขึ้นกลับไปใส่ขังนางของตนเพื่อความเป็นสิริมงคล

เดือนสาม เป็นระยะที่ลาวเวียงและลาวพวนว่างเว้นจากการทำนา เนื่องจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จสิ้นแล้ว ประกอบกับในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันมาฆบูชา ดังนั้นในเดือนนี้จึงมีประเพณีทางศาสนาที่สำคัญหลายประเพณี ได้แก่

ประเพณีกำฟ้า

เป็นประเพณีสำคัญประเพณีหนึ่งของลาวพวนซึ่งในอดีตวันกำฟ้าจะถูกกำหนดขึ้นเมื่อมีผู้ไถ่เงินเสียงฟ้าร้องครั้งแรกในเดือน ๓ แต่ปัจจุบันกำหนดจัดขึ้นในเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ โดยจะมีการทำพิธีกรรมรวมทั้งสิ้น ๓ วัน กล่าวคือ

วันแรก ตรงกับวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๓ ถือเป็นวันเตรียมงาน เรียกว่า วันสุกดิบ สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันเตรียมเครื่องเช่นสำหรับบูชาผีฟ้า ได้แก่ ขนมัน (ข้าวปุ้น) พร้อมทั้งน้ำพริก น้ำยา ข้าวจี และข้าวหลามซึ่งเรียกว่า ข้าวหลามทิพย์ เชื่อกันว่าหากใครได้รับประทานข้าวหลามทิพย์แล้วจะไม่ถูกฟ้าผ่า

เวลา ๑๕.๐๐ น. ทุกคนในหมู่บ้านจะไปพร้อมกันที่วัด พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็น ผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่มีความรู้ทางด้านการประกอบพิธีกรรมจะหน้าที่เป็นผู้สวดเปิดบายศรีบูชาผีฟ้า พร้อมทั้งกล่าวคำอัญเชิญเทพยดาให้มารับเครื่องสังเวย เมื่อเสร็จพิธีทุกคนแยกย้ายกลับบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่จะนำไม้ไปเคาะที่เตาไฟในครัวพร้อมกับกล่าวถ้อยคำที่เป็นสิริมงคล ขอให้ผีฟ้า ฝิบ้านฝิเรือนช่วยปกป้องรักษาคนในครอบครัวให้อยู่ดีกินดี มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์

ภาพที่ ๕๕ พิธีสวดเปิดบายศรีบูชาผีฟ้าในประเพณีกำฟ้า

กำฟ้า หมายถึง การสักการะบูชาฟ้า เนื่องจากอาชีพหลักของลาวพวนคือการทำนาซึ่งต้องพึ่งพาฟ้าฝนและธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้จึงมีความเกรงกลัวต่อฟ้ามาก เกรงว่าหากทำให้ผีฟ้าโกรธ ฝนก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาล ดังนั้นจึงต้องมีพิธีเช่นไหว้บูชาฟ้า

วันที่สอง ตรงกับวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งถือเป็นวัน กำฟ้า ทุกคนจะตื่นนอนแต่เช้าเพื่อเตรียมอาหารคาวหวานสำหรับไปทำบุญที่วัด ใส่บาตรด้วยข้าวหลอมและข้าวจี ตั้งแต่ช่วงบ่ายจนถึงค่ำจะมีการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านเป็นที่สนุกสนาน อาทิ ลำพวน สะบ้า นางกวัก นางด้ง เป็นต้น

ในวันกำฟ้านี้ทุกคนจะหยุดงาน ๑ วัน เชื่อกันว่าหากใครฝ่าฝืนจะถูกผีฟ้าสาปแช่งและอาจถูกฟ้าผ่า ข้อห้ามเกี่ยวกับการทำงานในวันกำฟ้ามีปรากฏอยู่ในกลอนลำพวน ว่า **เหล็กบ่เฮื้อต้อง น่องบ่เฮื้อต้อง** สันนิษฐานว่าที่ห้ามเช่นนี้คงเพราะเกรงอันตรายจากการถูกฟ้าผ่า เนื่องจากเหล็กและน่องเป็นโลหะ จนกระทั่งพระอาทิตย์ตกดินจึงจะถือว่า **พ้นกำฟ้า (มันกำฟ้า)**

วันที่สาม นับจากวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ไปอีก ๗ วัน ลาวพวนจะต้องถือกำฟ้าอีกครั้งวัน โดยการเตรียมอาหารคาวหวานไปถวายพระ หลังจากนั้นจะนำพินทิ้งลงในแม่น้ำ ๑ คู่้นเพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ผีฟ้าเทวดาว่าเสร็จสิ้นการกำฟ้าแล้ว

ในช่วงเวลาของการกำฟ้า ผู้เฒ่าผู้แก่จะคอยฟังเสียงฟ้าร้อง ซึ่งเป็นเสมือนคำพยากรณ์เกี่ยวกับการเพาะปลูกในปีนั้น ๆ ว่าจะได้ผลดีเพียงใด ด้วยเชื่อว่าเสียงฟ้าร้อง หมายถึงเทพยดากำลังเปิดประตูเพื่อปล่อยน้ำลงมาสู่โลกมนุษย์ คำพยากรณ์ดังกล่าวมีดังนี้

ฟ้าร้องด้านทิศเหนือหรือตะวันออกเฉียงเหนือ พยากรณ์ว่า ฝนจะมาก ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์

ฟ้าร้องด้านทิศใต้ พยากรณ์ว่า ฝนจะแล้ง นาจะเสียหาย

ฟ้าร้องด้านทิศตะวันออก พยากรณ์ว่า ฝนจะตกปานกลาง นาในที่ลุ่มได้ผลดี นาในที่ดอนจะเสียหาย

ฟ้าร้องด้านทิศตะวันตก พยากรณ์ว่า จะเกิดความแห้งแล้ง ข้าวยากหมากแพง

ประเพณีบุญข้าวหลอม

ลาวเวียงและลาวพวนจะเตรียมทำข้าวหลอมกันในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งเป็นช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวใหม่แล้วนำข้าวที่เก็บเกี่ยวได้จากนาของตนมาทำข้าวหลอม วิธีการทำคือ นำข้าวเหนียวล้างให้สะอาด แขน้ำให้ข้าวนุ่ม ถั่วดำแช่น้ำให้นุ่ม ซาวข้าวและถั่วดำขึ้นใส่ตะแกรงผึ่งไว้ ผสมหัวกะทิ เกลือ น้ำตาลทราย ให้มีรสหวานมัน นำข้าวและถั่วลวกเคล้ากับน้ำกะทิที่เตรียมไว้ กรอกข้าวใส่กระบอกลูไม้ไผ่ที่ล้างสะอาด นำกระบอกลูข้าวไปเรียงไว้ข้างกองไฟเพื่อเผาให้สุก ในวันรุ่งขึ้นเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ลาวเวียงและลาวพวนจะนำข้าวปลาอาหารและข้าวหลอมที่เตรียมไว้ไปทำบุญที่วัดเพื่อเป็นพุทธบูชาเนื่องในวันมาฆบูชา และเพื่อระลึกถึงพระแม่โพสพตลอดจนอุทิศส่วนกุศลแก่ผีบรรพบุรุษที่คุ้มครองให้การทำงานได้ผลดีเป็นที่น่าพอใจ

ในวันดังกล่าวลาวเวียงอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา นอกจากจะทำบุญตามประเพณีเหมือนเช่นปกติแล้ว ในช่วงบ่ายยังมีประเพณีเดินขึ้นเขาเพื่อไปปิดทองสักการะรอยพระพุทธรูปจำลองที่วัดเขาดงยาง(วัดสุวรรณคีรี)ด้วย ดังนั้นจึงเรียกประเพณีบุญข้าวหลามของลาวเวียงที่นี้ว่า **ประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม**

ภาพที่ ๖๐ ชาวลาวเวียงเดินขึ้นเขาดงยางเพื่อไปสักการะรอยพระพุทธรูปในประเพณีขึ้นเขาเผาข้าวหลาม

ประเพณีบุญข้าวเกรียบ^๑

การทำบุญข้าวเกรียบจะทำพร้อม ๆ กับบุญข้าวหลามในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ วิธีการทำข้าวเกรียบคือ นำข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกแล้วนำมาตำผสมกับน้ำตาล งา และไข่ แผ่แป้งเป็นแผ่นกลมบาง ๆ ตากแดดให้แห้งแล้วนำไปย่างไฟจนพองเหลืองก่อนนำไปถวายพระในวันมาฆบูชา

^๑เป็นที่น่าสังเกตว่าลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็นำข้าวเกรียบมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในประเพณีและพิธีกรรมสำคัญต่างๆ เช่น ประเพณีสู่ขวัญข้าว ประเพณีสวดเส้า และประเพณีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิต เมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงความหมายของการใช้ข้าวเกรียบเป็นเครื่องเซ่นก็ได้รับคำตอบเพียงว่าทำสืบต่อกันมาตามบรรพบุรุษ

เดือนสี่ เป็นอีกเดือนหนึ่งที่ลาวเวียงและลาวพวนว่างเว้นจากการทำนา มีเงินทองจากการค้าขายผลผลิตในไร่นาของตน จึงนิยมประกอบพิธีแต่งงานกันในเดือนนี้ การแต่งงานของลาวเวียงและลาวพวนมักจะเป็นการแต่งเข้าบ้านฝ่ายหญิง เพื่อที่ฝ่ายชายจะได้ช่วยเป็นแรงงานสำคัญในการทำไร่ทำนาในฤดูเพาะปลูกที่กำลังจะมาถึงต่อไป

เดือนห้า เป็นเดือนที่มีอากาศร้อนจัดและว่างเว้นจากการเพาะปลูก อีกทั้งลาวเวียงและลาวพวนยังได้ถือเอาวันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่และวันมหาสงกรานต์ ดังนั้นในเดือนนี้จึงมีประเพณีที่สำคัญ ได้แก่

ประเพณีอาบน้ำก่อนกา

จะทำในเดือน ๕ ตรงกับวันสงกรานต์ โดยในตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๑๓ เมษายน ซึ่งเป็นวันมหาสงกรานต์ ลาวเวียงและลาวพวนจะตื่นแต่เช้าก่อนนกกาออกหากิน เพื่ออาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดเตรียมพร้อมรับวันขึ้นปีใหม่ นอกจากนั้นยังต้องเตรียมน้ำใส่ตุ่มหรือถัง ใยมะพร้าวคอกไม้มงคลและขมิ้น หรือนำนํ้ามนต์จากวัดมาผสมเตรียมไว้สำหรับให้ปู่ย่าตายายได้อาบน้ำเพื่อให้จิตใจและร่างกายสดชื่นแจ่มใสต้อนรับวันใหม่ตามความเชื่อที่ว่า เป็นการขับไล่ความเกียจคร้าน ไล่โรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนความโชคร้ายต่าง ๆ ในรอบปีที่ผ่านมาให้หมดสิ้นไป และเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนเริ่มชีวิตใหม่ในวันขึ้นปีใหม่นั้นเอง

ประเพณีสูดเสื่อสุดผ้า

ประเพณีสูดเสื่อสุดผ้าเป็นประเพณีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิตซึ่งลาวพวนนิยมทำในเดือน ๕ ตรงกับวันมหาสงกรานต์คือวันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปี หลังจากเสร็จสิ้นการอาบน้ำก่อนกาแล้ว ลาวพวนทุกคนจะเตรียมข้าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัด พร้อมกับนำเสื่อผ้าของสมาชิกในบ้านคนละ ๑ ชุดใส่กระบุง พร้อมดอกไม้ ธูป เทียน และสิ่งของอื่น ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธี ใส่ถาดที่เรียกว่า พาสุต หาบไปร่วมทำพิธีที่วัด การนำเสื่อผ้าไปทำพิธีสูดเสื่อสุดผ้าเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าขวัญของคนเราจะอยู่ประจำในข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยเฉพาะเสื่อผ้าที่ใช้สวมใส่จะมีขวัญของเจ้าตัวสิงสถิตย์ ดังนั้นจึงนำมาทำพิธีสะเดาะเคราะห์แทนเจ้าตัว โดยพระสงฆ์จะทำพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์เพื่อความป็นสิริมงคลแก่ทุกคนในครอบครัว เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็นำเสื่อผ้านั้นกลับบ้านไปสวมใส่เพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป

ของที่ใช้ในการประกอบพิธีมี ๘ อย่าง ดังนี้

๑.เสื่อผ้าของสมาชิกในครอบครัวคนละ ๑ ชิ้น

๒.ทราย ๑ ถุง

๓.หญ้าคาถอนเอาทั้งราก ๕ ต้น

๔.ข้าวปุ้น ๘ ก้อน

๕.ข้าวเกรียบ ๕ แผ่น

๖.ข้าวต้มมัด ๕ กลีบ

๗.กล้วยหรือมะม่วง ๕ ชิ้น

๘.ดอกไม้ รูป เทียนใส่ในขันข้าวสาร

๕.เทียน^๑สำหรับทำนํ้ามนต์ เทียนดังกล่าวแต่ละครอบคร้วจะทำขึ้นเอง โดยลักษณะของเทียนจะเป็นเส้นยาว เทียน ๑ เส้นเป็นเสมือนตัวแทนของสมาชิก ๑ คนในครอบคร้ว ใส่เทียนประกอบด้วยด้าย ๔ เส้นซึ่งวัดความยาวตามสรีระของเจ้าของเทียนดังนี้

ด้ายเส้นที่ ๑ วัดรอบศีรษะ เรียกว่า เวียนหัว

ด้ายเส้นที่ ๒ วัดจากข้อศอกถึงปลายนิ้วก้อย เรียกว่า ศอกก้อย

ด้ายเส้นที่ ๓ วัดจากคอกอหอยถึงสะดือ เรียกว่า คาคอถึง

ด้ายเส้นที่ ๔ วัดจากหัวแม่มือถึงปลายนิ้วกลาง เรียกว่า แค้คืบ

เมื่อได้เทียนแล้ว เจ้าของเทียนจะใช้ปลายเล็บของตนจิกลงบนเนื้อเทียนให้เป็นรอยโดยให้มีจำนวนเท่ากับหรือมากกว่าอายุของตน ๑ ปี หลังจากนั้นจึงนำเทียนของสมาชิกทุกคนในครอบคร้วมาพันรวมกันเพื่อให้พระจุดทำนํ้ามนต์พร้อมกับสวดสะเดาะเคราะห์ต่อไป^๒ (สำรวย ช่วยอาสา, สัมภาษณ์, ๑๓ เมษายน ๒๕๕๕)

หลังเสร็จพิธีชาวบ้านจะนำสิ่งของบางอย่างที่ได้จากการทำพิธีกลับบ้านดังนี้

๑.นํ้ามนต์ นำกลับไปประพรมทั่วบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล

๒.ทราย นำกลับไปโรยรอบบ้านเพื่อป้องกันภูตผีและสิ่งอัปมงคล

๓.หญ้าคา นำกลับไปเหน็บไว้บนหลังคา หรือเหนือประตูบ้านเพื่อป้องกันสิ่งอัปมงคล

๔.เสื้อผ้า นำกลับไปสวมใส่ในวันรุ่งขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคล ส่วนเครื่องเช่นบูชาอื่น ๆ จะแจกเป็นทาน หรือแบ่งกันรับประทาน

^๑ลาวพวนบ้านม่วงขาว อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เรียกเทียนนี้ว่า เทียนเวียนหัวศอกก้อย

^๒บางแห่งอาจวัดความยาวของด้ายที่ใช้ทำใส่เทียนจากสรีระของสมาชิกคนใดคนหนึ่งที่บ้านเพียงคนเดียว แต่สมาชิกทุกคนในบ้านจะต้องร่วมกันจิกเล็บลงบนเทียนให้มีจำนวนเท่ากับอายุของตน

ภาพที่ ๖๑ พาสุด

ภาพที่ ๖๒ กระบุงใส่เสื้อผ้าสำหรับนำเข้าร่วมพิธีสวดเสื่อสุดผ้า

ภาพที่ ๖๓ เทียนที่ใช้ในพิธีสวดเสื่อสุดผ้า หรือ เทียนเวียนหัวศอกก้อย

เดือนหก เป็นระยะที่เข้าสู่ฤดูการเพาะปลูก ชาวเวียงและลาวพวนจำเป็นต้องพึ่งพาน้ำจากธรรมชาติเพื่อใช้ในการทำนา ดังนั้นในเดือนนี้จึงมีประเพณีเพื่อความอุดมสมบูรณ์หลายประเพณี ได้แก่

ประเพณีบุญบั้งไฟ

จะทำการในช่วงกลางเดือน ๖ ของทุกปี โดยลาวเวียงและลาวพวนจะไปทำบุญที่วัด ในช่วงบ่ายจึงทำการจุดบั้งไฟที่บริเวณลานวัดเพื่อบูชาพญาแถนขอให้ฝนตกตามฤดูกาล รวมทั้งมีการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ เป็นที่สนุกสนานกรั่นแครง

ภาพที่ ๖๔ ประเพณีบุญบั้งไฟ ณ วัดคันโพธิ์ศรีมหาโพธิ์

ตำบลโคกปีบ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

หรือ พิธีเลี้ยงผีปู่ตา จะจัดขึ้นที่ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน โดยมี เจ้าจำ ซึ่งเป็นร่างทรงประจำหมู่บ้านเป็นผู้ประกอบพิธีเช่นไหว้ผีปู่ตา เพื่อขอให้ดวงวิญญาณของผีปู่ตาปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข เครื่องเซ่นที่ใช้ในการประกอบพิธี ได้แก่ เหล้าขาว ไก่ตัวหมากพลู บุหรี่ ดอกไม้ ธูปเทียน และข้าวเกรียบ

ภาพที่ ๖๕ ศาลปู่ตาบ้านสระข่อย อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นศาลปู่ตาของชุมชนลาวที่ยังคงสร้างด้วยไม้ที่หลงเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในภาคตะวันออก

ประเพณีทำบุญล้อมบ้าน

เป็นประเพณีของลาวพวนที่พบว่ามีกรปฏิบัติเฉพาะเพียงลาวพวนบ้านหัวกระสังข์ ตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทราแห่งเดียวเท่านั้น ประเพณีทำบุญล้อมบ้านเป็นการทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน เชื่อกันว่าการทำบุญล้อมบ้านจะเป็นการขับไล่วิญญาณร้ายและผีเร่ร่อนทั้งหลายออกไปจากหมู่บ้าน พร้อมทั้งอัญเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษให้ช่วยดูแลคุ้มครองหมู่บ้าน

การทำบุญล้อมบ้านเริ่มต้นด้วยการนำหูกามาถักต่อกันเพื่อล้อมรอบหมู่บ้าน สาเหตุที่ใช้หูกาคานั้นสืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า “หูกาคาเป็นของศักดิ์สิทธิ์ช่วยป้องกันภูติผีและจะนำความเป็นสิริมงคลมาให้ เพราะเป็นหูกาที่พระพุทธเจ้าใช้ปูนั่งบำเพ็ญเพียรจนกระทั่งตรัสรู้” (หม่น นามประคอง, สัมภาษณ์, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕) แต่ละบ้านจะช่วยกันถักหูกาคาแล้วนำมาต่อเข้าด้วยกัน โดยมีจุดเริ่มต้นจากวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน แล้วโยงต่อกันไปยังบ้าน

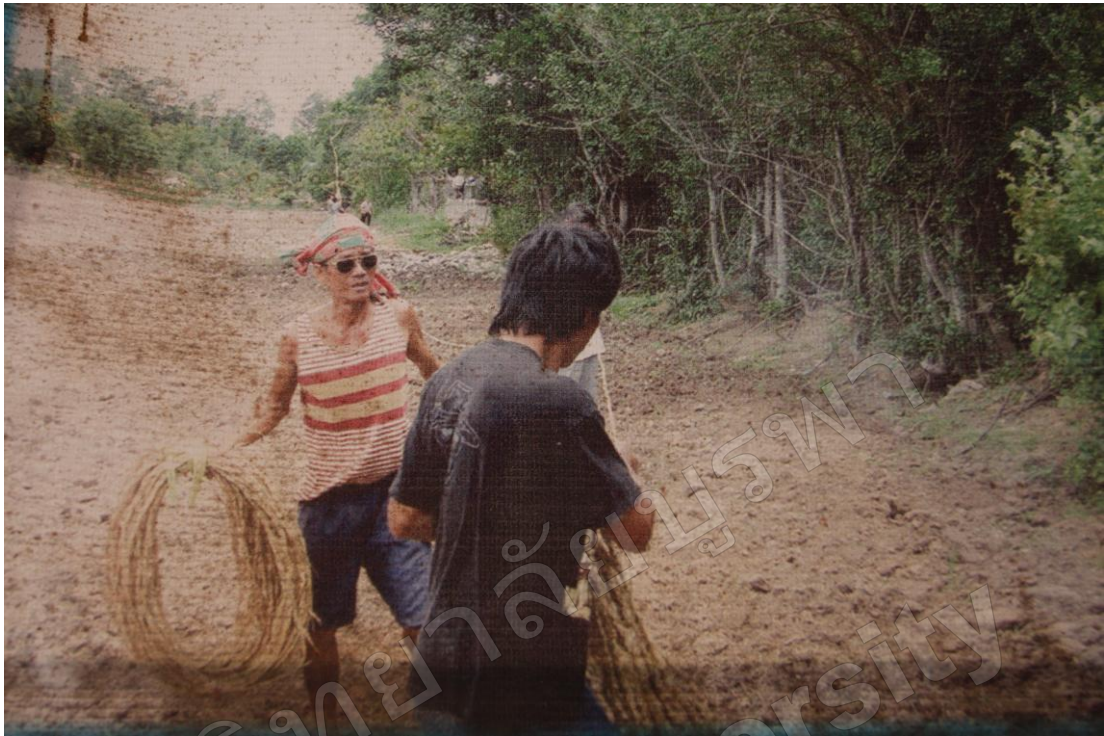
เมื่อไปถึงบ้านใครก็ให้เจ้าของบ้านนำเชือกหญ้าคานั่นล้อมบ้านของตน หรือจะล้อมต่อไปยังข้างข้าว และคอกเลี้ยงสัตว์ด้วยก็ได้ แต่มีข้อควรระวังคือ ห้ามไม่ให้คนข้ามเชือกหญ้าคาเป็นอันตราย ฉะนั้น จึงต้องขึงเชือกหญ้าคาให้สูงหรือหาไม้มาค้ำไว้ จนเมื่อเสร็จพิธีทางสงฆ์แล้วก็สามารถนำเชือกหญ้า คาลงได้ แต่ส่วนใหญ่มักปล่อยทิ้งไว้อย่างนั้น เพราะถือว่าเป็นมงคลจนเชือกหญ้าคาแห้งผูกเปียไป เอง

การทำบุญล้อมบ้านมักทำควบคู่ไปกับการทำบุญสะเดาะเคราะห์ เนื่องจากเชื่อว่าจะ เป็นการต่ออายุได้ โดยผู้ที่สะเดาะเคราะห์ต้องจัดเตรียมกระทงทำจากกาบกล้วยมาบ้านละ ๑ กระทง ภายในกระทงจะใส่ข้าวดำข้าวแดงและตุ๊กตาเป็นวัวควายซึ่งสมมุติให้เป็นอาหาร สำหรับผี เรร่อนที่ถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้าน เชื่อกันว่าผีเหล่านี้เป็นผีไม่มีญาติ ไม่มีใครทำบุญอุทิศส่วนกุศล ไปให้ จึงหิวโซ เมื่อได้รับเครื่องเซ่นที่เตรียมมาจะได้ไม่กลับมารบกวนคนในหมู่บ้านอีก การไล่ผี เพื่อสะเดาะเคราะห์นี้จะทำโดยการอัญเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษมาประทับทรงเพื่อทำพิธีวงสรวง และเรียกวิญญาณผีเรร่อนให้มากินเครื่องเซ่นจะได้ขับไล่ออกจากหมู่บ้านได้อย่างสะดวก เมื่อผี บรรพบุรุษประทับทรงแล้ว ร่างทรง(เจ้าจ้ำ)ซึ่งมีหลายคน^๑ จะออกมาทำนายไปตามเสียงแคนพร้อม ทั้งเชิญวิญญาณเรร่อนให้มารับเครื่องเซ่นแล้วจึงขับไล่ออกจากหมู่บ้าน

ภาพที่ ๖๖ เจ้าจ้ำทำพิธีประพรมน้ำมนต์ลงบนหญ้าคาที่จะใช้สำหรับล้อมรอบหมู่บ้าน

^๑ร่างทรง(เจ้าจ้ำ) มีหลายคน เนื่องจากวิญญาณผีบรรพบุรุษมีหลายคน

ภาพที่ ๖๓ ชาวบ้านช่วยกันนำเชือกหญ้าคาล้อมรอบหมู่บ้านของตน

ภาพที่ ๖๔ การทำบุญสะเดาะเคราะห์ในประเพณีบุญล้อมบ้าน

ประเพณีเลี้ยงปลา

เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติเฉพาะลาวพวนบ้านหัวกระสังข์ ตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทราเท่านั้น ประเพณีเลี้ยงปลาจะจัดขึ้นที่ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน โดยมีเจ้าจำเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของลูกหลาน ความอุดมสมบูรณ์ และขอให้ฝนตกตามฤดูกาล ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้านจะนำเครื่องเซ่นมาร่วมเซ่นไหว้ในพิธีนี้ เครื่องเซ่นดังกล่าวประกอบด้วย ข้าว ๑ ถ้วย ปลา(ชนิดใดก็ได้) ๑ คู่ บุหรี่ ๔ มวน หมาก ๖ ชั่น พลุ ๖ ใบ เศษสตางค์(เงินเหรียญ) (หม่น นามประคอง, สัมภาษณ์, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๖๕ เครื่องเซ่นที่ใช้ในประเพณีเลี้ยงปลา

เดือนเจ็ด ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่

ประเพณีสู่ขวัญพระ

ประเพณีสู่ขวัญพระนี้ลาวเวียงและลาวพวนมักจัดขึ้นก่อนถึงวันเข้าพรรษา โดยจัดพานบายศรีพร้อมเครื่องคาวหวาน มีหมอขวัญทำพิธีสู่ขวัญพระสงฆ์ เสร็จแล้วถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์ที่จะเข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญจะต้องเป็นพระที่จะไม่ลาสิกขาในปีนั้น หากพระสงฆ์รูปใดประสงค์จะบวชเรียนเพียง ๗ วัน ๑๕ วัน ๑ เดือน หรือ ๑ พรรษาในปีนั้นก็จะไม่เข้าร่วมประเพณีดังกล่าว ประเพณีดังกล่าวถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการสนับสนุนให้บุตรหลานบวชเรียนอยู่ในพุทธศาสนานาน ๆ ทั้งยังเป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจแก่พระภิกษุที่ต้องบวชเรียนด้วย เพราะสมัยก่อนผู้ชายที่บวชเรียนมีทั้งบวชด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และบวชเรียนเพื่อศึกษาเรียนรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อหวังเข้ารับราชการต่อไปในอนาคต ดังนั้นการบายศรีสู่ขวัญพระจึงเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจแก่พระที่ต้องบวชนานนับปี และเป็นสิริมงคลแก่ผู้บวชนั้นด้วย

เดือนแปด ประเพณีสำคัญในเดือนนี้ ได้แก่

ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา

วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ เป็นวันพรรษาซึ่งเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา ลาวเวียงและลาวพวนทุกครัวเรือนจะจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัดโดยพร้อมเพรียงกัน ในตอนบ่ายจะเป็นการถวายข้าวสารอาหารแห้ง เพื่อให้พระสงฆ์มีข้าวปลาอาหารสำหรับฉันอย่างเพียงพอตลอดระยะเวลา ๓ เดือนที่เข้าพรรษา วันใดที่ตรงกับวันพระ เช่น ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ ลาวเวียงและลาวพวนจะไปฟังเทศน์ที่วัดในตอนเย็น หลังจากพระทำวัตรเสร็จสิ้นแล้ว จะเป็นการอ่านนิทานชาดกให้ฟังแทนการฟังเทศน์ เป็นการสอนธรรมทางอ้อมโดยสื่อผ่านนิทานชาดก

เดือนเก้า มีประเพณีที่สำคัญ ได้แก่

ประเพณีกำเจียง^๑

เป็นประเพณีถือกำ^๒ ของลาวพวนในวันแรม ๕, ๑๐ และ ๑๑ ค่ำ เดือน ๙ กระทำเพื่อทิส่วนกุศลแก่ผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน ลาวพวนจะเริ่มกำเจียงตั้งแต่วรุ่งเช้าของวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๙ ถือปฏิบัติทั้งกลางวันกลางคืนจนถึงรุ่งเช้าวันแรม ๑๒ ค่ำจึงเลิก การถือปฏิบัติในช่วงกำเจียงก็ต้องหยุดงานทุกชนิดแล้วไปทำบุญที่วัด “ห้ามดำข้าว ห้ามทำงาน ห้ามหยิบมิดหยิบ

^๑จากการสัมภาษณ์ลาวพวนปัจจุบันไม่ทราบความหมายของคำว่า กำเจียง บอกได้เพียงว่าเรียกและปฏิบัติตามบรรพบุรุษเท่านั้น

^๒กำ(จะล่า) หมายถึง การงดเว้นหรือไม่ทำในสิ่งที่โบราณห้าม

ขวานเข้าป่า ห้ามทำไร่ไถนา ห้ามใช้ของมีคม” (บุญมี บุตรดีวงษ์, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕) นอกจากนั้นยังต้องงดใช้แรงงานสัตว์ โดยจะปล่อยวัวควายให้พักผ่อนอย่างอิสระตลอดจนต้องอาบน้ำให้วัว ควาย และสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้แรงงานในบ้านทุกชนิด เพื่อเป็นการไถ่บาป และขอบคุณสัตว์เลี้ยงที่ช่วยเป็นแรงงานแก่ครอบครัวรับภาระงานหนักมาตลอดทั้งปี ประเพณีกำเจียงจึงเป็นเสมือนการขอบคุณสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้แรงงานตามความเชื่อของลาวพวนด้วย

ในช่วงเย็นของวันแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ ลาวพวนทุกครอบครัวจะเตรียมหาบฝ้าย ฝีเจียง ซึ่งประกอบด้วยตะกร้าเก่า ๆ กระทงกาทกล้วยหรือกระทงหน้าวัว ไม้คานสำหรับหาบที่ปลายด้านหนึ่งมีมัดฟืน ๑ มัด ปั้นดินเหนียวเป็นรูปคนและรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ ฯลฯ อาหารคาวหวานใส่ลงในกระทงกาทกล้วยเพื่อวางบูชาฝ้ายบ้านฝีเรือน ตอนเช้ามีควันแรม ๑๒ ค่ำ เข้าบ้านจะหาบฝ้ายฝีเจียงพร้อมมัดขอเข้าไปในบ้าน ใช้มัดขอเคาะฝาเรือนเพื่อไล่ผีไม่มีญาติ ผีจี้เกียจที่แอบอยู่ในบ้านให้ออกจากบ้าน โดยกล่าวว่า

...ไปเน้อฝ้ายฝีเจียงไปกินห่อข้าว ผีนอนหลับไปชะม้อนี่ ๆ

ฝีอิดฝีอยาก ฝีตื้นสาย ฝีจี้คร้านนอนเว็นไปชะม้อนี่ ๆ

ฝีตายอิดตายอยากก็ไปชะม้อนี่ ๆ...

(บุญมี บุตรดีวงษ์, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕)

จากนั้นจะรีบหาบฝ้ายฝีเจียงไปทิ้งน้ำหรือไปวางไว้ที่ป่าช้าหรือทางสามแพร่งนอกหมู่บ้าน กลั่นลมหายใจฟืนมีคบนดิน ๓ ครั้ง แล้วหันหลังกลับบ้านทันทีห้ามหันกลับไปมองด้านหลังอีก ด้วยเชื่อว่าผีไม่มีญาติเหล่านั้นจะติดตามกลับมาบ้าน

ภาพที่ ๙๐ พิธีเคาะฝาเรือนไล่ผีจี้เกียจ ภาพที่ ๙๑ หาบฝ้ายฝีเจียง

ประเพณีสารทลาว(บุญห่อข้าวประดับดิน)

ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ โดยในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ ลาวเวียงและลาวพวนจะเตรียมกวนกระยาสารท บางบ้านจะทำข้าวต้มมัด ข้าวปาด(ขนมเปียกปูน) พร้อมอาหารคาวหวานเพื่อไปทำบุญที่วัดในวันรุ่งขึ้น นอกจากนั้นยังต้องเตรียมนำของกินทุกอย่างรวมทั้งหมากพลู บุหรี่ กล้วย อ้อย ห่อรวมในใบตองเตรียมไว้ประมาณ ๕-๗ ห่อ หรือตามศรัทธา เช้ามีดของวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ จะนำห่อข้าวที่เตรียมไว้ไปวางในบริเวณวัด เช่น ตามพื้นดิน ฐานพระ ฐานเจดีย์ หรือใต้ต้นไม้ โดยเฉพาะโคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ เพื่ออธิษฐานส่งห่อข้าวให้ผีบรรพบุรุษหรือผีไร้ญาติต่าง ๆ ตามความเชื่อที่ว่าในวันนี้ยมบาลจะปลดปล่อยวิญญาณออกมารับทานจากญาติพี่น้องในช่วงเวลาใกล้รุ่ง พอสว่างก็เรียกกลับนรกภูมิตามเดิม ดังนั้นหากใครไม่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ดวงวิญญาณเหล่านั้นก็จะอดอยาก และอาจโกรธแค้นถึงขั้นสาปแช่งให้ลูกหลานไม่สงบสุขและเป็นบาปกรรมติดตัวลูกหลานไปถึงภพหน้า

ภาพที่ ๗๒ ห่อข้าวที่ถูกนำไปวางไว้ในบริเวณวัด ภาพที่ ๗๓ ของภายในห่อข้าว

หลังจากนำอาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัดแล้ว ลาวเวียงและลาวพวนจะเก็บห่อข้าวในบริเวณวัดตามจำนวนที่ต้องการไปวางบูชาผีหัวไร่ปลายนาของตน เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตจากทุ่งนา หากอยู่ในช่วงที่ข้าวในนากำลังออกรวงหรือกำลังตั้งท้อง ก็จะเตรียมของถวาย เช่น กล้วย อ้อย ส้มหรือผลไม้ประจำฤดูกาล และห่อข้าว ไปทำพิธีบูชาแม่โพสพไปด้วยพร้อมกัน จากนั้นเพื่อเป็นการระมัดระวังมิให้แม่โพสพถูกระทบกระเทือนจากผู้คน วัว ควาย

เพี้ยหรือแมลงต่าง ๆ ลาวเวียงและลาวพวนจะบูชาตาแหลว โดยใช้ไม้ไผ่จักตอกแล้วสานเป็นรูป
ตารางหกเหลี่ยม มีตาอยู่ตรงกลาง นำตาแหลวผูกติดกับปลายไม้ไผ่ปักไว้กลางทุ่งนา ชาวบ้านจะ
นำห่อข้าวไปผูกไว้ที่ตาแหลวพร้อมบอกกล่าวกับแม่โพสพว่า

...แม่โพสพเอ๋ย วันนี้มีอาหารคาวหวานมาเลี้ยง เชิญแม่โพสพ

แม่นภคารา แม่นางจันทาเทวี ขอเชิญรับห่อข้าว ขอให้ไร่นาอุดมสมบูรณ์

ขอให้ได้ข้าวกละหม้อ ให้ได้ข้าวกละเกวียน ไม่มีด้วมดด้วงมา

ปลุกมากวน ให้สุขกายสุขใจบุญคำบุญชู...

(บุญมี บุตรดีวงษ์, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๗๔ ห่อข้าวบูชาตาแหลวในทุ่งนา

เดือนสิบ มีประเพณีที่สำคัญ ได้แก่

ประเพณีทานข้าวสะ หรือทานข้าวสาก หรืองานบุญสลากภัตต์

จะจัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ลาวเวียงและลาวพวนจะเตรียมพาข้าว หมายถึง ถาดสำหรับใส่อาหาร จัดอาหารคาวหวานใส่พา เขียนชื่อนามสกุลของเจ้าของพาข้าวขึ้นพร้อม เขียนอุทิศส่วนกุศลให้แก่ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนเจ้ากรรมนายเวรทั้งหลายลงบน สลากวางไว้ในพานำไปถวายพระโดยไม่เจาะจงว่าจะเป็นพระรูปใด พระสงฆ์จะอ่านสลากนั้น ก่อนอุทิศส่วนกุศลถึงเจ้าของนามในสลากที่เขียนไว้ ในภาคบ่ยลาวเวียงและลาวพวนจะนำ ข้าวเปลือกหรือข้าวสารไปรวมกันที่วัด เพื่อถวายวัดเป็นพุทธบูชาและอุทิศส่วนกุศลแก่เจ้ากรรม นายเวรตลอดจนวิญญานบรรพบุรุษ เมื่อเสร็จพิธีแล้วพระสงฆ์จะเขียนสลากแจกจ่ายให้ชาวบ้านนำ กลับไปปิดที่ขี้ผึ้งนาง ตลอดจนหม้อไหในครัวเรือนเพื่อเป็นเคล็ดว่า ขอให้มิมีข้าวปลาอาหารเต็มขี้ ขี้ผึ้งนางหม้อไหตลอดปีนั่นเอง

ภาพที่ ๘๕ ประเพณีทานข้าวสะ

เดือนสิบเอ็ด เป็นช่วงออกพรรษา และเป็นฤดูน้ำหลาก ลาวเวียงและลาวพวนจึง มีประเพณีที่สำคัญ ได้แก่

ประเพณีบุญพระเวส หรือ ฟังเทศน์มหาชาติ

จัดขึ้นในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ชาวบ้านจะร่วมมือกันรับเป็นเจ้าภาพงาน บุญพระเวสหรือเทศน์มหาชาติ โดยเจ้าของกันต์ต่าง ๆ พระสงฆ์ และฆราวาส จะช่วยกันตกแต่ง ศาลาวัดด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ตลอดจนริ้วธงต่าง ๆ จัดเตรียมเครื่องบูชากันต์ซึ่งประกอบด้วยข้าว

พันก้อน รูป เทียน หมากลู ดอกบัว ดอกป๊อป อย่างละ ๑,๐๐๐ ขึ้นมาร่วมพิธี ในคืนแรกจะเริ่มเทศน์กัณฑ์มาลัยหมื่นมาลัยแสน จากนั้นจะเริ่มเทศน์มหาชาติ เริ่มจากกัณฑ์ทศพรต่อเนื่องไปจนถึงนกรกัณฑ์ซึ่งเป็นกัณฑ์สุดท้าย ขณะที่พระเทศน์กัณฑ์ต่าง ๆ ชาวบ้านจะช่วยกันจุดรูปเทียนบูชา กัณฑ์เป็นระยะ ๆ ก่อนรุ่งเช้าชาวบ้านจะพร้อมใจกันแห่ข้าวพันก้อนรอบศาลาวัดก่อนนำไปวางบูชา กัณฑ์ ลาวเวียงและลาวพวนมีความเชื่อในการฟังเทศน์มหาชาติจบในวันเดียวว่าจะได้อานิสงส์แรง เช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้วยความหวังว่าจะได้เกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรยนั่นเอง

ประเพณีไหลเรือไฟ

จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งตรงกับวันออกพรรษาหลังจากเสร็จพิธีทำบุญตักบาตรเทโวที่วัดแล้ว ตกเย็นชาวบ้านจะช่วยกันนำต้นกล้วยและไม้ไผ่มาผูกรวมกันเป็นแพประดับประดาด้วยดอกไม้ รูปเทียน และจี๋ได้ผูกใส่ปลายไม้ไผ่ประดับลampion เวลาประมาณเที่ยงคืนจะแห่แพเรือไฟไปที่ศาลปู่ตาเพื่อกราบไหว้ผีปู่ตา จากนั้นจะแห่เรือไฟไปไปที่ทำน้ำ ผู้นำในการทำพิธีจุดรูปเทียนและจี๋ได้ และทำพิธีกล่าวคำบูชาแม่คงคา แล้วปล่อยเรือไฟลงสู่แม่น้ำ ระหว่างที่ทำพิธีนั้นทุกครัวเรือนจะจุดเทียนบูชาบริเวณหัวบันไดและระเบียงบ้านให้สว่างไสว เพื่อเป็นเคล็ดว่าชีวิตของคนในบ้านจะรุ่งโรจน์สดใสเช่นเดียวกับแสงไฟ

ภาพที่ ๗๖ ประเพณีไหลเรือไฟของชาวบ้านบ้านม่วงขาว
อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

เดือนสิบสอง เป็นเดือนสุดท้ายทางจันทรคติ ลาวเวียงและลาวพวนจึงนิยมทำบุญส่งท้ายปีเก่า ซึ่งมีทั้งการสร้างกุศลโดยถวายผ้ากฐินและการทำบุญสะเดาะเคราะห์เพื่อความเป็นสิริมงคล

ประเพณีบุญกฐิน

เป็นประเพณีที่นิยมทำกันในเดือนส่งท้ายปีเก่าหรือที่เรียกว่าบุญเดือน ๑๒ ตามความเชื่อว่า หากใครได้ถวายผ้ากฐินจะได้านิสงส์แรง ดังนั้น เมื่อถึงงานบุญกฐินลาวเวียงและลาวพวนจะพร้อมใจกันจัดอาหารคาวหวานและผ้ากฐินไปถวายพระสงฆ์ที่วัดโดยพร้อมเพรียงกัน

ประเพณีส่งกระทง

เป็นประเพณีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิตอีกประเพณีหนึ่งที่ลาวเวียงและลาวพวนนิยมทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ โดยนำกากกล้วยมาทำกระทงหน้าวัว นำดินเหนียวปั้นเป็นรูปคนและสัตว์ต่าง ๆ เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ ใส่ไปในกระทง ปักธงสีรอบกระทง ๔ เสา ภายในกระทงใส่ข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวขาว ปลาแร่ หัวหอม กระเทียม ผลไม้ทั้งรสหวานรสเปรี้ยว ผู้ทำพิธีคือเจ้าจำหรือหมอขวัญในหมู่บ้านจะกล่าวคำส่งกระทงสะเดาะเคราะห์ จากนั้นจะนำกระทงไปทิ้งแม่น้ำ หรือนำไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งนอกหมู่บ้านเพื่อสะเดาะเคราะห์ ขับไล่อัปมงคล และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่บุคคลที่ต้องการสะเดาะเคราะห์

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต ลาวเวียงและลาวพวนมีประเพณีที่ถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันที่สำคัญดังนี้

การแต่งงาน

การแต่งงานหรือที่ลาวเวียงและลาวพวนเรียกว่า **กินดอง** เริ่มต้นจากฝ่ายชายต้องหาวันฤกษ์ยามดีจัดเก้าเกไปสู่ขอหญิงที่ตนจะแต่งงานด้วย เก้าเกที่ไปสู่ขอต้องไปเป็นคู่คือ ๒ คน ๔ คน หรือ ๖ คน เก้าเกต้องเป็นคนประพุดดีมีศีลธรรม มีครอบครัวและอยู่ครองกันด้วยความราบรื่นเป็นสุข การไปสู่ขอครั้งนี้เรียกว่า **ไปเจาะสาว** เมื่อเจรจาสู่ขอเป็นที่ตกลงกันเรียบร้อยแล้วฝ่ายชายจะกำหนดวันให้เก้าเกไปอีกครั้งเพื่อไปตกลงเรื่องวันแต่งงานให้ฝ่ายหญิงทราบเป็นการแน่นอน การไปครั้งที่สองนี้ฝ่ายชายต้องจัดเตรียมสิ่งของไปด้วย สิ่งของที่ต้องจัดเตรียมไปได้แก่ (วิเชียร วงศ์วิเศษ, ๒๕๒๕, หน้า ๗๗)

๑.หมาก ๒ ไหมมัดติดกัน

^๑ หมาก ๑ ไหม หมายถึง หมากที่ร้อยเชือกไว้ เชือกเส้นหนึ่งประกอบด้วยหมากประมาณ ๑๕-๒๐ คำ เรียกว่า ๑ ไหม (โพธิ์ แชนกล้าเจียก, ๒๕๓๘, หน้า ๗๓)

๒. ห้อยยาเส้น ซึ่งมีจำนวนห้อยตามที่ฝ่ายหญิงเรียกร้อง มัดห้อยยาด้วยฟางไม่ใช่ดอกมัด เพราะชาวลาวถือเป็นประเพณีว่าสิ่งของที่จะนำมาใช้ในพิธีแต่งงาน ต้องมีชื่อและความหมายที่เป็นสิริมงคล ดอก มีความหมายถึง การตอก การตี เช่น ตอกตะปู ตีตะปู ดังนั้นจึงใช้ไม่ได้

๓. ใต้ ๑ คู่ มัดติดกัน

๔. กระเทียม ๔ หัว มัดเป็น ๒ มัด มัดละ ๒ หัว แล้วจึงมัดติดกันอีกครั้งหนึ่ง

๕. เปลือก ๒ ห่อมัดติดกัน

เมื่อถึงวันที่นัดหมายกันไว้ ฝ่ายชายก็จะจัดสิ่งของที่เตรียมไว้ข้างต้นใส่ย่ามให้เจ้าแก่เป็นผู้สะพายไป เจ้าแก่ที่ไปคราวนี้เป็นหญิงที่มีสามีแล้ว มีความประพฤติดีมีศีลธรรม เรียกว่า แม่ซ้อ

สิ่งของที่จัดใส่ย่ามให้เจ้าแก่สะพายไปนี้ถือเป็นเคล็ดว่าต้องมัดของให้ติดกันเป็นคู่ เพื่อให้คู่บ่าวสาวมีความรักต่อกัน อยู่ครองกันยั่งยืนจนเฒ่าจนแก่ และขอให้มีความรุ่งเรืองสว่างไสวเหมือนอย่างได้ที่จุดไฟ ขอให้มิเกิดดิ้นรน ชื่อเสียงขจรขจายเหมือนอย่างความหอมของกระเทียม ขอให้มั่นคงอยู่ในความดีของตนเสมือนเปลือกที่รักษาความเต็ม ส่วนหมากและยาเส้นเป็นของสำหรับต้อนรับแขก ที่นำไปให้ก็เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจว่าเมื่อแต่งงานมีเหย้ามีเรือนแล้วแม่บ้านก็ควรจัดเตรียมของนี้ไว้ประจำบ้านเสมออย่าได้ขาด

เมื่อเจ้าแก่ของฝ่ายชายไปถึงบ้านฝ่ายหญิงแล้วจึงนำของทั้งหมดที่ใส่ย่ามสะพายไปมอบให้แก่คนของฝ่ายหญิงที่มารอรับอยู่ จากนั้นฝ่ายหญิงจะนำห้อยยาเส้นที่ได้ไปแจกจ่ายแก่ญาติมิตรของตนทุกคนจนทั่วกัน การนำห้อยยาเส้นไปแจกจ่ายแก่ญาตินี้เป็นเสมือนการมาบอกให้ทราบว่าตนเองจะแต่งงานแล้ว ส่วนญาติที่ได้รับห้อยยาเส้นไปก็จะห่อของ เช่น พริก ถั่ว งา เปลือกคืนกลับไปให้เป็น ๒ เท่า เช่น ได้รับยาเส้นไป ๑ ห่อ จะห่อของกลับคืนไปให้ ๒ ห่อ เมื่อญาตินำของมาให้หมดแล้ว เจ้าแก่ฝ่ายหญิงจะนำห่อของทั้งหมดใส่หีบเพื่อมอบให้เจ้าแก่ฝ่ายชาย เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงพากันกลับ

ในวันแต่งงาน เรียกว่า วันก่ายสาว ฝ่ายชายจะต้องจัดขันหมากใส่พานไว้ชุดหนึ่ง สิ่งของที่จัดใส่พาน ได้แก่ (วิเชียร วงศ์วิเศษ, ๒๕๒๕, หน้า ๗๘)

๑. หมาก ๔ ชัน

๒. เต้าปูน ๒ เต้า เต้ายา ๒ เต้า

๓. พลุ ๔ ใบ สีเสียด ๔ คำ ใช้มัดติดแต่ไม่ให้ขาดออกจากกัน

๔. เม็ด ๒ เล่ม เม็ดนี้จัดทำขึ้นไว้สำหรับใช้ในพิธีแต่งงานโดยเฉพาะ เรียกว่า เม็ด

ฮ่วมโสง เป็นเม็ดที่ทำฝัก ๒ ฝักติดกัน

เมื่อจัดของทั้งหมดใส่พานเรียบร้อยแล้วจึงใช้ผ้าคลุมเพื่อให้คนถือไปพร้อมกับเจ้าแก้ว และจะต้องจัดขันหมากอีกหนึ่งชุดใส่กระบุง ๒ ใบ ให้คนหอบไป เรียกว่า หอบหัวหมาก ของที่จัดใส่หอบได้แก่ (วิเชียร วงศ์วิเศษ, ๒๕๒๕, หน้า ๗๘-๗๙)

๑.หมาก ๒ มัด มัดละ ๑๐ ไหม

๒.ชะลอมใส่ไข่ ๒ ใบ มัดติดกัน เรียกว่า หับไข่

๓.ดินเหนียวทำด้วยตะกั่วลักษณะเหมือนโซ่ ๑ ดิน

๔.ถุงใส่งา ๒ ถุงมัดติดกัน เรียกว่า ไทงา

๕.หม้อนึ่ง ๑ ใบ ไผ่หนึ่งซ้าว ๑ ใบ

๖.ตะเกียบเงิน ๑ คู่ ตะเกียบทอง ๑ คู่ ตะเกียบเงินทาด้วยปูนขาว ตะเกียบทองทาด้วยขมิ้นชัน เรียกว่า ถูเงิน ถูทอง

๗.ห่อหมกไก่ ห่อหมกปลา เรียกว่า เมาะไก่ เมาะปลา

๘.ข้าวต้มมัด

๙.กล้วย ๑ คู่ เผือก ๑ คู่ มัน ๑ คู่ อ้อย ๑ คู่

จัดของทั้งหมดใส่กระบุงให้เรียบร้อย แล้วให้คนหอบไปพร้อมเจ้าแก้ว เมื่อได้ฤกษ์งามยามดีเจ้าแก้วจึงจัดกระบวนขันหมากไปบ้านเจ้าสาว ในขบวนขันหมากจะมีคนถือดาบนำหน้าขบวน ๑ คน และเดินคุมข้างหลังขบวนอีก ๑ คน ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันขบวนขันหมาก ด้วยเกรงว่าจะมีคนมาแย่งชิงขันหมาก

เมื่อขบวนขันหมากไปถึงบ้านเจ้าสาว เจ้าแก้วฝ่ายเจ้าสาวจะให้คนนำขันหมากซึ่งจัดเช่นเดียวกับของเจ้าบ่าวออกมาตั้งเคียงกัน แล้วต่างฝ่ายต่างก็เชื้อเชิญให้รับประทานหมากของกันและกัน จากนั้นเจ้าแก้วฝ่ายเจ้าบ่าวจะมอบเงินค่าน้ำนมให้แก่แม่เจ้าสาวตามประเพณีในแต่ละหมู่บ้านจะกำหนดจำนวนค่าน้ำนมแตกต่างกันออกไป เช่น บ้านหัวกระสังข์-เงินค่าน้ำนม ๒๓ บาท ๒ สลึง ส่วนบ้านบาน-เงินค่าน้ำนม ๑๒ บาท ๒ สลึง เป็นต้น และฝ่ายเจ้าบ่าวก็ต้องจ่ายเงินเพิ่มให้แก่ฝ่ายเจ้าสาวอีกด้วยในบางกรณี ดังต่อไปนี้

๑. ถ้าฝ่ายเจ้าสาวมีพี่ชายหรือพี่สาวร่วมบิดามารดาเดียวกันซึ่งไม่ได้แต่งงาน แต่เจ้าสาวแต่งงานก่อนพี่ชายพี่สาว ฝ่ายเจ้าบ่าวจะต้องถูกเรียกเงินให้แก่พี่ชายพี่สาวของเจ้าสาวอีก ทั้งนี้สุดแล้วแต่จะตกลงกันว่าจะต้องจ่ายเงินให้เป็นจำนวนเท่าไร เงินนี้เรียกว่า เงินแข็งอายเงินแข็งเอ๋ย

๒. ถ้าเจ้าสาวยังไม่เคยแต่งงานเลย ถือว่ายังเป็นสาวบริสุทธิ์ ฝ่ายเจ้าบ่าวก็ต้องเพิ่มเงินให้แก่ฝ่ายเจ้าสาวเป็นพิเศษอีกเช่นเดียวกัน จะเพิ่มเงินให้อีกเท่าไรนั้นก็สุดแล้วแต่จะตกลงกันเรียกว่า เงินต่อหมิด

เจ้าบ่าวจะไปถึงเจ้าบ้านเจ้าสาวหลังจากที่เจ้าแก็จัดการมอบเงินกันเสร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อเจ้าบ่าวไปถึงก็ไม่ต้องทำพิธีอะไรอีก เพียงแต่จะมีการเลี้ยงอาหารกันเท่านั้น หลังจากรับประทานอาหารเสร็จ เจ้าแก็และคณะของฝ่ายเจ้าบ่าวก็กลับได้เพราะถือว่าการแต่งงานได้เสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่สำหรับเจ้าบาวนั้น หลังจากแต่งงานแล้วจะกลับไปบ้านของตนอีกไม่ได้เป็นเวลา ๓ วัน จนกว่าทางฝ่ายเจ้าสาวจะจัดทำพิธีให้กลับบ้านตามประเพณีเสียก่อน

ในวันที่สามหลังจากวันแต่งงาน ฝ่ายทางบ้านของเจ้าสาวจะต้องจัดทำขนมให้เจ้าบ่าวกลับบ้านเพื่อนำไปฝากพ่อแม่ญาติพี่น้องของฝ่ายเจ้าบ่าว ขนมที่จัดทำไป ได้แก่ ข้าวปาด ข้าวต้มมัด โดยขนมทั้งสองอย่างนี้ห้ามใส่มะพร้าว ข้าวเกรียบข้าวแดงทอด จัดไปให้เพียงพอสำหรับแจกญาติพี่น้องของเจ้าบ่าวอย่างทั่วถึง การกลับบ้านของเจ้าบาวนั้นให้ใช้เส้นทางเดิม คือเมื่อวันแต่งงานเดินมาตามเส้นทางไหนก็ให้เดินทางกลับตามเส้นทางนั้น เรียกว่า **ขึ้นสอย** เมื่อกลับถึงบ้านเจ้าบ่าวจะนอนค้างอยู่ที่บ้านของตนได้หนึ่งคืน

หลังจากจัดทำพิธีให้เจ้าบ่าวกลับบ้านของตนแล้ว คราวนี้แม่ของเจ้าบาวก็จะต้องหาโอกาสไปเยี่ยมลูกสะใภ้ให้ได้สักวันหนึ่ง เรียกว่า **ไปเยี่ยมลูกเก้อ** คราบใดที่แม่สามียังไม่ได้ไปเยี่ยมลูกสะใภ้ ลูกสะใภ้ก็จะขึ้นบ้านพ่อแม่สามีไม่ได้เป็นอันขาด เมื่อแม่สามีไปเยี่ยมลูกสะใภ้แล้ว ลูกสะใภ้จึงไปเยี่ยมพ่อแม่สามีได้

ประเพณีที่ลูกสะใภ้ไปเยี่ยมพ่อแม่สามีนี้ไม่ได้มีการกำหนดระยะเวลาไว้ว่าหลังจากแต่งงานแล้วกี่วันจึงให้ไปเยี่ยม ทั้งนี้สุดแล้วแต่ลูกสะใภ้ว่าจะทำของที่จะนำไปเยี่ยมเสร็จเมื่อไร เมื่อทำเสร็จแล้วจึงค่อยไป สิ่งของที่ต้องจัดทำในการไปเยี่ยมพ่อแม่สามีซึ่งใช้เวลามาก คือ ผ้านุ่ง ผ่าฉิ้น ผ่าขาวม้า เพราะต้องทอเองทั้งหมด ผ่าที่จะนำไปเยี่ยมนี้ก็เฉพาะแต่พ่อแม่สามีและญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดเท่านั้น คล้ายกับว่าจัดผ้าไปไหว้พร้อมกับจัดขนมเหมือนอย่างที่จัดให้สามีกลับบ้านเมื่อแต่งงานได้สามวันนั้นไปด้วย หลังจากไปเยี่ยมพ่อแม่สามีเรียบร้อยแล้วจะต้องไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดของสามีให้เสร็จภายในวันเดียวกันนั้นแล้วจึงค่อยเดินทางกลับบ้านของตน

การเกิด

หญิงเมื่อตั้งครรภ์ใกล้คลอด สามีจะไปตามหมอดำแยมาเป็นผู้ทำคลอดให้ หมอดำแยมักเป็นหญิงสูงอายุในหมู่บ้านที่ไม่เคยได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ในเรื่องการแพทย์มาเลย เป็นเพียงแต่ผู้สนใจในการทำคลอด เคยดูและจดจำเท่านั้น ในการทำคลอดหมอดำแยก็จะไม่ได้สิ่งตอบแทนใด ๆ เป็นการทำคลอดให้ด้วยจิตเมตตาภรณ์ในฐานะที่เป็นญาติและเพื่อนบ้านใกล้ชิดเรือนเคียงกัน

เมื่อเด็กคลอดออกมาจะต้องทำการตัดสายสะดือเรียกว่า **ตัดสายสะดือ** โดยใช้ไฟหรือไม้รวกที่มีคมตัด หลังจากตัดสายสะดือนำสายสะดือไปล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำมาใส่ลงใน

กระบอกไม้ไผ่และเอาเกลือโรยเล็กน้อย จากนั้นจึงนำกระบอกไม้ไผ่ซึ่งใส่สายสะดือไปฝังไว้ที่ใต้บันไดทางขึ้นบ้าน และต่อไปหากมีลูกอีกสักกี่คนก็ตาม ให้นำสายสะดือของลูกมาฝังรวมกันไว้ ณ ที่แห่งเดียวกันนี้ทั้งหมด เนื่องจากถือกันเป็นเคล็ดว่าเพื่อให้ลูกมีความรักความห่วงใยในบ้านเกิดของตน หลังจากตัดสายสะดือแล้วจึงจัดการป้อนข้าวให้เด็ก เรียกว่า **เกล้มข้าว** ถ้าเด็กเป็นชายจะให้ผู้ชายป้อน ถ้าเด็กเป็นหญิงก็จะให้ผู้หญิงป้อน ผู้ที่มาทำหน้าที่ป้อนข้าวให้เด็กนั้นจะต้องเป็นคนมีศีลธรรมและมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ซึ่งส่วนมากก็คือพ่อแม่ของเด็กนั่นเองที่เป็นผู้ป้อน การป้อนข้าวให้เด็กนี้จะป้อนเพียง ๓ คำ โดยการเอาข้าวไปแตะที่ริมฝีปากของเด็กพอเป็นพิธีเท่านั้น

เมื่อเด็กอายุครบ ๑ เดือน (หลังจากแม่ของเด็กเลิกอยู่ไฟ หรือเรียกว่า **ออกไฟ ๒-๓ วัน**) จะต้องทำพิธีโกนผมไฟและทำขวัญให้เด็ก สิ่งของที่ต้องจัดเตรียมไว้สำหรับการโกนผมไฟและทำขวัญให้เด็ก คือ กรรไกรและมิดโกน น้ำพุทธรนต์ ด้ายสำหรับผูกข้อมือ เมื่อได้เวลาฤกษ์งามยามดีจะโกนผมก็จะให้ผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นคนมีศีลธรรมเอากรรไกรขลิบผมให้ก่อน ส่วนการทำขวัญจะต้องจัดสำหรับข้าวปลาอาหาร ๒ สำหรับซึ่งประกอบด้วย ไก่ต้ม ๑ ตัว ไช้ต้ม ๒ ฟอง และจะมีหมอทำขวัญอีก ๑ คน หลังจากทำโกนผมไฟและทำขวัญให้เด็กเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงพาเด็กไปอาบน้ำ นำไช้ต้ม ๒ ฟองมาลายนํ้าให้เด็กอาบ และต้องนำไช้ลายนํ้าให้เด็กอาบเป็นเวลา ๓ วัน เนื่องจากถือกันเป็นเคล็ดว่า เพื่อให้เด็กมีผิวพรรณขาวละเอียดเหมือนอย่างไข่ หลังจากอาบน้ำให้เด็กเสร็จแล้ว ผู้เฒ่าผู้แก่จะมาผูกข้อมือให้แม่และเด็กเป็นการให้ศีลให้พร เสร็จแล้วจะเลี้ยงข้าวปลาอาหารกัน ต่อจากนั้นแม่และเด็กจะต้องหาโอกาสไปขอขมาผู้ที่ทำคลอดให้แก่ตน เพราะถือว่าผู้ทำคลอดได้มาถูกต้องสิ่งสกปรกในร่างกายของตน ในการไปขอขมานี้บางคนก็นำสวดคำไปให้แก่ผู้ทำคลอดด้วย ๑ เฟื้องบ้าง ๑ สลึงบ้าง บางคนก็ซื้อผ้าขาวยาวขนาดเป็นผ้าห่มเกลี้ยงบ่าได้ ๑ ผืนสำหรับใช้เป็นผ้าห่มเกลี้ยงบ่าไปรักษาศีลที่วัดในวันพระ เพราะผู้ทำคลอดเป็นคน สูงอายุที่ถือศีลแล้ว

การอยู่ไฟ

หลังจากคลอดลูกแล้ว แม่ของเด็กจะต้องรับประทานยา ยาดังกล่าวนี้มีส่วนประกอบอยู่เพียง ๒ อย่างเท่านั้นคือ เกลือ กับ มะขามเปียก จากนั้นจึงจัดการให้แม่ของเด็กอยู่ไฟ^{*} ใน ๓ วัน ๓ คืน แรกต้องให้นั่งอยู่ ห้ามไม่ให้นอนราบลงกับพื้นเป็นอันขาด ถ้าวางต้องการจะหลับก็ให้นั่งหลับ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เลือดเสียที่คั่งค้างอยู่ภายในไหลย้อนกลับขึ้นมาทางส่วนบนของร่างกาย

^{*}ไม้นี้ที่นิยมนำมาจุดทำพิธีขณะอยู่ไฟ คือ ไม้สะแก เนื่องจากมีคุณสมบัติดี ไม่แตกปะทุเหมือนไม้ชนิดอื่น

เมื่อจัดการจุดไฟเรียบร้อยแล้ว สามีต้องไปหาปลาที่มีขนาดเท่า ๆ กันมา ๒ ตัว จะใช้ปลาอะไรก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะนิยมใช้ปลาคูกลีบไม้แขวนห้อยหัวลงแล้วนำมาวางบนเตาไฟนั้น ทั้งนี้เพื่อเหตุผลอะไรไม่มีใครทราบ ระหว่างการอยู่ไฟแม่ของเด็กจะต้องงดเว้นการรับประทานอาหารทุกชนิด จะรับประทานได้แต่เฉพาะข้าวกับเกลือเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ เป็นพิษต่อร่างกาย และเพื่อให้แผลหายเร็ว วิธีรับประทานอาหารดังกล่าวทำโดยนำข้าวมาคลุกกับเกลือแล้วปั้นเป็นก้อนยาว ๆ เรียกว่า ข้าวหู้ สำหรับเก็บไว้รับประทาน การอยู่ไฟนี้หากเป็นการ คลอดลูกคนแรกต้องอยู่ไฟอย่างน้อย ๑ เดือน สำหรับการคลอดลูกคนที่ ๒ ไปก็อยู่พอสมควร

การบวช

การบวชนับเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของลาวเวียงและลาวพวน ลาวเวียง และลาวพวนต้องการให้ลูกหลานของตนได้บวชเพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป การบวชที่นิยมทำกันมี ๒ อย่างคือ บวชเป็นภิกษุ เรียกว่า อุปสมบท และบวชเป็นสามเณร เรียกว่า บรรพชา

ลาวเวียงและลาวพวนส่วนมากนิยมบวชกันในเดือนสี่หรือเดือนมีนาคม การบวช จะบวชพร้อมกันเป็นจำนวนมากตั้งแต่ ๒๐-๓๐ คน ผู้ที่เกิดปีเดียวกันเมื่ออายุครบบวชก็มักจะบวช พร้อมกัน บรรดาผู้ที่มิลูกหลานเมื่อลูกหลานมีอายุเข้าสู่วัยที่สมควรจะบวชได้ก็จะจัดการให้ ลูกหลานได้บวชกันทุกคน ดังนั้นชายชาวลาวเวียงและลาวพวนจึงแทบจะหาผู้ที่ไม่ได้บวชไม่ได้ เลย ทั้งนี้เพราะลาวเวียงและลาวพวนเชื่อมั่นในอานิสงค์ของการบวชที่ว่าผู้ใดยังไม่ได้บวชลูกหลาน ไว้ในพระพุทธศาสนาผู้นั้นเชื่อว่ายังไม่ได้เป็นญาติใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ผู้ใดได้บวชลูกหลานไว้ ในพระพุทธศาสนาแล้ว ผู้นั้นเชื่อว่าได้เป็นญาติสนิทใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ยิ่งไปกว่านั้นยังมื ความเชื่อว่าเมื่อลูกหลานบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว หากบิดามารดาตายไปรับทุกข์เวทนาอยู่ใน นรกภูมิจะสามารถช่วยบิดามารดาให้พ้นจากนรกภูมิได้ เพื่อต้องการผลดังกล่าวนี้ เมื่อลูกหลานมี อายุสมควรที่จะบรรพชาเป็นสามเณรได้ คือมีอายุอยู่ในช่วง ๑๓-๑๕ ปี ก็จะจัดการให้ลูกหลานได้ บรรพชา การบรรพชาเป็นสามเณรไม่มีพิธีตองยุ่งยากนัก เพียงแต่ในเวลาเย็นก่อนวันบรรพชา หนึ่งวันจะไปบอกให้ญาติสนิทมาร่วมทำขวัญกันเท่านั้น พอรุ่งเช้าบิดามารดาจึงนำไปวัดเพื่อ บรรพชา เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้วเรียกว่า จ้าวฮ้าย สำหรับผู้ที่มีอายุครบบวชเป็นพระได้ ก็จะ จัดการบวชเป็นพระต่อไป การบวชเป็นพระหรือการอุปสมบทนั้นมีพิธีตองมากกว่าการบวชเป็น สามเณร เช่น จะต้องเชิญญาติสนิทมิตรสหายมาร่วมอนุโมทนาด้วย ต้องจัดหาอาหารคาวหวานไว้ เลี้ยงผู้ที่มาร่วมอนุโมทนาและถวายพระวันอุปสมบททั้งเช้าและเพลด้วย เวลานั้นเช้าวัดก็จะต้อง แห่แห่กันอย่างเอิกเกริก และถ้าหากอุปสมบทพร้อมกันหลายคน ตั้งแต่ ๒๐ คนขึ้นไป ยังมี พิธีตองเพิ่มขึ้นอีก ในเวลาเย็นก่อนวันอุปสมบทหนึ่งวันจะมีการทำขวัญนาค ต่อจากนั้นพระสงฆ์

เจริญพระพุทธมนต์ รุ่งเช้าถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ และเลี้ยงอาหารญาติที่มาร่วมทำบุญ ตักบาตร จากนั้นจึงแห่นาคไปวัดเพื่อทำการอุปสมบทต่อไป เมื่ออุปสมบทเป็นพระแล้วเรียกว่า **จ้าวหัว**

การทำศพ

ลาวเวียงและลาวพวนไม่นิยมเก็บศพไว้หลายวัน ถ้าตายในวันที่ไม่ห้ามฝังศพหรือเผาศพ และมีเวลาพอที่จะจัดการฝังหรือเผาได้ก็จะจัดการนำไปฝังหรือเผาเลย เช่น ตายในเวลาเช้าจะนำไปเผาในเวลาเย็น เมื่อมีคนตายญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียงจะมาช่วยโดยพร้อมหน้ากัน บรรดาผู้ที่เป็ญาติใกล้ชิดจะช่วยกันจัดการอาบน้ำศพ แล้วยำศพไปนอนหันศีรษะไปทางทิศใต้หรือทิศตะวันตก ทั้งนี้สุดแต่สถานที่ที่จะอำนวยความสะดวก จากนั้นจึงนำเอาผ้ามาขึงไว้รอบศพเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า การทำเช่นนี้เรียกว่า **คอย** เป็นการนำศพไปคอยไว้เพื่อคอยบรรจุลงในโลงศพ และที่ต้องนำเอาผ้ามาขึงไว้รอบศพก็เพื่อป้องกันไม่ให้แมวกระโดดข้ามได้ เพราะเชื่อกันว่าถ้าแมวกระโดดข้ามศพ ศพจะลุกขึ้นนั่ง(นพรัตน์ บุตรดีวงษ์, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕) เมื่อคอยศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว พวกที่ชำนาญในงานช่างไม้ก็จะมาช่วยกันทำโลงศพหรือที่เรียกกันว่า **โมง** เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำเอาศพบรรจุลงในโลงศพ ต่อจากนั้นจึงไปนิมนต์พระมาสวดมาติกาบังสุกุล เรียกว่านิมนต์มาให้นิมนต์หรือมาโปรดสัตว์ เพราะถือเป็นธรรมเนียมว่า เมื่อคนตายแล้วต้องไปนิมนต์พระมาโปรดในทันทีอย่ารอให้ศพเย็น ขณะเดียวกันที่บ้านของคนตาย เจ้าของบ้านจะต้องตั้งขันน้ำส้มป่อยไว้ที่เชิงบันได เพื่อบรรดาผู้ที่มาบ้านคนตายจะได้ใช้น้ำส้มป่อยนี้ประพรมศีรษะก่อนที่จะกลับบ้านของตน เพราะลาวเวียงและลาวพวนเชื่อกันว่าเมื่อเอาน้ำส้มป่อยมาประพรมศีรษะแล้ว ผีสงที่จับหรือเกาะอยู่ตามเนื้อตามตัวและเสื้อผ้าก็จะหลุดไปและไม่สามารถติดตามมาได้ (นพรัตน์ บุตรดีวงษ์, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕)

การเผาศพจัดทำขึ้นในป่าช้า หากจัดทำพิธีที่วัดก็สามารถเคลื่อนย้ายศพมาเผาได้เลย แต่หากจัดพิธีศพที่บ้านจะต้องเคลื่อนย้ายศพมาเผาในป่าช้าที่วัด และก่อนที่จะนำศพมาเผาที่วัดเจ้าของบ้านจะต้องนำน้ำร้อนมาราดบริเวณที่ได้ตั้งศพไว้ก่อน เพื่อเป็นการขับไล่วิญญาณผีสงที่อาจสิงสถิตอยู่ ณ ที่ตรงนั้นให้ออกไป นอกจากนั้นในระหว่างทางที่เคลื่อนศพจากบ้านไปยังวัดจะต้องโปรยข้าวตอกดอกไม้ไปตลอดทางจนกระทั่งถึงวัด ทั้งนี้เพื่อให้วิญญาณคนตายที่สิงสถิตอยู่ที่บ้านตามมาได้ถูก เมื่อเคลื่อนศพมาถึงยังป่าช้าแล้วจึงนำศพขึ้นไปตั้งบนกองฟืนที่จัดเตรียมไว้เรียก **กองฟอน** ต่อจากนั้นจึงทำการเผาศพ แต่หากเป็นศพของหญิงมีครรภ์ที่คลอดลูกตายตั้งแต่ตั้งครรภ์ในขณะที่ลูกยังอยู่ในครรภ์ ซึ่งเรียกว่า **ตายทั้งกลม** ศพเช่นนี้ถือว่าเผาไม่ได้ จะต้องนำไปฝังเท่านั้น (นพรัตน์ บุตรดีวงษ์, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕)

หลังจากทำการฝังศพหรือเผาศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อญาติพี่น้องของผู้ตายกลับมาถึงบ้าน ในตอนเย็นของวันนั้นจะไปนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูปมาเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้าน บรรดาอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการจัดทำพิธีศพ เช่น มิด พรำ กบ ลีว ค้อน ขวาน จอบ เสียม ต้องนำมาเข้าพิธีทั้งหมด โดยต้องนำค้ายสายสิญจน์ล้อมรอบอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ทั้งหมดนี้ไว้ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว นิมนต์ท่านประพรมน้ำพระพุทธมนต์บ้านเรือนและอุปกรณ์เครื่องใช้ ตลอดจนผู้คนในบ้านนั้นทั้งหมด พิธีนี้เรียกว่า **ตั้งมั่งคะละ** คำว่า มั่งคะละ มาจากคำว่า มงคล ซึ่งหมายถึงเหตุแห่งความเจริญเข้าใจว่าเมื่อบ้านเรือนไหนมีคนตายถือว่าไม่เป็นมงคล เมื่อจัดการนำศพไปฝังหรือเผาเรียบร้อยแล้วก็ควรทำบ้านเรือนให้เป็นมงคล จึงนิมนต์พระสงฆ์มาตั้งมั่งคะละเช่นเดียวกับชาวไทยภาคกลาง เมื่อจัดทำพิธีศพเรียบร้อยแล้วจะต้องทำบุญ ๗ วันที่บ้านของตน

การรักษาพยาบาล

ขามเจ็บบ่วยลาวเวียงและลาวพวนมีวิธีการรักษาพยาบาลซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

การรักษาด้วยสมุนไพร

ผู้ทำการรักษาคือ **หมอยา** ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับสืบทอดวิชาทางการแพทย์และตำรายามาจากบรรพบุรุษ หมอยาจะตรวจดูอาการของคนไข้แล้วจึงเขียนชื่อยาใส่กระดาษเพื่อให้ญาติคนไข้ไปเสาะหาเก็บมา ยาเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นสมุนไพรจำพวกรากไม้ ต้นไม้และใบไม้ซึ่งพบได้ทั่วไปในป่าแถวหมู่บ้าน เมื่อได้ยามาแล้วก็ทำการต้ม บดหรือฝนผสมกับน้ำให้คนไข้รับประทาน

การรักษาด้วยไสยศาสตร์

พิธีตั้งขันข้าว

ในกรณีที่คนไข้รักษาโดยใช้สมุนไพรแล้วอาการยังไม่ดีขึ้น ญาติพี่น้องของคนไข้จะขอให้หมอยาทำพิธีตั้งขันข้าว โดยหมอยาจะเป็นผู้ทำพิธีสวดคาถาบูชาครู หลังจากนั้นจึงให้ญาติคนไข้นำเงินใส่ลงในขัน ห่อผ้าแล้วนำไปเก็บไว้ในที่สูง เมื่อคนไข้หายดีแล้วญาติพี่น้องของคนไข้จะนำขันข้าวไปให้หมอ เรียกว่า **คืนขันข้าว** หมอยาจะทำพิธีสักการะบูชาครูอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นหมอยาคืนเงินขันข้าวครั้งหนึ่งให้แก่ญาติพี่น้องคนไข้ แต่หากหลังจากตั้งขันข้าวแล้วหมอยายังไม่สามารถรักษาคนไข้ให้มีอาการดีขึ้นได้ หมอยาจะบอกเลิกการรักษาโดยบอกญาติคนไข้ว่าขันข้าวเสีย เมื่อคว่ำขันข้าวแล้วถือเป็นการบอกเลิกการรักษา แต่ถ้าหากคนไข้มีอาการหนักมากจนถึงแก่ความตาย แม้หมอยาจะไม่ได้สั่งให้คว่ำขันข้าว ญาติของคนไข้จะเป็นผู้คว่ำขันข้าวเสียเองก่อนที่คนไข้จะเสียชีวิต ทั้งนี้เพราะลาวเวียงและลาวพวนเชื่อกันว่าหากคนไข้ตายในขณะที่ยังตั้งขันข้าวอยู่หรือเรียกว่า **ตายทับขันข้าว** วิญญาณจะไม่สงบสุข (หม่น นามประคอง, สัมภาษณ์, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕)

พิธีทึงข้าว

เด็กทารกหาคำร้องให้มาก แม้จะพยายามหาวิธีแก้ไขไปลอบโยนต่างๆ เด็กก็ยังไม่ยอมหยุดร้อง พ่อแม่ของเด็กจะต้องไปเชิญแม่เต่าประจำหมู่บ้านมาทำพิธีทึงข้าว โดยแม่เต่าจะนำข้าวสุกมาป็นเป็นก้อน แล้วใช้ก้อนข้าวนี้ลูบหรือลากไปตามตัวเด็กตั้งแต่ศีรษะถึงปลายมือปลายเท้า ส่วนปากก็กล่าวเรียกผีสงฆ์ให้มากินก้อนข้าวที่อยู่ในมือแล้วพากันไปเสีย อย่าได้มารบกวนเด็กอีกเลย เมื่อกล่าวเรียกผีสงฆ์จบแล้ว แม่เต่าจะบ้วนน้ำลายใส่ก้อนข้าวแล้วโยนก้อนข้าวทิ้งไปทางทิศตะวันตกเป็นอันเสร็จพิธี (หม่น นามประคอง, สัมภาษณ์, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕)

พิธีเรียกขวัญและสู่ขวัญ

ลาวเวียงและลาวพวนมีความเชื่อในเรื่อง **ขวัญ** ว่ามีอยู่ประจำตัวของทุกคน หากขวัญหนีออกจากตัวของผู้นั้นจะทำให้ผู้นั้นป่วย โดยเฉพาะกับเด็กเล็กซึ่งขวัญมักจะตกใจและหนีไปจากตัวได้ง่าย ทำให้เด็กเกิดอาการไม่สบาย พ่อแม่ของเด็กจะไปเชิญแม่เต่ามาทำพิธี ซึ่งพิธีดังกล่าวมีอยู่ด้วยกัน ๒ ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการเรียกขวัญ และขั้นตอนการสู่ขวัญให้เด็ก

การเรียกขวัญ พ่อแม่ของเด็กต้องจัดเตรียมสิ่งของสำหรับใช้ในการทำพิธีเรียกขวัญ ได้แก่ ข้าวสุก ๑ ก้อน ไข่ต้ม ๑ ฟอง เกลือ ๑ ถ้วย แล้วนำของทั้งหมดนี้ใส่ไว้ในกล่องข้าวหรือที่เรียกว่า **แอบข้าว** หลังจากนั้นแม่เต่าจะใช้ผ้าขาวม้าห่อกล่องข้าวเอาไว้ แล้วนำขึ้นสะพานบาเดินออกจากบ้านไปตามเส้นทางหัวบ้านหรือท้ายบ้าน ปากก็พูดพร่ำเรียกขวัญของเด็กให้มารับประทานข้าวกับไข่ในกล่องข้าวที่ตนสะพานอยู่นั้น เมื่อเดินไปพอสมควรแล้วจึงกลับมาที่บ้านของเด็ก และมอบกล่องข้าวให้แก่เด็กซึ่งพ่อแม่ของเด็กจะนำเด็กมาคอยรับ ในเวลากลางคืนเมื่อเด็กเข้านอน พ่อแม่ของเด็กจะนำกล่องข้าวนี้ไปวางไว้ที่บนหัวนอนของเด็ก เป็นอันเสร็จขั้นตอนของการเรียกขวัญข้าว (หม่น นามประคอง, สัมภาษณ์, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕)

การสู่ขวัญ ตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น พ่อแม่ของเด็กต้องจัดเตรียมสิ่งของ ได้แก่ ถาด ๑ ใบ ในถาดใส่ขาม ๓ ใบ พร้อมด้วยกล่องข้าวซึ่งแม่เต่านำไปทำพิธีเรียกขวัญเมื่อวาน ส่วนขามทั้ง ๓ ใบที่เตรียมไว้ให้นำไปใส่ข้าวสุก ๑ ใบ ใส่เกลือป่น ๑ ใบ และปล่อยให้วางไว้ ๑ ใบ เมื่อแม่เต่ามาถึงบ้านของเด็กแล้ว พ่อแม่ของเด็กจึงยกถาดที่จัดเตรียมไว้พร้อมด้วยกล่องข้าวไปให้แม่เต่าพร้อมกับพาเด็กไปด้วย แม่เต่าจะเปิดฝากล่องข้าวแล้วหยิบไข่ต้มมาปอก ปอกเสร็จจึงวางไข่ลงในขามที่วางเปล่าอยู่ จากนั้นจึงเริ่มพิธีทำขวัญหรือ **สู่ขวัญ** โดยแม่เต่าจะกล่าวคำเรียกขวัญมาสู่ตัวเด็กขณะเดียวกันแม่เต่าจะหยิบไข่ต้มคำเล็ก ๆ หยิบข้าวสุกคำเล็ก ๆ จิ้มกับเกลือ แล้วนำไปวางบนศีรษะของเด็ก และมือของเด็ก แม่เต่าจะกระทำอยู่เช่นนี้เรื่อยไปจนกระทั่งกล่าวคำสู่ขวัญจบ หลังจากแม่เต่ากล่าวคำสู่ขวัญจบแล้ว ข้าวสุก ไข่ต้ม และเกลือที่ยังเหลืออยู่จะนำไปให้เด็ก

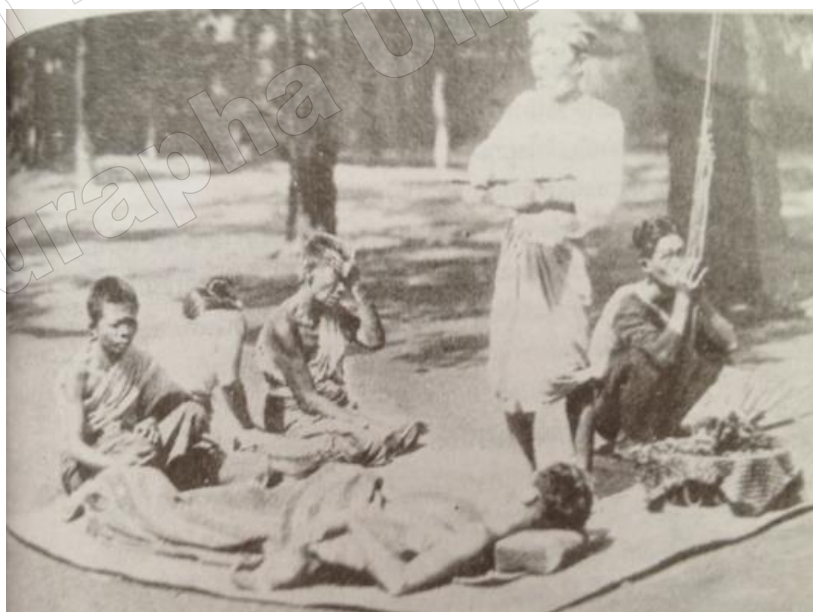
รับประทานต่อไป เป็นอันเสร็จขั้นตอนของการสู่ขวัญ (บุญมี บุตรดีวงษ์, สัมภาษณ์, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕)

พิธีเลี้ยงทาย

ผู้ทำพิธีคือหมอยา ซึ่งจะมีผู้ช่วยอีก ๑ คน เรียกว่า จ่า อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำพิธีประกอบด้วย ไข่ไก่ ๒ ฟอง ข้าวสาร และเหล้าขาว หมอยาเริ่มพิธีโดยการเชิญผีต่าง ๆ มาเลี้ยงทาย จากนั้นจะหยิบข้าวสารมาโปรยลงบนไข่ทั้ง ๒ ฟอง โดยมีจ่าเป็นผู้ตรวจนับจำนวนเมล็ดข้าวสารที่ติดอยู่บนไข่ทั้งสองว่าเป็นจำนวนคู่หรือจำนวนคี่ หลังจากนั้นหมอยาก็จะโปรยข้าวสารลงบนไข่อีกเป็นครั้งที่สอง หากผลลัพธ์ออกมาเหมือนรอบแรกหมายความว่าคนไข้จะหายเป็นปกติ

รำผีฟ้า(รำนางฟ้า)

เป็นการรักษาโรคด้วยการเข้าทรงและรำรำไปตามเสียงแคนเพื่อบูชาผีฟ้าให้ช่วยปลดปล่อยโรคภัย ผู้ประกอบพิธีหรือรำทรงต้องเป็นเพศหญิง เรียกว่า ผีฟ้า หรือ นางฟ้า สิ่งของที่ใช้ในพิธีประกอบด้วย บายศรี ผ้าไตร ดันไม้เงินดันไม้ทองที่ทำจากกระดาสี และสิ่งของที่ผีฟ้าต้องการ เช่น ผ้าสไบ หมาก บุหรี่ และเหล้า เป็นต้น โดยมีหมอแคนคอยเป่าแคนเป็นท่วงทำนองให้ผีฟ้ารำรำ

ภาพที่ ๑๗ รำผีฟ้า (รำนางฟ้า)

นอกจากวิธีที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีการรักษาด้วยวิธีอื่นอีก เช่น รักษาด้วยวิธีการรดน้ำมนต์ เป็นต้น

ภาษา

ภาษาที่ลาวเวียงและลาวพวนใช้พูดคุยสื่อสารถึงกันนั้น เป็นภาษาเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูลไต (Tai) ภาษาลาวเวียงและภาษาลาวพวนมีลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ และยังมีความคล้ายคลึงกับภาษาอีสานด้วย แต่จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างเล็กน้อยเมื่อเทียบกับภาษาไทย ดังต่อไปนี้

๑.เสียง ร ในภาษาไทย จะเป็นเสียง ฮ ในภาษาลาวเวียงและลาวพวน เช่น รัก - ฮัก, รีม - ฮิม

๒.เสียง ช ในภาษาไทย จะเป็นเสียง ซ ในภาษาลาวเวียงและลาวพวน เช่น ชั่น - ซั่น, ช้าง - ซ้าง

๓.เสียงพยัญชนะควบกล้ำในภาษาลาวพวนมีเฉพาะ กว, ขว, คว เท่านั้น เช่น กวาง, ขวาง, ควาย

๔.คำประสม ไ, ใ ในภาษาไทย จะเป็นสระ เอ-อ ในภาษาลาวพวน เช่น หัวใจ - หัวเจอ, ไคร - เผอ, ทำอะไร - เอ็ดพิเลอ, ที่ไหน - อยู่กะเลอ

๕.คำประสมสระเสียงยาวมีตัวสะกดในแม่กก ภาษาลาวพวนจะออกเสียงเป็นสระประสมเสียงสั้น เช่น ปลวก - ปัวะ, ผีอก - ผีอะ, เปียก - เปียะ

๖.คำในภาษาลาวพวนส่วนใหญ่มีเสียงวรรณยุกต์ตรี แต่จะมีเสียงสั้นกว่าเสียงวรรณยุกต์ตรีในภาษาไทย

ตารางที่ ๒ เปรียบเทียบภาษาไทยภาคกลาง ภาษาลาวเวียงและภาษาลาวพวน

ภาษาไทยภาคกลาง	ภาษาลาวเวียง	ภาษาลาวพวน
ทำ	เฮ็ด	เฮ็ด
ดู	เบ้ง	เบ้ง
พูด	เว้า	ปะ , เว้า
เดิน	ย่าง	ย่าง
ชี้แจง	ชี้ค้ำ	ชี้ค้ำ
คิดถึง	คิดฮอด	คิดฮอด
ไหน	ไส	กะเลอ
กุ่มใจ	กุ่มใจ	กุ่มเจอ
ใคร	ไผ	เผอ
วัน	มื่อ	มื่อ
วันนี้	มื่อนี้	มื่อนี้
เมื่อวาน	มื่อก่อน	มื่อก่อน
อ้วน	พี	พี
อยู่ที่ไหน	อยู่ไส, อยู่บ่อนใด	อยู่กะเลอ
สวย	งาม	งาม
ตัว	ปี้	ปี้

ภาษาไทยภาคกลาง	ภาษาลาวเวียง	ภาษาลาวพวน
มีด	มีด	พริ้ว
บ้าน	เฮียน	เฮือน
หน้าต่าง	ป่องเอี่ยม	ป่องเอี่ยม
ตะเกียง	โคม	โคม
ซ้อน	บ่วง	บ่วง
กระป๋องน้ำ	ถิ้งน้ำ	กุ
ไม้กวาด	ไม้กวาด	ยู
ชอบ	มัก	มัก
รัก	ฮัก	ฮัก
พี่ชาย	อ้าย	อ้าย
พี่สาว	เอื้อย	เอื้อย
จิ้งจก	จี้เกี่ยม	จี้เกี่ยม
น้ำพริก	แจ่ว	แจ่ว
สนิม	จี้เมี่ยง	จี้เมี่ยง
ขนมจีน	ข้าวปุ้น	ข้าวปุ้น
แกงเผ็ด	แกงฮอน	แกงฝ่อ
ปลาแรด	ปลาแดก	ปลาแดก

ภาษาไทยภาคกลาง	ภาษาลาวเวียง	ภาษาลาวพวน
ปลาช่อน	ปาซ้อ	ปาซ้อ
ทอดมัน	ปาเห็ด	ปาเบียง , ปาเห็ด
มันแกว	มันแกว	มันเพา
ถั่วลิสง	ถั่วลิสง	หมาฮ้อ
ถั่วแระ	แฮ	ถั่วเท
มะเขือยาว	บักเขือยาว	หมาเขือหำม้า
มะเขือเทศ	บักเขือเทศ	หมาเด่น
ชะอม	ผักขำ	ผักเน่า
ฟักเขียว	หมาโตน	หมาโตน
พริกขี้หนู	หมากเผ็ด	หมาเผ็ดน้อย
มะละกอ	มะหุ้ง	มะหุ้ง
มะกอก	หมากกอก	หมาเกาะ
ขนุน	หมากมี	หมามี
พุทรา	หมากทัน	หมาทัน
ทับทิม	หมากพิลา	หมาพิลา
สับปะรด	หมากนั๊ด	หมาออ
ฝรั่ง	หมากสิดา	หมาไอย่

ภาษาไทยภาคกลาง	ภาษาลาวเวียง	ภาษาลาวพวน
สวัสดี	สบายดี	สบายดี
ขอบคุณ	ขอบใจ	ขอบใจ
ลาก่อน	โชคดี	โชคดี
รู้จัก	ฮู้จัก	ฮู้จัก
ผอม	จ้อย	จ้อย
เกลียด	ชัง	ชัง
คอยดู	ซอมบั้ง	ซอมบั้ง
ช่วย	ซ้อย	ซ้อย
เหม่อ	เซ่อ	เซ่อ
นินทา	เว้าขวัญ	เว้าขวัญ
สว่าง	ฮู้ง	ฮู้ง
พรุ่งนี้	มื่ออื่น	มื่ออื่น

ที่มา: (บุญมี พิมมะสอน และเวียงคำ สิมมะวง, สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๔) และ
(สถานเอกอัครราชทูตไทยในเวียงจันทน์, ๒๕๕๓, หน้า ๔๘-๕๓)

นอกจากลาวเวียงและลาวพวนจะมีภาษาพูดเป็นของตนเองแล้ว ยังมีภาษาเขียนที่เป็น
ของตนเอง ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ชนิดคือ

๑.อักษรธรรม เป็นอักษรที่ใช้ในการบันทึกเรื่องราวทางศาสนา หรือคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์
ของลาวเวียงและลาวพวน

๒.อักษรไทยน้อย ใช้เขียนเรื่องราวทางโลก เช่น นิทานเรื่องการเกิด และเรื่องสุริยวงศ์ เป็นต้น ลาวเวียงและลาวพวนนิยมนำเรื่องราวที่เขียนด้วยอักษรไทยน้อยเหล่านี้มาอ่านในการอยู่เป็นเพื่อนศพ เรียกว่า **จันเือนดี** โดยใส่ทำนองและลีลาที่ไพเราะน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง

การแต่งกาย

ลาวเวียงและลาวพวนนิยมแต่งกายด้วยผ้าที่ทอและย้อมสีเองจากธรรมชาติ ผู้หญิงหากอยู่บ้านมักนุ่งผ้าชิ้นและสวมเสื้อคอกระเช้า เรียกว่า **เสื้อมะกะແລ່ງ** หรือห่มผ้าแถบ หรือใช้ผ้าขาวม้ารัดอก เรียกว่า **ແຫ້ງຕູ້** เวลาไปวัดจะแต่งกายสวยงามด้วยการนุ่งผ้าชิ้นลวดลายงดงามกว่าปกติ ห่มสไบหรือสวมเสื้อผ้าลูกไม้สีขาวแล้วห่มสไบทับ ส่วนผู้ชายนิยมนุ่งกางเกงขาก๊วยใช้ผ้าขาวม้าคาดเอวอยู่กับบ้านและไม่สวมเสื้อ หากไปทำธุระนอกบ้านจะสวมเสื้อเชิ้ตและกางเกงขายาว

ภาพที่ ๗๘ เสื้อคอกระเช้า (มะกะແລ່ງ) และผ้าชิ้นอายุเกือบ ๒๐๐ ปี
ที่ลาวพวนนำติดตัวมาจากเมืองพวน ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ใน
ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝางคลอง จังหวัดนครนายก

ภาพที่ ๘๕ สาวลาวเวียงจันทน์ห่มผ้าแถบ จากฝีมือการสเก็ตภาพของ M. Mouhot

(ภาพจาก Travels In The Central Parts of Indo-China (Siam), Cambodia, and Laos Vol.II)

ภาพที่ ๘๐ การแต่งกายของสตรีลาวเวียงจันทน์

(ภาพจาก Eric Seidenfaden, 1967)

ภาพที่ ๘๑ การแต่งกายของสตรีลาวพวน
(ภาพจาก สิลลา วีระวงส์, ๒๕๓๕, หน้า ๔๓)

อาหาร

จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทางภาคตะวันออกของไทย ทำให้ลาวเวียงและลาวพวนสามารถคัดเลือกวัตถุดิบจากธรรมชาติมากมายที่มีอยู่ในบริเวณหมู่บ้านของตนมาใช้ในการประกอบอาหาร อาทิ หน่อไม้ นอกจากนำมาแกงแล้ว ลาวเวียงและลาวพวนยังนิยมนำหน่อไม้มาดอง (จาน) เพื่อเก็บไว้รับประทานในครอบครัว จี๋เหล็ก นำมาทำแกงจี๋เหล็ก ขนุน นำมาทำแกงขนุน บอน นำมาทำแกงบอน เป็นต้น นอกจากนั้นยังนิยมรับประทานน้ำพริกคู่กับผักจิ้มต่าง ๆ ที่หาได้ง่ายภายในหมู่บ้าน และขนมจีน(ข้าวปุ้น)

การประกอบอาหารนิยมใช้ปลาแร่ (ปลาแดก) เป็นเครื่องปรุงรสที่สำคัญ ปลาแร่ดังกล่าว นิยมทำขึ้นเองจากปลาที่จับได้จากแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ที่ไหลผ่านหมู่บ้าน นำมาหมักกับเกลือและข้าวคั่วใส่ไหฝังดินไว้ภายในบริเวณบ้านเพื่อเก็บไว้รับประทาน

นอกจากอาหารคาวแล้ว ลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกยังนิยมรับประทานข้าวเหนียว เป็นอาหารหวานหรือของว่างอีกด้วย การรับประทานข้าวเหนียวหรือข้าวเหนียวว่านี้ ลาวเวียงและลาวพวนมีความเชื่อว่าจะไม่ควรนำเข้าไปรับประทานในบ้าน เพราะข้าวเหนียวเป็นขนมที่แตกหักง่ายจะเป็นลางร้าย ทำให้เกิดความแตกแยกร้ายภายในครอบครัว

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออก

ลาวเวียงและลาวพวนที่ตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกปัจจุบันมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อครั้งอดีต สาเหตุที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากปัจจัยสำคัญหลายประการ กล่าวคือ

การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation)

การติดต่อทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสังคมสองสังคมหรือกลุ่มชนสองกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมต่างกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันและต่างก็มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อกันเป็นระยะเวลานาน จนกระทั่งที่สุดจะส่งผลให้แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมใดสังคมหนึ่งหรือทั้งสองสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน โดยการรับวัฒนธรรมใหม่จะอยู่ภายใต้เงื่อนไข ดังนี้

- ความบ่อยครั้งของการติดต่อกัน
- ความมีไมตรีในการติดต่อสัมพันธ์กัน
- ความสอดคล้องของวัฒนธรรมซึ่งมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน

การรับวัฒนธรรมใหม่เกิดจากหลายสาเหตุ ได้แก่ (นิยพรรณ วรรณศิริ, ๒๕๔๐, หน้า ๒๘๘)

- การรวมวัฒนธรรมสองวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองสูญเสียแบบแผนของตัวเองไป
- การรวมตัวของสองวัฒนธรรมโดยจำยอมเนื่องจากการสูญเสียเอกราช
- การมีสถานภาพเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ขาดศักดิ์ศรี ไม่มีหลักยึดเหนี่ยวมากนัก เช่น วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย เป็นต้น เจ้าของวัฒนธรรมจึงหันไปประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมของผู้อื่นที่ได้รับการยอมรับมากกว่า
- เมื่อใดก็ตามที่วัฒนธรรมเริ่มสูญเสียส่วนประกอบต่าง ๆ จนไม่สามารถทำหน้าที่ของมันได้ การรวมตัวกับวัฒนธรรมอื่นจะเกิดขึ้นตามมาเสมอ
- เกิดศรัทธาและนิยมชมชอบในวัฒนธรรมใหม่ อันเนื่องมาจากความแปลกใหม่

ลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการติดต่อทางวัฒนธรรมกับชาวไทยและชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้เคียงกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน จนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและรับวัฒนธรรมจากไทยและจีนไปใช้ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน อาทิ วัฒนธรรมทางด้านภาษา การแต่งกาย และอาหาร เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technologies : ICT) ของโลกปัจจุบันที่ทำให้สังคมมีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ยังเป็นเสมือนสิ่งกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลา

การศึกษาภาคบังคับ

ในอดีตสถานศึกษาของชาวบ้านคือ วัด ผู้ที่ประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนจะต้องไปอาศัยวัดไม่ว่าจะโดยการอุปสมบท บรรพชา หรือแม้แต่เป็นศิษย์วัดก็ตาม ดังที่ ปาลเลกวัช ได้อธิบายไว้ว่า

...ภายหลังหรือบางครั้งก็ก่อนหน้านั้นงานโกนจุก
บิดามารดาจะส่งบุตรของตนไปวัดเพื่อให้เรียน
อ่านและเขียน พวกเด็กจะรับใช้พระสงฆ์โดย
การเป็นฝัพายหรือศิษย์วัด พระสงฆ์ก็แบ่ง
อาหารที่ได้รับบิณฑบาตทานให้ แล้วก็สอน
ให้อ่านหนังสือไปวันละเล็กละน้อย...

(ฉิ่ง บัณฑิตส์ ปาลเลกวัช, ๒๕๕๒, หน้า ๑๕๒-๑๕๓)

จนกระทั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนตามแบบสมัยใหม่สำหรับราษฎรทั้งในพระนครและหัวเมืองทั่วประเทศ แต่ก็ยังคงใช้อาคารสถานที่ภายในวัดเป็นที่เรียนและมีพระสงฆ์เป็นครูผู้สอน การจัดการศึกษาในหัวเมืองนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสซึ่งทรงแต่งตั้งพระราชอาณัติไปเป็นผู้อำนวยการ^๑ ผู้อำนวยการ^๑ ในมณฑลต่าง ๆ รวมถึงมณฑลปราจีนบุรี ผู้อำนวยการมณฑลปราจีนบุรี คือ พระอมราภิรักษ์ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.ศ.๑๑๗ กับ ๑๑๘, แฟ้ม ศ.๑๒/๔, เอกสารรัชกาลที่ ๕)

การจัดการศึกษาในมณฑลปราจีนบุรีเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว สังกัดได้จากจำนวนอาจารย์^๒ โรงเรียน และนักเรียนที่เพิ่มขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๔๔๐ – ๒๔๔๒ ตามตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ ๓ จำนวนอาจารย์ โรงเรียน และนักเรียนในมณฑลปราจีนบุรี

ระหว่าง พ.ศ.๒๔๔๐ – ๒๔๔๒

มณฑล	อาจารย์			โรงเรียน			นักเรียน		
	๒๔๔๐	๒๔๔๑	๒๔๔๒	๒๔๔๐	๒๔๔๑	๒๔๔๒	๒๔๔๐	๒๔๔๑	๒๔๔๒
ปราจีนบุรี	๗	๖	๑๕	๗	๕	๑๕	๒๓๔	๑๑๘	๕๓๔

(กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.ศ.๑๑๐ – ๑๑๘, แฟ้ม ศ.๑๒, เอกสารรัชกาลที่ ๕)

โดยผู้ที่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนส่วนใหญ่มีเฉพาะแต่ครอบครัวที่ตั้งใจให้บุตรหลานได้รับความรู้จากหนังสือ และครอบครัวที่มีฐานะเท่านั้น

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.๒๔๖๔ ได้มีประกาศให้ประชาชนส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษากันอย่างทั่วถึง โดยออกเป็นพระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๔๖๔ ประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ.๒๔๖๔ และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคมปีเดียวกัน บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ปีบริบูรณ์เข้าเรียนในโรงเรียนจนมีอายุถึง

^๑ผู้อำนวยการมีหน้าที่ตรวจสภาพการณ์ต่างๆ ในมณฑลที่รับผิดชอบ จัดทำบัญชีวัด พระสงฆ์ สามเณร ศิษย์วัด และโรงเรียนซึ่งมีอยู่แต่เดิม นอกจากนี้ยังให้คำแนะนำพระสงฆ์ ฆราวาสให้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นใหม่ในตำบลที่อาจจัดตั้งขึ้นได้ และจัดส่งภิกษุสามเณรให้เข้ามาเรียนต่อที่กรุงเทพฯ เพื่อที่จะได้กลับไปเป็นครูต่อไป (วุฒิชัย มูลศิลป์, ๒๕๑๒, หน้า ๑๑๖)

^๒ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้สอนในโรงเรียนชั้นประถมเรียกว่า อาจารย์ ซึ่งอาจารย์ก็ได้แบ่งออกเป็นหลายชั้น ส่วนผู้สอนในโรงเรียนมัธยมเรียกว่า ครู ครูมีอัตราเงินเดือนสูงกว่าอาจารย์ ดังนั้นคำว่าอาจารย์และครูในสมัยก่อนจึงมีความหมายตรงกันข้ามกับปัจจุบัน (วุฒิชัย มูลศิลป์, ๒๕๑๒, หน้า ๑)

๑๔ ปีบริบูรณ์ ระยะแรกประกาศบังคับใช้เฉพาะบางตำบลจนกระทั่ง พ.ศ.๒๔๗๘ จึงประกาศบังคับใช้ได้ตลอดพระราชอาณาจักร (จารุวรรณ ไวยเจตน์, ๒๕๑๖, หน้า ๑๒๘)

การศึกษาภาคบังคับในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นเสมือนเครื่องมือของรัฐบาลในการก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันบนผืนแผ่นดินไทยโดยใช้วิชาภาษาไทยเป็นแรงขับเคลื่อนหลักสูตรและชั่วโมงเรียนจะให้ความสำคัญไปที่วิชาภาษาไทยเป็นหลัก (คู่มือภาคผนวก ก) ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อผสมกลมกลืนชาวจีน ลูกหลานจีน รวมทั้งชาวไทยอิสลามให้เกิดความรู้สึกรักชาติไทยและกลายมาเป็นคนไทยในที่สุด (จารุวรรณ ไวยเจตน์, ๒๕๑๖, หน้า ๑๒๘) หากแต่ในทางปฏิบัตินโยบายดังกล่าวไม่ได้ส่งผลเฉพาะแก่เพียงชาวจีน ลูกหลานจีน และชาวไทยอิสลามเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย อาทิ มอญ เขมร และลาวด้วย

ลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ต้องส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนตามแนวทางการศึกษาภาคบังคับซึ่งเริ่มบังคับใช้ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ถูกจัดให้เรียนวิชาภาษาไทยทั้งอ่านและเขียน ตลอดจนวิชาความรู้เรื่องเมืองไทยเพื่อให้เกิดความรักชาติไทย การถูกปลูกฝังที่ดำเนินมาเนิ่นนานและสม่ำเสมอเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนในที่สุด

พัฒนาการการคมนาคมในภาคตะวันออกเฉียงใต้

การคมนาคมทางน้ำ

เดิมการคมนาคมในภาคตะวันออกเฉียงใต้อาศัยการสัญจรทางน้ำตามธรรมชาติเป็นหลักเส้นทางที่สำคัญ คือ แม่น้ำบางปะกง ซึ่งไหลผ่านมาจากนครนายก ปราจีนบุรี จะเขิงเทรา แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่บางปะกง บางตอนของแม่น้ำสายนี้ตั้งแต่ปราจีนบุรีลงมาจนออกทะเลที่บางปะกงเรือสามารถเดินได้ตลอดฤดูน้ำ แต่บริเวณปากน้ำมีสันดอน เวล่าน้ำลงเรือใหญ่ที่กินน้ำลึกแค่ ๒ เมตรก็แล่นเข้าออกไม่ได้ ต้องรอนกว่าน้ำจะขึ้น ส่วนตามแนวชายฝั่งทะเลมีแม่น้ำสายสั้น ๆ เช่น แม่น้ำจันทบุรี แม่น้ำระยอง แม่น้ำตราด ใช้ในการขนส่งสินค้าและผู้คนจากแผ่นดินภายในออกมาสู่เมืองท่าตามชายฝั่งทะเล แต่แม่น้ำเหล่านี้ใช้ได้เฉพาะบางฤดูกาล (เกื้อกูล ยืนยงอนันต์, ๒๕๒๑, หน้า ๓๐)

แม่น้ำบางปะกง นอกจากจะเป็นเส้นทางคมนาคมภายในภูมิภาคแล้ว ยังเป็นเส้นทางสำคัญที่ใช้ติดต่อกับเมืองหลวง โดยเดินทางตามลำน้ำบางปะกงออกสู่อ่าวไทยและแล่นเรือเลียบชายฝั่งเข้าปากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าสู่กรุงเทพฯ แต่เส้นทางดังกล่าวต้องใช้เวลาเดินทางนาน ดังนั้นจึงมีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำหรือขุดคลองแยกคลองซอยจากแม่น้ำเพื่อช่วยย่นระยะทางและเวลาคลองขุดที่สำคัญได้แก่

คลองสำโรง ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าขุดขึ้นในสมัยใด สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสมัยอยุธยา ขุดเชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอเมือง สมุทรปราการ และแม่น้ำบางปะกงในเขตจังหวัดฉะเชิงเทราเข้าด้วยกัน ทำให้คนที่อาศัยในบริเวณสมุทรปราการและฉะเชิงเทราเดินทางไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น

คลองแสนแสบหรือคลองบางขนาก^๑ ขุดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.๒๓๘๐ เพื่อใช้เป็นเส้นทางเดินทัพและขนส่งเสบียงอาหารในการทำสงครามระหว่างไทย เขมร และญวน คลองแสนแสบเป็นคลองที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกงซึ่งช่วยย่นระยะการเดินทางระหว่างเมืองปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา กับกรุงเทพฯ แม้ว่าในระยะแรกจะมีเป้าหมายเพื่อการสงคราม แต่เมื่อสงครามสงบลงคลองนี้ได้กลายเป็นเส้นทางเดินเรือไปมาค้าขายที่สำคัญของราษฎร(กิตติ ดันไทย, ๒๕๒๐, หน้า ๕๒-๕๓)

คลองนครเนื่องเขต ขุดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๕ แล้วเสร็จใน พ.ศ.๒๔๒๐ โดยขุดคลองตั้งแต่ศาลากลางคลองแสนแสบไปเชื่อมกับปากคลองท่าไข่ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา เป็นการช่วยย่นระยะการเดินทางจากฉะเชิงเทรามายังกรุงเทพฯ

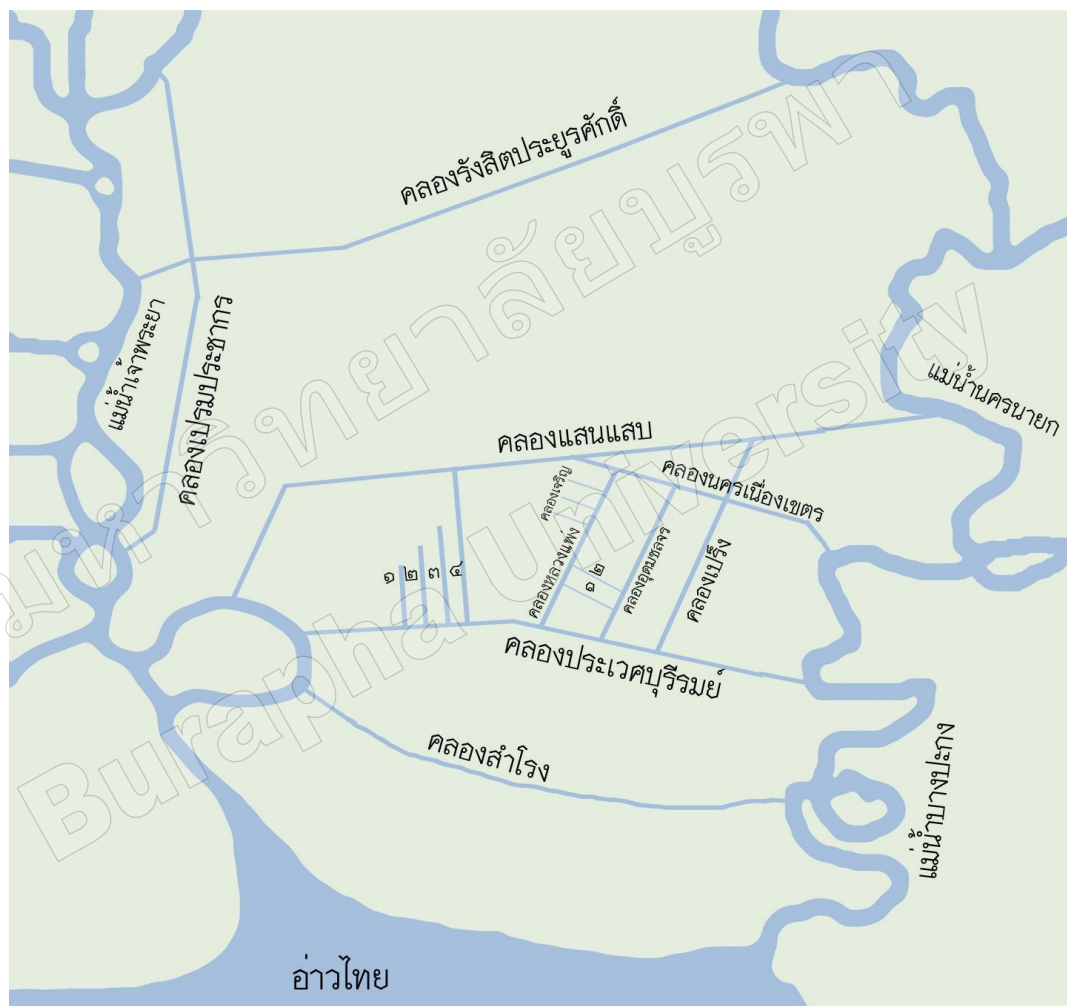
คลองสำโรง คลองแสนแสบ และคลองนครเนื่องเขต ขุดขึ้นเพื่อเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกง ซึ่งนอกจากจะช่วยอำนวยความสะดวกในการคมนาคมระหว่างเมืองหลวงกับภาคตะวันออกแล้ว ยังเป็นช่องทางให้รัฐใช้ควบคุมดูแลหัวเมืองที่อยู่ใกล้เคียงกับเมืองหลวงได้สะดวกยิ่งขึ้นด้วย (สุคใจ พงศ์กล้า, ๒๕๒๘, หน้า ๘) นอกจากนี้ยังมีคลองประเวศบุรีรมย์ขุดใน พ.ศ.๒๔๒๑ ตั้งแต่ปลายคลองพระโขนงบริเวณเมืองนครเขื่อนขันธ์^๒ ไปออกแม่น้ำบางปะกงบริเวณแขวงเมืองฉะเชิงเทรา และคลองเปรมฯขุดใน พ.ศ.๒๔๒๕ เพื่อช่วยให้การคมนาคมระหว่างฉะเชิงเทรากับนครเขื่อนขันธ์สะดวกขึ้น(กิตติ ดันไทย, ๒๕๒๐, หน้า ๑๑)

คลองรังสิตประยูรศักดิ์ ขุดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๓ แล้วเสร็จใน พ.ศ.๒๔๔๐ เป็นคลองที่เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำนครนายก ทำให้การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปนครนายกสะดวกขึ้นกว่าเดิมที่ต้องใช้เส้นทางกรุงเทพฯ คลองแสนแสบ บางปะกง แล้วขึ้นไปนครนายก

^๑ตอนต้นของคลองเรียกว่า คลองแสนแสบ ส่วนตอนปลายคลองเรียกว่า คลองบางขนาก

^๒เมืองนครเขื่อนขันธ์ ปัจจุบันคือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

คลองในโครงการทุ่งคองละคร ทุ่งคองละครอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำนครนายก ด้านตะวันออกติดกับทุ่งรังสิต พื้นที่ส่วนใหญ่ครอบคลุมอำเภอบ้านนา นครนายก บริษัทขุดคลองแลดูนาสยามได้เสนอให้ทำการขุดคลองบริเวณนี้ใน พ.ศ.๒๔๔๗ เพื่อใช้เป็นเส้นทางค้าข้าวจากนครนายกมากรุงเทพฯ

ภาพที่ ๘๒ แผนที่คลองซึ่งเชื่อมการคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคตะวันออก

ที่มา (ดัดแปลงจาก : กิตติ ตันไทย, ๒๕๒๐, หน้า ๗๑)

ทางรถไฟสายตะวันออก

ใน พ.ศ.๒๔๔๘ รัฐบาลไทยเริ่มสร้างทางรถไฟสายตะวันออกตั้งแต่กรุงเทพฯ ถึง ฉะเชิงเทรา เป็นระยะทาง ๖๓.๔ กิโลเมตร เปิดเดินรถครั้งแรกใน พ.ศ.๒๔๕๐ ส่งผลให้การ เดินทางจากกรุงเทพฯ ไปภาคตะวันออกสะดวกรวดเร็วกว่าเดิมที่ใช้เส้นทางทางน้ำเป็นหลัก เช่น การเดินทางไปเมืองปราจีนบุรีเดิมต้องใช้เวลาถึง ๓ วัน แต่เมื่อมีทางรถไฟใช้เวลาเพียง ๑ วัน โดย เดินทางทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงฉะเชิงเทราใช้เวลา ๒ ชั่วโมง จากนั้นจึงลงเรือกลไฟไปถึง ปราจีนบุรีในตอนบ่ายวันนั้น (สุจิต พงศ์กล้า, ๒๕๒๘, หน้า ๓๓๖)

ภาพที่ ๘๓ แผนที่แสดงเส้นทางรถไฟสายตะวันออกจากกรุงเทพฯ-ฉะเชิงเทรา

ถนนหรือระบบทางหลวง

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลเริ่มหันมาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาระบบทางหลวง รัฐบาลได้อนุมัติโครงการสร้างทางหลวงแผ่นดินเพื่อสร้างทางเชื่อมโยง ถึงกันได้ทุกจังหวัด แต่การสร้างทางก็เป็นไปอย่างล่าช้าเพราะเกิดสงครามอินโดจีนและ สงครามโลกครั้งที่ ๒ นโยบายดังกล่าวเป็นระบบเด่นชัดขึ้นในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑-๒ (พ.ศ.๒๕๐๔-๒๕๑๔) ซึ่งรัฐมีนโยบายให้ดำเนินการก่อสร้างโครงข่าย ทางหลวงแผ่นดินสายประธานโดยเริ่มจากกรุงเทพฯ และให้เชื่อมติดต่อกันได้ระหว่างภาคต่อภาค

เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาสาขาอื่น ๆ ที่ต้องการทางหลวงในการขนส่งจากจุดสำคัญในแต่ละภาคทั่วประเทศ ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๓(พ.ศ.๒๕๑๕-๒๕๑๙) กำหนดให้ก่อสร้างและพัฒนาทางหลวงจังหวัดและทางหลวงชนบทให้เสริมกับทางหลวงสายประธานต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพัฒนาทางหลวงในชนบทเพื่อให้อำเภอทุกอำเภอมีทางหลวงเชื่อมกับทางสายหลัก (กรมทางหลวง, ๒๕๓๐, หน้า ๒๑-๒๘)

จากนโยบายดังกล่าวนับว่าเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้การคมนาคมทางถนนหรือระบบทางหลวงกลายเป็นการคมนาคมที่สำคัญ ครอบคลุมและเชื่อมโยงพื้นที่ทั่วประเทศ รวมทั้งพื้นที่ในภาคตะวันออกเข้ากับเมืองหลวง ทางหลวงสายสำคัญจากกรุงเทพฯ สู่ภาคตะวันออกได้แก่

ถนนสุขุมวิท หรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓ เป็นเส้นทางสายตะวันออกเลียบริมชายฝั่งทะเล เชื่อมระหว่างอำเภอและจังหวัดตามชายฝั่งทะเล เริ่มตั้งแต่กรุงเทพฯ ผ่านบางนา สมุทรปราการ บางปู คลองด่าน บางปะกง ชลบุรี บางละมุง จันทบุรี และสิ้นสุดที่จังหวัดตราด มีความยาวทั้งสิ้น ๓๕๕.๕๐ กิโลเมตร ในทศวรรษที่ ๒๕๔๐ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงพื้นที่ภาคตะวันออกกับกรุงเทพฯ ทางกายภาพอย่างเป็นรูปธรรม (อำพิกา สวัสดิ์วงศ์, ๒๕๔๕, หน้า ๑๑) ยิ่งไปกว่านั้นการเปิดสะพานเทพหัสดินทร์^๑ ใน พ.ศ.๒๕๔๔ ข้ามแม่น้ำบางปะกงโดยเชื่อมถนนสุขุมวิทตอนกรุงเทพฯ-สมุทรปราการ กับ ตอนชลบุรี-สัตหีบ ทำให้การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังภาคตะวันออกโดยใช้ถนนสุขุมวิทได้รับความสะดวกมากขึ้น

ถนนกรุงเทพฯ-ชลบุรี สายใหม่ หรือทางหลวงพิเศษหมายเลข ๙(มอเตอร์เวย์) เป็นทางหลวงพิเศษระหว่างเมืองสายแรกของประเทศไทย เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๗ แล้วเสร็จและเปิดการจราจรตลอดสายเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๑ มีระยะทางยาวประมาณ ๑๒๖ กิโลเมตร เริ่มต้นจากกรุงเทพฯ ที่ถนนศรีนครินทร์ ไปสิ้นสุดที่ถนนสุขุมวิท (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓)บริเวณพัทยากลาง จังหวัดชลบุรี โดยมีทางแยกหลักอยู่หลายจุดรวมถึงทางแยกหลักไปบรรจบกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔ และ ๓๑๔ ในอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทางสายนี้เป็นโครงข่ายทางหลวงที่มีความสำคัญในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งกับพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก แก้ไขปัญหาการจราจรติดขัดคับคั่งในถนนสุขุมวิท และทางหลวงสายบางนา-บางปะกง และยังเป็นทางเชื่อมเข้าสู่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิด้วย

^๑ในอดีตก่อนมีการสร้างสะพานเทพหัสดินทร์ การเดินทางโดยถนนมายังพื้นที่ภาคตะวันออกยังไม่สะดวกนัก เนื่องจากต้องใช้แพขนานยนต์(Ferry) ข้ามแม่น้ำบางปะกงเพื่อจะเดินทางไปชลบุรี

ทางพิเศษบูรพาวิถี (ทางด่วนสายบางนา-ชลบุรี หรือ ทางด่วน ๔) เป็นทางพิเศษของการทางพิเศษแห่งประเทศไทย มีจุดเริ่มต้นที่บริเวณปลายทางพิเศษสายบางนา-อาจณรงค์ (ระบบทางด่วนขั้นที่ ๓) โดยใช้พื้นที่เกาะกลางถนนของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔ บางนา-บางปะกง ข้ามแม่น้ำบางปะกงถึงจังหวัดชลบุรี รวมระยะทางทั้งสิ้น ๕๕ กิโลเมตร เป็นทางยกระดับขนาด ๖ ช่องจราจรซ้อนอยู่บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔ เปิดให้บริการตลอดสายเมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๓ ซึ่งนับว่าทางด่วนสายนี้เป็นทางยกระดับที่ยาวที่สุดในโลก (จนถึง พ.ศ.๒๕๕๕) ที่ช่วยให้การเดินทางจากกรุงเทพฯ สู่ภาคตะวันออกมีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔ (บางนา-บางปะกง) เริ่มต้นตั้งแต่สี่แยกบางนาในพื้นที่เขตบางนา กรุงเทพฯ เข้าสู่จังหวัดสมุทรปราการโดยผ่านพื้นที่อำเภอบางพลี อำเภอบางเสาธง และอำเภอบางบ่อ จากนั้นจึงเข้าสู่จังหวัดฉะเชิงเทราในพื้นที่อำเภอบางปะกงไปจนถึงสิ้นสุดที่ถนนสุขุมวิทบริเวณแยกคลองอ้อมกิโลเมตรที่ ๔๗ ซึ่งถนนสุขุมวิทจะยาวต่อไปจนถึงจังหวัดตราด ชาวบ้านจึงเรียกถนนนี้ว่า **ถนนบางนา-ตราด** ตามจุดเริ่มต้น-จุดสิ้นสุดของถนน ในที่สุดกรมทางหลวงได้กำหนดชื่ออย่างเป็นทางการใหม่ตามจุดสิ้นสุดที่แท้จริงของถนนสายนี้ว่า **ถนนบางนา-บางปะกง**

ถนนกรุงเทพฯ-ชลบุรี สายใหม่ ทางพิเศษบูรพาวิถี และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔ เป็นเส้นทางสร้างใหม่ซึ่งที่สุดแล้วปลายทางก็จะมาบรรจบกับถนนสุขุมวิท ทางเหล่านี้จึงมีลักษณะเป็นเส้นทางลัดหรือทางระบายการจราจรที่ช่วยให้การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังภาคตะวันออกมีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๑๔ (บางปะกง-ฉะเชิงเทรา) หรือ ถนนสิริโสธร เริ่มต้นจากถนนสุขุมวิท และถนนบางนา-บางปะกง ผ่านอำเภอบ้านโพธิ์แล้วไปสิ้นสุดที่อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เดิมถนนสายนี้มีชื่อว่า **ถนนบางปะกง-ฉะเชิงเทรา** ต่อมาจังหวัดฉะเชิงเทราได้ทำการเปลี่ยนชื่อถนนใหม่เป็น **ถนนสิริโสธร** (สิริ หมายถึงความเจริญรุ่งเรือง, โสธร หมายถึง หลวงพ่อโสธร พระคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา) เพื่อเป็นการต้อนรับปีท่องเที่ยวจังหวัดฉะเชิงเทรา (พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๕)

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๑๔ นอกจากจะช่วยลดความคับคั่งของการจราจรในเส้นทางบางปะกง-ฉะเชิงเทราแล้ว ยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่ช่วยให้การเดินทางจากพื้นที่ตอนเหนือของกรุงเทพฯ ไปยังภาคตะวันออกเป็นไปโดยสะดวกและปลอดภัย

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๐๔ (ปากเกร็ด-นครราชสีมา) เริ่มต้นจากถนนแจ้งวัฒนะ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ไปต่อกับถนนรามอินทรา เขตบางเขน กรุงเทพฯ ถนนสุวินทวงศ์ เขตมีนบุรี ถนนมหาจักรพรรดิ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จากนั้นจึงไปเชื่อมกับถนนฉะเชิงเทรา-กบินทร์บุรีเข้าสู่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และอำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี เข้าสู่อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ต่อกับถนนกบินทร์บุรี-ปักธงชัย และถนนสปีร์ริ (เลียบเมืองนครราชสีมา) ไปจนบรรจบกับถนนมิตรภาพบริเวณทางแยกต่างระดับอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๐๔ เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญจากกรุงเทพฯ สู่ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเส้นทางเชื่อมโครงข่ายการจราจรระหว่างภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งช่วยให้การเดินทางจากด้านทิศเหนือของกรุงเทพฯ สู่ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวดเร็วขึ้น

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๐๕ (รังสิต-นครนายก) เป็นถนนขนาด ๔-๖ ช่องทางจราจร เริ่มต้นจากถนนพหลโยธิน (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑) บริเวณทางแยกต่างระดับรังสิต มีแนวถนนเลียบไปกับคลองรังสิตประยูรศักดิ์เข้าสู่เขตจังหวัดนครนายกโดยผ่านอำเภองครักษ์ อำเภอบ้านนา อำเภอเมืองนครนายก ไปสิ้นสุดที่ถนนสุวรรณศร (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๓) บริเวณทางแยกโรงพยาบาลในท้องที่อำเภอเมืองนครนายก รวมระยะทางทั้งหมด ๗๔.๘๑๑ กิโลเมตร ทางหลวงสายนี้ช่วยเพิ่มความสะดวกและย่นระยะการเดินทางจากกรุงเทพฯ สู่นครนายกได้เป็นอย่างดี

เห็นได้ว่าการคมนาคมภายในภาคตะวันออกมีพัฒนาการขึ้นมาเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางสู่เมืองหลวงคือกรุงเทพฯ ที่นับวันยิ่งมีความสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ถนนที่ตัดจากกรุงเทพฯ มุ่งสู่ภาคตะวันออกมีหลายเส้นทางเพื่ออำนวยความสะดวกทางด้านการคมนาคม แต่ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นช่องทางให้การดำเนินชีวิตและวิถีคิดแบบคนเมืองหลวงไหลบ่าเข้าสู่ภาคตะวันออกไม่เว้นแม้แต่ชุมชนลาวเวียงและลาวพวน

ภาพที่ ๘๔ แผนที่ทางหลวงแผ่นดินและทางพิเศษจากกรุงเทพฯ-ภาคตะวันออก

โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Sea Board : ESB)

การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๔ สมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โดยได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๒๔-๒๕๒๘) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ให้ภาคตะวันออกเป็นฐานทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมแห่งใหม่ของประเทศเพื่อกระจายความเจริญและกิจกรรมทางเศรษฐกิจออกจากกรุงเทพฯ อย่างเป็นระบบ แผนงานดังกล่าวมีระยะเวลาดำเนินการ ๒๐ ปี นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๔-๒๕๔๓ โดยรัฐบาลได้กำหนดแนวนโยบายในการพัฒนาภาคตะวันออกไว้ ๓ ประการ คือ (การดี มหาจันทร์, ๒๕๕๐, หน้า ๑๖๕)

๑.เพื่อให้เป็นภูมิภาคที่สามารถเปิดระบบเศรษฐกิจของประเทศสู่การค้ากับนานาชาติได้มากยิ่งขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.เพื่อเป็นแหล่งภูมิภาคที่สามารถรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กระจายออกจากกรุงเทพฯ

๓.เพื่อปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมของประเทศสู่อุตสาหกรรมใหม่ และกระจายการผลิตของอุตสาหกรรมให้มากยิ่งขึ้น โดยใช้ทรัพยากรภายในภาคตะวันออกและภูมิภาคใกล้เคียงตลอดจนความได้เปรียบของแหล่งที่ตั้งเป็นตัวเร่งรัดการพัฒนา

พื้นที่เป้าหมายของโครงการฯ ระยะแรกประกอบด้วย ๓ จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา ต่อมาได้มีการเสนอให้รัฐประกาศขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นจนครอบคลุมภาคตะวันออกทั้งหมด (เพ็ญแข วัจนสุนทร, ๒๕๓๗, หน้า ๘) โดยมีแผนของการพัฒนา ดังนี้

๑.พื้นที่บริเวณมาบตาพุด จังหวัดระยอง กำหนดให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมทันสมัยและเป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักที่ใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบ อาทิ โรงแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี โดยรัฐจะจัดบริการโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่อุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ ท่าเรือน้ำลึก ท่อส่งน้ำ ทางรถไฟ เคหะชุมชน ถนน ระบบสื่อสารโทรคมนาคมที่สามารถติดต่อเชื่อมโยงภายในประเทศ พร้อมทั้งการควบคุมปัญหาด้านมลพิษ

๒.พื้นที่บริเวณแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี กำหนดให้เป็นที่ตั้งท่าเรือน้ำลึกสำหรับการขนส่งสินค้าทั่วไปทั้งในระบบตู้สินค้าและท่าเทียบเรือสำหรับสินค้าเกษตร รวมทั้งให้เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมเบาและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก โดยรัฐจะก่อสร้างระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่อุตสาหกรรม ได้แก่ ท่าเรือน้ำลึก นิคมอุตสาหกรรม ท่อส่งน้ำ ทางรถไฟ เช่นเดียวกับมาบตาพุด

๓.พื้นที่บริเวณเมืองพัทยา กำหนดให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ศูนย์กลางธุรกิจและพาณิชย์สำหรับสนับสนุนการพัฒนา

๔.พื้นที่บริเวณสัตหีบ กำหนดให้เป็นพื้นที่สนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โดยมีการปรับปรุงท่าเรือสัตหีบ สนามบินอู่ตะเภา และกำหนดให้เป็นศูนย์รวมขบจ่ายถนนที่เชื่อมโยงพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๕.พื้นที่ในจังหวัดฉะเชิงเทราและปราจีนบุรี กำหนดให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมหลากหลายที่ไม่ใช่อุตสาหกรรมหนัก

เศรษฐกิจของภาคตะวันออกขยายตัวอย่างรวดเร็วภายหลังโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก สาเหตุนี้สืบเนื่องมาจากการสนับสนุนของภาครัฐส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะปัจจัยภายในภูมิภาค ภาคตะวันออกนับว่าเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมหลักที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภาคตะวันออกทั้งหมดกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นแหล่งที่มาของแรงงานและวัตถุดิบหลายอย่าง ยิ่งไปกว่านั้นภาคตะวันออกยังมีความได้เปรียบในด้านทำเลที่ตั้งที่ไม่ไกลจากเมืองหลวง คือ กรุงเทพฯ มากนัก และยังอยู่ติดกับอ่าวไทยซึ่งเป็นช่องทางเข้าออกที่สำคัญของสินค้า อีกทั้งมีปัจจัยพื้นฐานค่อนข้างสมบูรณ์ คือ มีโครงข่ายการคมนาคมและการสื่อสารเชื่อมโยงที่ดี มีท่าเรือน้ำลึกที่เอื้ออำนวยให้การนำก๊าซธรรมชาติขึ้นบกเป็นไปได้อย่างสะดวก ปัจจัยเหล่านี้ดึงดูดให้เอกชนทั้งในและต่างประเทศสนใจเข้ามาลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่องทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่หลายประเภท โดยเฉพาะกลุ่มนักลงทุนจากประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และไต้หวัน ซึ่งเผชิญกับภาวะผันผวนทางเศรษฐกิจภายในประเทศของตน จึงย้ายฐานการผลิตมาลงทุนในภาคตะวันออกของไทย ส่งผลให้เกิดนิคมอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกถึง ๒๘ แห่ง ประกอบด้วยโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนทั้งสิ้นถึง ๒,๐๔๘ โรงงาน (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, สัมภาษณ์, ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕)

การขายตัวทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกภายหลังโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกส่งผลให้แรงงานต่างถิ่นจำนวนมากมหาศาลอพยพเข้ามาหางานทำ โดยแรงงานบางส่วนจะเช่าบ้าน หอพัก หรืออพาร์ทเมนต์อยู่แบบชั่วคราว แต่ก็มีแรงงานบางส่วนที่ตัดสินใจซื้อบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านสำหรับผู้มีรายได้น้อยอย่างโครงการบ้านเอื้ออาทรซึ่งมีโครงการอยู่ทั้งในอำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี และอำเภอนนทบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคตะวันออกอย่างถาวร การมีบุคคลต่างถิ่นต่างวัฒนธรรมจำนวนมากเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ชิดกับชุมชนลาวเวียงและลาวพวน ยิ่งส่งผลให้การดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น

อนึ่งภายหลังโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ปรากฏว่าธุรกิจด้านการบริการต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมายเพื่อตอบสนองความต้องการของแรงงานและนักลงทุนต่างชาติ อาทิ โรงแรม ห้างสรรพสินค้า ร้านสะดวกซื้อขนาดใหญ่ ร้านอาหาร รวมไปถึงสถานบันเทิง เช่น ฟับ คาราโอเกะ ดิสโก้เธค บาร์เบียร์หลายแห่งซึ่งตั้งอยู่ในเขตของนิคมอุตสาหกรรมที่มีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนลาวเวียงและลาวพวน ปัจจัยที่กล่าวมาเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง

ภาพที่ ๘๖ ป้ายประชาสัมพันธ์ศูนย์การค้าขนาดใหญ่หน้านิคมอุตสาหกรรม ๓๐๔ อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งกำลังจะเปิดให้บริการเร็วๆ นี้ ภายในห้างประกอบไปด้วยร้านค้าและร้านอาหารทันสมัยต่าง ๆ มากมาย

ภาพที่ ๘๓ บาร์เบียร์หน้าตลาดนิคมอุตสาหกรรม ๓๐๔ อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ ๘๔ สถานบันเทิงหน้านิคมอุตสาหกรรม ๓๐๔

การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น (Ethnic Tourism)

เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้แก่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสกับกลุ่มคนที่มีชาติพันธุ์และภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตน โดยแบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔)

๑. การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ โดยนักท่องเที่ยวไปพำนักอาศัยอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ เป็นเวลานาน และใช้ชีวิตเหมือนคนพื้นเมืองนั้น

๒. การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบมีการจัดการ โดยนักท่องเที่ยวไปทัศนศึกษาเยี่ยมชมกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาสั้น ๆ พยายามเรียนรู้เข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มชาตินั้นโดยไม่จำเป็นต้องทดลองใช้ชีวิตในรูปแบบเดียวกับชนพื้นเมืองเสียทั้งหมด เช่น การเที่ยวชมและร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของไทยทรงดำจังหวัดเพชรบุรี การร่วมกิจกรรมประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของชาวม้งจังหวัดเชียงใหม่ การไปชมหมู่บ้านกะเหรี่ยงคอยาวจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นกำลังเป็นที่นิยมในหมู่นักท่องเที่ยว จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าลาวพวนในจังหวัดปราจีนบุรีและนครนายกมีการบริหารจัดการภายในชุมชนเพื่อตอบรับกระแสการท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นอย่างดี โดยจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์เพื่อให้แก่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของลาวพวนอย่างใกล้ชิดตามรายการการท่องเที่ยวที่จัดเตรียมไว้ ดังต่อไปนี้

รายการนำเที่ยวบ้านดงโฮมสเตย์ ปราจีนบุรี ๒ วัน ๑ คืน

วันแรก

บาย เดินทางถึงบ้านดงโฮมสเตย์ ดื่มน้ำต้อนรับทุกท่าน ณ ศูนย์ธรรมานัย จากนั้นไปชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน ที่วัดใหม่ดงกระทงยามแหล่งรวบรวมถ้วยชาม งานหัตถกรรม และวัฒนธรรมไทยพวนในอดีต

ชมการออกกำลังกายรำไม้พลอง ศิลปะประยุกต์เพื่อสุขภาพสำหรับคนทุกเพศทุกวัย

ปั่นจักรยานชมท้องทุ่งนา แล้วมาเรียนรู้ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนที่คุณอาจได้

ความรู้ดีไม้คิดมือก่อนกลับไปที่บ้านพัก พร้อมหน้ากับมือเย็นฝีมือแม่ครัวบ้านดง

ก่อนกลับไปพักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สอง

เช้า อิ่มบุญกับการตักบาตรเช้าหน้าบ้านพักรับวันใหม่ จากนั้นไปอ้อมกับมือเช้าให้อุ่นท้อง
 สาย ชมการสาธิตการผลิตสินค้า OTOP ตะกร้อ ตะแกรง จากนั้น ๑ โรงเรียนบ้านดงที่
 โชว์ฝีมือกันสุดความสามารถ จากนั้นเดินทางไปชมโบราณสถานอนุสรณ์ลายพระ
 หัตถ์ในรัชกาลที่ ๕ สมบัติของชาวปราจีน ชมโบราณสถานหลุมเมือง สถานที่เล่น
 กีฬาหลุมเมืองในอดีต ชมโบราณสถานพานหิน สถานที่ประดิษฐานหินสลักองค์
 พระนารายณ์เมื่อพันกว่าปีก่อน จากนั้นเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

โปรแกรมท่องเที่ยว ๒ วัน ๑ คืน ๘๐๐ บาทต่อคน

รวมค่าที่พัก ๑ คืน อาหาร ๒ มื้อ พร้อมกิจกรรมนำเที่ยว

ข้อปฏิบัติในการท่องเที่ยวและเข้าพักโฮมสเตย์ในชุมชน

- ห้ามดื่มสุราและสิ่งเสพติดในชุมชน
- ห้ามเล่นการพนันและการกระทำที่เป็นการเสื่อมเสียต่อศีลธรรมอันดีงาม

ฤดูกาลท่องเที่ยว/เทศกาลและงานประเพณี

- วันมาฆบูชา(วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓)
- บุญข้าวหลาม ที่จะทำกันทุกบ้าน และการประกวดข้าวหลาม
- วันสงกรานต์ ๑๓-๑๕ เมษายน และจะมีงานก่อพระทรายหลังวันสงกรานต์ไปแล้ว ๗

วัน

- วันสารทพวน(วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘) ประเพณีกวนกระยาสารทของทุกบ้าน
- พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า และแต่งกายด้วยชุดพวน
- วันออกพรรษา(วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) ประเพณีตักบาตรเทโว ขบวนแต่งกายด้วยชุดไทย ชุดนางฟ้าเทวดา

อัตราค่าบริการที่พัก

บ้านพักมี ๗ หลัง รองรับได้ ๔๐-๕๐ คน

ค่าบริการ ที่พักพร้อมอาหาร เย็น, เช้า ๒๕๐ บาท/คน

โปรแกรมท่องเที่ยว ๒ วัน ๑ คืน ๘๐๐ บาท/คน รวมค่าที่พัก ๑ คืน อาหาร ๒ มื้อ พร้อม
 กิจกรรมนำเที่ยว

โฮมสเตย์แบบห้องพักมี ๗ ห้อง รองรับได้ ๓๐ คน

ค่าบริการห้องพัก ๕๐๐-๑,๕๐๐ บาท/คน/คืน

สิ่งอำนวยความสะดวกในห้องพัก : พัดลม, เครื่องทำน้ำอุ่น, อุปกรณ์อาบน้ำ, ตู้เย็น, โทรทัศน์

สิ่งอำนวยความสะดวกนอกห้องพัก : ลานออกกำลังกาย

เมื่อวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตแบบอดีตกลายมาเป็นสินค้าที่สามารถดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว สร้างอาชีพสร้างรายได้ที่ดีแก่ชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนเริ่มแสวงหาอดีต แสวงหาความโบราณเพื่อนำออกมาเป็นจุดขาย วัฒนธรรมบางอย่างเป็นวิถีเหมือนเช่นในอดีต แต่บางอย่างถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อตอบสนองความพึงใจของผู้มาเยือน เป็นต้นว่า ก๋วยเตี๋ยวในชามกะลามะพร้าว ก๋วยเตี๋ยวซึ่งเป็นวัฒนธรรมการบริโภคแบบจีน ถูกนำมาใส่ในกะลามะพร้าวเพื่อเพิ่มกลิ่นอายของความโบราณ รวมไปถึงการแต่งกายชุดลาวพวน ซึ่งผู้ถูกสัมภาษณ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า

...ตอนแรกเราก็ไม่รู้ว่าจะแต่งอย่างไร จึงนั่งสีดำทั้งหมด

ทั้งเสื้อและซิ่น จนมีคนมาบอกว่าแต่งอย่างนี้ไม่ใช่

นี่เป็นชุดของไทยทรงดำ ตอนหลังจึงเปลี่ยนมา

เป็นสีน้ำเงินแทน...

(สถาพร ศรีเจริญชอบ, สัมภาษณ์, ๓ มีนาคม ๒๕๕๕)

หากแต่การประดิษฐ์หรือการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมเดิมบ้างไม่มากนัก

ภาพที่ ๘๕ คุณสถาพร ศรีเจริญชอบ ในชุดลาวพวน

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๕๖)

ลาวเวียงและลาวพวนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นระยะเวลาสืบต่อกันมาว่า ๖ ชั่วโมงคน ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย แต่ลาวเวียงและลาวพวนก็ยังคงรวมตัวกันตามกลุ่มชาติพันธุ์ของตน เพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เอาไว้ แม้บางอย่างจะลบเลือนหายไปเพราะถูกแทนที่ด้วยสิ่งใหม่ และหลายอย่างที่ยังดำรงอยู่หากแต่ขาดความซับซ้อนดังเช่นอดีต

สภาพทั่วไปของชุมชนลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบัน

ลาวเวียงและลาวพวนยังคงตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เดิมเหมือนเมื่อครั้งแรกเริ่มที่บรรพบุรุษถูกกวาดต้อนและเกลี้ยกล่อมให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของไทย โดยหมู่บ้านของลาวเวียงและลาวพวนจะตั้งอยู่สลับกับหมู่บ้านของคนไทยและคนจีน^{*} กล่าวคือ (ณัฐ อารี พิไชย มงคล สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์, สัมภาษณ์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ และสมพงษ์ ปึงข้อ, สัมภาษณ์, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔)

จังหวัดปราจีนบุรี มีชุมชนลาวเวียงและลาวพวนอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ชุมชนลาวเวียง

อำเภอบึงนคร ตำบลเมืองเก่า ได้แก่ บ้านใต้ บ้านกลาง บ้านเหนือ บ้านหนองรี บ้านโคกหอม บ้านท่าข่อย บ้านโนนคูณ

อำเภอบ้านสร้าง ตำบลบ้านสร้าง ได้แก่ บ้านสร้าง บ้านคลองสอง

ชุมชนลาวพวน

อำเภอศรีมโหสถ ตำบลคู์ลำพัน ได้แก่ บ้านคู์ลำพัน บ้านไผ่ขาด
ตำบลโคกปีบ ได้แก่ บ้านม่วงขาว บ้านด่าน บ้านโคกปีบ บ้านโคกวัด บ้านสระมะเขือ บ้านหนองสะแก บ้านหนองเรือ

ตำบลโคกไทย ได้แก่ บ้านสระข่อย บ้านโคกไทย บ้านโคกมอญ บ้านหนองเกตุ
บ้านหนองแสง บ้านโป่งตะเคียน

อำเภอนาดี ตำบลลำพันตา ได้แก่ บ้านห้วย บ้านแก้ง บ้านแห่

อำเภอศรีมหาโพธิ ตำบลดงกระทงยาม ได้แก่ บ้านแล้ง บ้านเหนือ บ้านใหม่
บ้านท้ายดง บ้านดอนใหญ่ บ้านท้ายสะแก บ้านหนองบัวหมู

^{*} พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงใต้มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพเป็นจำนวนมากตั้งแต่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด รวมทั้งนครนายก ปราจีนบุรี และสระแก้ว (การดี มหาพันธ์, ๒๕๕๔, หน้า ๒๘๓)

ภาพที่ ๕๐ แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนลาวเวียงและลาวพวนจังหวัดปราจีนบุรี

จังหวัดฉะเชิงเทรา มีชุมชนลาวเวียงและลาวพวนอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ชุมชนลาวเวียง

อำเภอพนมสารคาม ตำบลหนองแค้น ได้แก่ บ้านหนองแค้น บ้านหนองบัว
บ้านชำข้าว บ้านโคก บ้านโพนทอง บ้านหนองแวง บ้านหนองอีหนู

ตำบลเกาะขนุน ได้แก่ บ้านนาอ้อย บ้านหนองเสือ บ้านชำป่าหวาย

ตำบลเขาหินซ้อน ได้แก่ บ้านหนองแสง

อำเภอสนามชัยเขต ตำบลคูยายหมี ได้แก่ บ้านคูยายหมี บ้านบางมะเฟือง
บ้านโพนแดง บ้านโพนทราย บ้านโพนงาม บ้านนาเลา บ้านท่าม่วง บ้านสระโบสถ์

ตำบลท่าตะเกียบ ได้แก่ บ้านอ่างเตย บ้านหนองปรือน้อย

ชุมชนลาวพวน

อำเภอพนมสารคาม ตำบลพนมสารคาม ได้แก่ บ้านบาน บ้านหนองรี
บ้านเมืองกลาง บ้านเมืองกาย บ้านเชียงใต้ บ้านเตาเหล็ก บ้านท่อม บ้านราชฮ้าง บ้านโสม บ้านหอ

ตำบลเมืองเก่า ได้แก่ บ้านโพธิ์น้อย บ้านโพธิ์ใหญ่ บ้านเมืองแมด บ้านกองขวา
บ้านกุ่มแดง บ้านโพนตูม บ้านตากแดด บ้านนาเหล่าน้ำ บ้านเลื้อ บ้านฮ่อ บ้านมาด บ้านจอมศรี

ตำบลเมืองใหม่ ได้แก่ บ้านหนองซอน บ้านหนองไฟไหม้ บ้านหนองป่าเชิง

ตำบลหนองขาว ได้แก่ บ้านแหลมไผ่ศรี บ้านนาเหล่าบก บ้านแล้ง บ้านหนอง
ปาดอง บ้านเมืองกุด

ตำบลท่าถ่าน ได้แก่ บ้านท่าถ่าน บ้านหนองเค็ด บ้านโคกหัวข้าว บ้านตลิ่งชัน
ตำบลบ้านซ่อง ได้แก่ บ้านหัวกระสังข์

ภาพที่ ๕๑ แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนลาวเวียงและลาวพวนจังหวัดฉะเชิงเทรา

จังหวัดนครนายก มีชุมชนลาวเวียงและลาวพวนอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ชุมชนลาวเวียง

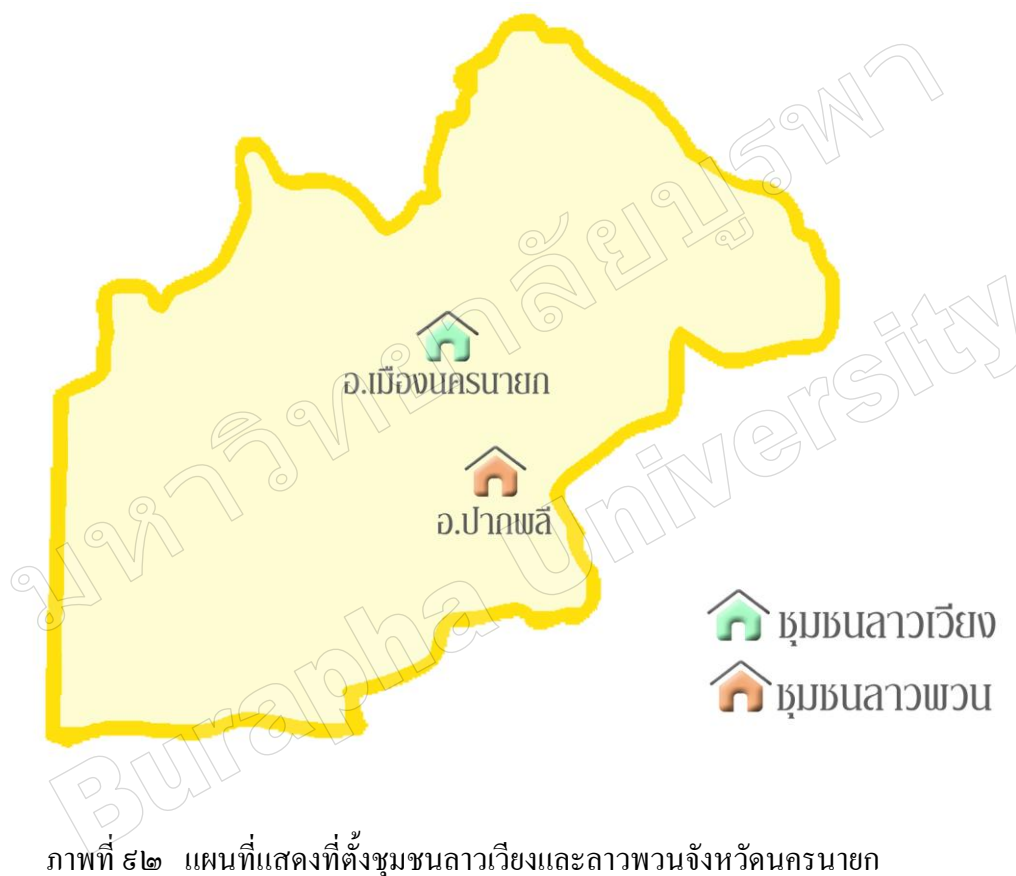
อำเภอเมืองนครนายก ตำบลหินตั้ง ได้แก่ บ้านท่าด่าน บ้านท่าชัย บ้านนุ่งไข่
บ้านหนองสีเสียด บ้านวังยาว

ตำบลศรีนาวา ได้แก่ บ้านศรีนาวา บ้านหนองจิก บ้านสบกเจียว บ้านโคกกรวด
ตำบลบ้านใหญ่ ได้แก่ บ้านท่าข่อย บ้านนุ่งกระเบา บ้านโพธิ์ไทร

ชุมชนลาวพวน

อำเภอปากพลี ตำบลหนองแสง ได้แก่ บ้านคลองคล้า บ้านชุมข้าว บ้านหนอง
หัวลิง บ้านเนินหินแร่ บ้านหนองแสง บ้านหนองหัวลิงนอก บ้านเหล่าเค็น

ตำบลท่าเรือ ได้แก่ บ้านเกาะกา บ้านเขมโคง บ้านท่าประดิมธุ์
 ตำบลเกาะโพธิ์ ได้แก่ บ้านสะแกชิง
 ตำบลเกาะหวาย ได้แก่ บ้านเกาะหวาย บ้านใหม่ บ้านฝั่งคลอง บ้านท่าแดง
 บ้านคลองตะเคียน

ภาพที่ ๕๒ แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนลาวเวียงและลาวพวนจังหวัดนครนายก

จังหวัดชลบุรี มีชุมชนลาวเวียงอยู่ในอำเภอนันทนคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ชุมชนลาวเวียง

อำเภอนันทนคม ตำบลหัวถนน ได้แก่ บ้านกลาง บ้านหนองบก บ้านไต้
 บ้านทรายมูล

ตำบลไร่หลักทอง ได้แก่ บ้านกลางคลองหลวง บ้านไร่ยายชี บ้านนา
 บ้านหนองเถร บ้านคลองแบ่ง บ้านนากลาง

ตำบลบ้านเชิด ได้แก่ บ้านกลาง บ้านใหญ่ บ้านศาลา บ้านไผ่ล้อม บ้านโพธิ์งาม

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าชาวลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอพนัสนิคม ปัจจุบันคือ ลาวเวียง ซึ่งขัดแย้งกับข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ และพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒ ซึ่งเขียนโดยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ระบุไว้อย่างชัดเจนว่ากลุ่มชาวลาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพนัสนิคมคือลาวที่อพยพมาจากเมืองนครพนมตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ดูรายละเอียดในบทที่ ๒) ยิ่งไปกว่านั้นใน พ.ศ. ๒๓๙๒ หลังการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้ว พระอินทราชาเจ้าเมืองพนัสนิคม^๖ ยังได้ขึ้นไปเกลี้ยกล่อมลาวเมืองนครพนมเอามาไว้ที่เมืองพนัสนิคมอีกรุ่นหนึ่ง ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ ความว่า

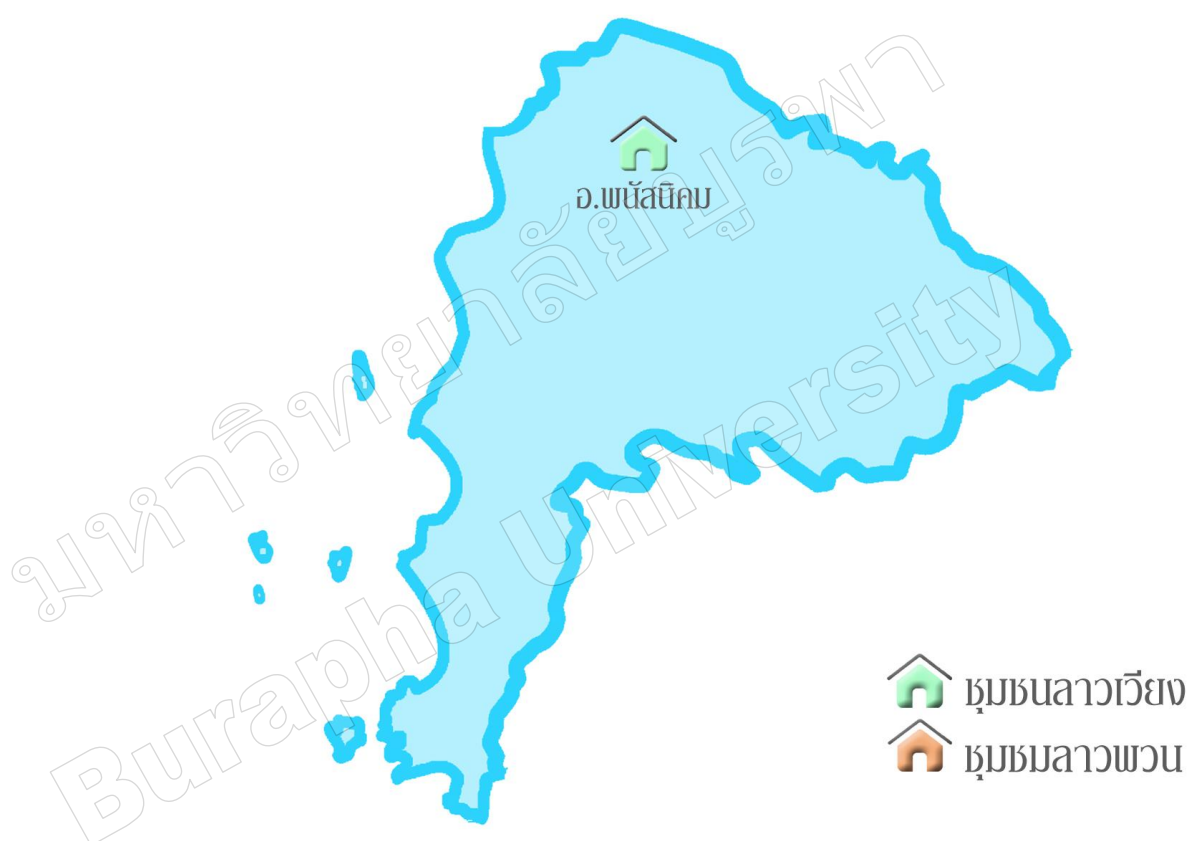
...พวกเมืองนครพนม พระอินทราชาขึ้นไปเกลี้ยกล่อม
ก็เอามาไว้ที่เมืองพนัสนิคมกับด้วยลาวอาสาปากน้ำ
ซึ่งไปตั้งอยู่ก่อน...
(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, ๒๕๐๔, หน้า ๑๐๐)

สาเหตุที่ปัจจุบันอำเภอพนัสนิคมมีลาวเวียงเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมากนั้น สันนิษฐานว่าสืบเนื่องมาจากหลังการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ไทยได้ทำการกวาดต้อนลาวเวียงแล้วส่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ เมืองปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก และชลบุรีเป็นจำนวนมาก หากแต่รัฐบาลไทยได้ทำการควบคุมชาวลาวเหล่านี้ไว้ภายใต้ระบบไพร่ ดังนั้นการย้ายถิ่นฐานของชาวลาวจากเมืองหนึ่งไปอยู่อีกเมืองหนึ่งจึงเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก ภายหลังการยกเลิกระบบไพร่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การย้ายถิ่นฐานของชาวลาวจึงทำได้สะดวกขึ้น ประกอบกับชาวลาวในมณฑลปราจีนบุรี เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๔๔๕ จำนวนประชากรลาวเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๔๔๔ คือชายลาวจากจำนวน ๔๒,๒๑๖ คน เป็น ๔๔,๘๑๔ คน เพิ่มขึ้น ๒,๕๙๘ คน หญิงลาวในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ มี

^๖พระอินทราชา เป็นชาวลาวนครพนมซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองพนัสนิคม โดยปกติแล้วตำแหน่งดังกล่าวผู้ที่ได้รับแต่งตั้งต้องเป็นขุนนางไทยเท่านั้น จะมียกเว้นอยู่เพียง ๒ แห่ง คือ สระบุรีและพนัสนิคมที่เจ้าเมืองเป็นชาวลาว สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเมืองสระบุรีและพนัสนิคมมีชาวลาวตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นการตั้งชาวลาวด้วยกันขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองจะส่งผลให้การปกครองเป็นไปอย่างราบรื่น เนื่องจากผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองเป็นคนเชื้อสายเดียวกัน จึงมีความเข้าใจกันเป็นอย่างดีว่าการถูกขุนนางไทยปกครอง

หลังจากพระอินทราชา (ตันตระกูลทุมมานนท์) เสียชีวิต ก็ยังคงปรากฏว่าบุตรหลานของพระอินทราชาได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองพนัสนิคมสืบต่อมาอีก ๔ ชั่วอายุคน ได้แก่ ท้าวทุม ทุมมานนท์ หลวงภักดีสงคราม(นิล ทุมมานนท์) และท้าวบุญจันทร์ ทุมมานนท์

๔๑,๑๘๓ คน ปี พ.ศ.๒๕๔๕ มี ๔๔,๕๘๓ คน เพิ่มขึ้น ๓,๔๐๐ คน รวมจำนวนชายหญิงลาวที่เพิ่มขึ้น คือ ๖,๓๕๘ คน(กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.ศ.๑๑๓-๑๒๖, T๑-(๑-๑๓)/๑๒, ม-ร.๕) ดังนั้นจึงต้องการพื้นที่สำหรับกระจายประชากร ลาวเวียงจากเมืองไค้เคียงจึงย้ายถิ่นฐานเข้าไปอยู่ในเมืองพนัสนิคมแล้วผสมกลมกลืนกับลาวนครพนมซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนไปจนหมดสิ้น

ภาพที่ ๕๓ แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนลาวเวียงและลาวพวนจังหวัดชลบุรี

จำนวนประชากรลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบัน

จำนวนประชากรลาวเวียงและลาวพวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใน ๔ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบัน สามารถแยกได้ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔ จำนวนประชากรลาวเวียงและลาวพวนใน ๔ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

จังหวัด	จำนวนประชากร(คน)	
	ลาวเวียง	ลาวพวน
๑.ปราจีนบุรี	๑๒,๓๖๘	๒๒,๘๐๓
๒.ฉะเชิงเทรา	๑๑,๐๑๒	๕๔,๓๑๔
๓.นครนายก	๑๓,๖๔๕	๒๑,๖๕๕
๔.ชลบุรี	๓๔,๔๐๓	-
รวม	๖๑,๔๓๖	๙๙,๓๖๐

(ข้อมูลจาก: องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์ข้อมูลประเทศไทยและ
มูลนิธิชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย)

ลักษณะบ้านเรือน

ภายในหมู่บ้านลาวเวียงและลาวพวนปัจจุบัน เรือนไม้โบราณแบบดั้งเดิมมีเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลัง หากมีการปลูกสร้างบ้านใหม่ ส่วนใหญ่นิยมสร้างแบบก่ออิฐฉาบปูนตามสมัยนิยมโดยการจ้างช่างก่อสร้าง พิธีรีตองตลอดจนคติความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างหรือต่อเติมบ้านก็ไม่ได้เคร่งครัดเหมือนเช่นในอดีต ที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่เป็นประเพณีคือ การลงเสาเอก (เสาเอก)

*จำนวนประชากรลาวเวียงและลาวพวนใน ๔ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่แสดงตามตารางเป็นจำนวนประชากรโดยประมาณตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๕

ซึ่งมีขั้นตอนการเซ่นไหว้แบบเรียบง่าย เครื่องเซ่นประกอบด้วย กล้วย อ้อย ข้าวสาร มีการผูกผ้าที่หัวเสา จากนั้นจึงนำเสาลงหลุมเป็นอันเสร็จพิธี

แม้ว่ารูปแบบในการสร้างบ้าน รวมทั้งคติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างบ้านของลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงอยู่คู่กับบ้านของลาวเวียงและลาวพวนมาตลอด นั่นคือ ศาลพระภูมิและศาลปู่ตาบริเวณมุมบ้านด้านทิศตะวันออก แม้ว่ารูปทรงของศาลพระภูมิและศาลปู่ตาจะสวยงามทันสมัยแต่สิ่งนี้ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของลาวเวียงและลาวพวนที่มีต่อวิญญาณผิบรรพบุรุษซึ่งสืบทอดต่อกันมาว่าการเซ่นไหว้ศาลปู่ตาจะทำให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข

ภาพที่ ๔๔ ศาลพระภูมิ(ซ้าย)และศาลปู่ตา(ขวา)รูปทรงสวยงามบริเวณมุมบ้านด้านทิศตะวันออก

องค์ประกอบสำคัญอีกสิ่งหนึ่งภายในบริเวณบ้านของลาวเวียงและลาวพวนในอดีต คือ ยุ้งข้าว หรือเล้าข้าว จากการสำรวจภาคสนามพบว่า บ้านของลาวเวียงและลาวพวนรุ่นใหม่จะไม่มี ยุ้งข้าว เนื่องจากปัจจุบันหลังการเก็บเกี่ยวและนวดข้าวแล้ว ลาวเวียงและลาวพวนจะขายข้าวให้กับโรงสีทันที ไม่ได้เก็บไว้บริโภคเหมือนในอดีต ยุ้งข้าวจึงไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป บ้านเก่าแก่บางหลังยุ้งข้าวถูกรื้อหรือเปลี่ยนเป็นร้านขายของชำเพื่อให้ลูกหลานได้มีอาชีพทำกิน บางหลังใช้ยุ้งข้าวเป็น

สถานที่เก็บเครื่องมือทำการเกษตร และบางหลังยังข้าวถูกขโมยไปโดยพ่อค้าซื้อขายไม้ (เจือปากคลอง, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕)

การประกอบอาชีพ

อาชีพของลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงใต้

การทำนา ยังคงเป็นอาชีพหลักของลาวเวียงและลาวพวน ที่นาส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณรอบหมู่บ้าน ผลผลิตจากนาข้าวของลาวเวียงและลาวพวนใน ๔ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงใต้จัดว่าเป็นผลผลิตคุณภาพระดับต้น ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้าวหอมมะลิ

วิธีการทำนา

ปัจจุบันลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ทำนา ๒-๓ ครั้งในรอบปี หรืออาจถึง ๕ ครั้งต่อ ๒ ปี การทำนาแต่ละครั้งมีการใช้เทคโนโลยีการผลิต เช่น การใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ค่อนข้างสูง การใช้ปุ๋ยเคมี โดยชาวนาส่วนใหญ่ไม่คำนึงถึงต้นทุนการผลิต แต่จะเน้นที่การได้ผลผลิตสูงเป็นสำคัญ นาที่นิยมทำมีอยู่ด้วยกัน ๒ วิธี คือ การทำนาดำ และการทำนาหว่าน ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

๑.การทำนาดำ ชาวนาจะนำเมล็ดข้าวไปเพาะในแปลงที่เตรียมไว้ (แปลงกล้า) เพื่อให้เมล็ดข้าวออกเป็นต้นกล้า แล้วจึงถอนต้นกล้าไปปักลงในกระถางนาที่เตรียมเอาไว้ ดูแลรักษาจนข้าวให้ผลผลิต นาดำนิยมทำในพื้นที่ที่มีแรงงานเพียงพอ ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ (เกษมฉาย และสงบ ทองคำ, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

การเตรียมดิน

การเตรียมดินสำหรับการทำนาต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม เช่น น้ำ ภูมิอากาศ ลักษณะพื้นที่ ตลอดจนรูปแบบวิธีการทำนา การทำนาดำและการทำนาหว่านมีวิธีการเตรียมดินเหมือนกันแยกได้เป็น ๓ ขั้นตอนคือ การไถตะ ไถแปร และการคราด

การไถตะ เป็นการไถครั้งแรกตามแนวยาวของพื้นที่กระถางนา การไถตะมีจุดประสงค์เพื่อพลิกหน้าดินให้ดินชั้นล่างขึ้นมาสัมผัสอากาศ ออกซิเจน และเป็นการตากดินเพื่อทำลายวัชพืช โรคพืชบางชนิด หลังจากไถตะชาวนาจะตากดินเอาไว้เป็นเวลา ๑-๒ สัปดาห์

การไถแปร หลังจากตากดินเอาไว้เป็นเวลาพอสมควรแล้วจึงทำการไถแปรเพื่อพลิกดินกลับขึ้นมาอีกครั้ง การไถแปรจะช่วยทำลายวัชพืชที่ขึ้นใหม่ รวมทั้งเป็นการย่อยดินให้มี

ขนาดเล็กลง จำนวนครั้งของการไถแปรขึ้นอยู่กับชนิดและปริมาณของวัชพืช ลักษณะดินตลอดจนระดับน้ำในพื้นที่นา แต่โดยทั่วไปนิยมไถแปรเพียงครั้งเดียว

การคราด เพื่อเอาเศษวัชพืชออกจากกระตนา และย่อยดินให้มีขนาดเล็กลงอีกจนกระทั่งเหมาะแก่การเจริญเติบโตของต้นข้าว ทั้งยังเป็นการปรับระดับพื้นที่ให้มีความสม่ำเสมอเพื่อสะดวกในการควบคุมดูแลการให้น้ำ

การตกกล้า

การตกกล้า คือ การเตรียมต้นกล้าให้ได้ต้นที่แข็งแรง เมื่อนำไปปักดำจะได้ข้าวที่เจริญเติบโตได้รวดเร็วและมีโอกาสให้ผลผลิตสูง โดยชาวนาจะเพาะเมล็ดข้าวเปลือกให้มีรากงอกยาว ๓-๕ มิลลิเมตร จากนั้นจึงนำไปหว่านในแปลงกล้า ช่วงระยะ ๖ วันแรกต้องควบคุมระดับน้ำไม่ให้ท่วมแปลงกล้า และสามารถถอนต้นกล้าไปปักดำได้เมื่อมีอายุประมาณ ๒๐-๓๐ วัน ต้นกล้าที่แข็งแรงดีต้องมีการเจริญเติบโตและความสูงสม่ำเสมอทั้งแปลง มีกาบใบสั้น มีรากมากและรากขนาดใหญ่ ไม่มีโรคและแมลงทำลาย ขั้นตอนของการตกกล้ามีดังนี้

การเตรียมเมล็ดพันธุ์ เมล็ดพันธุ์ที่ใช้ตกกล้าต้องเป็นเมล็ดพันธุ์ที่บริสุทธิ์ปราศจากสิ่งเจือปน มีเปอร์เซ็นต์ความงอกสูง (ไม่ต่ำกว่า ๘๐ เปอร์เซ็นต์) ปราศจากการทำลายของโรคและแมลง

การแช่และคลุมเมล็ดพันธุ์ นำเมล็ดพันธุ์ที่เตรียมไว้บรรจุในภาชนะแล้วนำไปแช่ในน้ำสะอาดนานประมาณ ๑๒-๒๔ ชั่วโมง จากนั้นนำเมล็ดพันธุ์ขึ้นมาวางบนพื้นที่ที่น้ำไม่ขังและมีอากาศถ่ายเทดี นำกระสอบป่านชุบน้ำจนชุ่มมาปิดคลุมเมล็ดพันธุ์ไว้ รดน้ำทุกเช้าและเย็นเพื่อรักษาความชุ่มชื้น คลุมเมล็ดพันธุ์ไว้นานประมาณ ๓๐-๔๘ ชั่วโมง เมล็ดข้าวจะงอกขนาด ตุ่มตา (มียอดและรากเล็กน้อยโดยรากจะยาวกว่ายอด) พร้อมทั้งนำไปหว่านได้ (สาธิต ณ แก้วทับ, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

ในการคลุมเมล็ดพันธุ์ควรวางเมล็ดพันธุ์ไว้ในที่ร่ม ไม่ถูกแสงแดดโดยตรง และขนาดของกองเมล็ดพันธุ์ต้องไม่โตมากเกินไป หรือบรรจุสูงขนาดใหญ่เกินไป เพื่อไม่ให้เกิดความร้อนสูงในกองข้าว เพราะถ้าอุณหภูมิสูงมากเกินไปเมล็ดพันธุ์ข้าวจะตาย แต่หากอุณหภูมิพอเหมาะข้าวจะงอกเร็ว และสม่ำเสมอตลอดทั้งกอง

การตกกล้าของลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ด้วยกันหลายวิธี ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและวัตถุประสงค์ เช่น การตกกล้าบนดินเปียก (ทำเทือก) การตกกล้าบนดินแห้ง และการตกกล้าใช้กับเครื่องปักดำข้าว

การตกกล้าบนดินเปียก หรือการตกกล้าเทือก เป็นวิธีที่ชาวนาขั้นเคยกันดี การตกกล้าแบบนี้จะต้องมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่เสมอ การดูแลรักษาไม่ยุ่งยากและความสูญเสียจากการทำลายของศัตรูข้าวมีน้อย มีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้ (เกาะ เข้มลาย, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

การเตรียมดิน ปฏิบัติเช่นเดียวกับแปลงปักดำ แต่เพิ่มความถี่พิ้นในการเก็บกำจัดวัชพืชและการปรับระดับเทือกให้ราบเรียบสม่ำเสมอมากขึ้น

การเพาะเมล็ดพันธุ์ ปฏิบัติตามขั้นตอนของการเตรียมเมล็ดพันธุ์ การแช่และคลุมเมล็ดพันธุ์ โดยใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ ๕๐-๖๐ กรัมต่อตารางเมตร หรือประมาณ ๘๐-๙๐ กิโลกรัม จะได้กล้าสำหรับปักดำได้ประมาณ ๑๕-๒๐ ไร่

การหว่านเมล็ดพันธุ์ ปล่อยน้ำแปลงกล้าให้แห้ง ทำเทือกให้ราบเรียบสม่ำเสมอ นำเมล็ดพันธุ์ที่เพาะงอกดีแล้วมาหว่านให้กระจายทั่วแปลงแปลง คบหว่านเมล็ดพันธุ์ตอนบ่ายหรือตอนเย็น เพื่อหลีกเลี่ยงแสงแดดตอนเที่ยงที่มีความร้อนแรงมากซึ่งอาจทำให้เมล็ดข้าวตายได้

การให้น้ำ ถ้าตกกล้าไม่มากนัก หลังจากหว่านเมล็ดพันธุ์แล้วหนึ่งวันต้องสาคน้ำรดให้กระจายทั่วแปลง ประมาณ ๓-๕ วันกล้าจะสูงพอที่จะไขน้ำเข้าท่วมแปลงได้ แต่ถ้าตกกล้ามาก ไม่สามารถที่จะสาคน้ำรดได้ ต้องปล่อยน้ำหล่อเลี้ยงระหว่างแปลงย่อยประมาณ ๓-๕ วัน เมื่อต้นกล้าสูงถึงไขน้ำเข้าท่วมแปลง แล้วค่อยเพิ่มระดับขึ้นเรื่อย ๆ ตามความสูงของต้นกล้าจนน้ำท่วมผิวดินตลอด ควรปล่อยน้ำหล่อเลี้ยงไว้ในระดับลึกประมาณ ๕-๑๐ เซนติเมตร จนกว่าจะถอนกล้าไปปักดำ

การตกกล้าบนดินแห้ง การตกกล้าโดยวิธีนี้จะทำเมื่อฝนไม่ตกตามปกติและไม่มีน้ำเพียงพอที่จะทำเทือกเพื่อตกกล้าได้ แต่มีน้ำพอที่จะใช้รดแปลงกล้า มีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้ (เกาะ เข้มลาย, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

การเตรียมดิน เลือกแปลงที่ดอนน้ำไม่ท่วม มีการระบายน้ำดี อยู่ใกล้แหล่งน้ำที่จะนำมารดแปลง ทำการไถตะดาคนให้แห้ง แล้วไถแปร คราดดินให้แตกละเอียด เก็บวัชพืชออกปรับระดับดินให้ราบเรียบ

การหว่านเมล็ดพันธุ์ ทำได้ ๒ แบบ คือ

๑. การหว่านข้าวแห้ง คือการหว่านเมล็ดพันธุ์ลงในแปลงโดยตรง โดยไม่ต้องเพาะเมล็ดในหังอกก่อน ใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ประมาณ ๔.๕-๘ กิโลกรัมต่อไร่ แล้วคราดกลบเมล็ดพันธุ์ให้จมดินพอประมาณ อย่าให้จมมาก เพราะจะทำให้เมล็ดงอกช้าและโคนกล้าอยู่ลึกทำให้ถอนยาก

๒. การหว่านข้าวแฉก คือการเพาะเมล็ดในหังอกขนาดตุ่มตา (วิธีการเพาะเช่นเดียวกับการตกกล้าบนดินเปียก) อัตราเมล็ดพันธุ์เช่นเดียวกับการหว่านข้าวแห้ง ควรหว่านตอนบ่ายหรือเย็น หว่านแล้วคราดกลบ รดน้ำให้ชุ่มทันทีหลังการหว่าน

การให้น้ำ สามารถทิ้งไว้คอยฝนได้ ๗-๑๐ วัน แต่ถ้าไม่มีฝนตกให้รดน้ำให้ชุ่ม และต้องรดน้ำติดต่อกันทุก ๆ วัน โดยรดวันละ ๓ ครั้ง เมื่อข้าวแฉกโผล่พื้นดินประมาณ ๑ เซนติเมตรหากมีน้ำพอก็ปล่อยให้ระบายน้ำเข้าหล่อง่องทางเดินให้เต็มร่อง เพื่อให้แปลงกล้าชุ่มทั่วกัน แต่หากไม่มีน้ำเพียงพอต้องใช้วิธีรดน้ำให้ดินชุ่ม หรืออาศัยน้ำฝนจนกว่าจะถอนกล้าไปปักดำได้

การตกกล้าใช้กับเครื่องปักดำข้าว เนื่องจากเครื่องปักดำข้าวมีหลากหลายยี่ห้อ และมีกรรมวิธีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังนั้นการตกกล้าเพื่อใช้กับเครื่องเหล่านี้ส่วนใหญ่จึงมักมีคำแนะนำออกมาพร้อมกับตัวเครื่อง

การปักดำ

การปักดำควรทำเป็นแถวเพราะจะง่ายต่อการกำจัดวัชพืช การใส่ปุ๋ย การพ่นยา กำจัดโรคแมลง และยังทำให้ข้าวแต่ละกอมีโอกาสได้รับอาหารและแสงแดดอย่างทั่วถึงกัน ระยะในการปักดำนั้นขึ้นอยู่กับชนิดและพันธุ์ข้าว สำหรับลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงปลูกพันธุ์ข้าวไวแสงหรือข้าวนาปี ซึ่งควรใช้ระยะปักดำ ๒๕x๒๕ เซนติเมตร ปักดำต้นกล้า จับละ ๓-๕ ต้นให้ลึกประมาณ ๓-๕ เซนติเมตร จะทำให้ข้าวแตกกอใหม่ได้เต็มที่ การปักดำลึกเกินไปจะส่งผลให้ข้าวตั้งตัวได้ช้าและแตกกอได้น้อย นอกจากนั้นยังไม่ควรตัดใบกล้าเพราะการตัดใบกล้าจะทำให้เกิดแผลที่ใบ ส่งผลให้โรคเข้าทำลายต้นกล้าได้ง่าย ควรตัดใบในกรณีที่มีความจำเป็นจริง ๆ เช่น ใช้กล้าอายุมาก มีใบยาว ต้นสูง หรือมีลมแรง เมื่อปักดำแล้วจะทำให้ต้นกล้าล้ม ยิ่งไปกว่านั้นการใช้กล้าอายุที่เหมาะสมยังทำให้ข้าวตั้งตัวได้เร็ว แตกกอได้มาก และให้ผลผลิตสูง อายุกล้าที่เหมาะสมสำหรับปักดำของพันธุ์ข้าวไวแสงคือกล้าที่มีอายุประมาณ ๒๕-๓๐ วัน ส่วน

ระดับน้ำในการปักดำควรให้มีระดับน้ำในนาอย่างน้อยที่สุด เพียงแค่คลุมผิวดินเพื่อป้องกันวัชพืชและ
 ประคองต้นข้าวไว้ไม่ให้ล้ม การควบคุมระดับน้ำหลังปักดำเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะระดับน้ำ
 ลึกจะทำให้ต้นข้าวแตกกออ่อน ผลผลิตต่ำ ดังนั้นจึงควรควบคุมระดับน้ำให้มีความลึกประมาณ
 ๑ ฝ่ามือ (๒๐ เซนติเมตร) (เกาะ เจ็มลาย, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๒. การทำนาหว่าน เป็นการปลูกข้าวโดยการหว่านเมล็ดลงไปในพื้นที่เตรียมพื้นที่
 ไว้แล้วโดยตรง เป็นวิธีการที่นิยมมากในปัจจุบัน เนื่องจากประหยัดแรงงานและเวลา การทำนา
 หว่านแบ่งเป็น ๒ วิธี คือ (สมจิตร จันทร์แดน, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๑. นาหว่านข้าวแห้ง เป็นการหว่านเมล็ดข้าวเพื่อลอยฝน ซึ่งจะมีชื่อเรียกแตกต่าง
 กันไปตามวิธีปฏิบัติ ได้แก่

การหว่านสำรวย เป็นการหว่านในสภาพดินแห้ง เนื่องจากฝนยังไม่ตก โดย
 หว่านเมล็ดข้าวลงไปหลังจากการไถแปรครั้งสุดท้ายแล้วไม่ต้องคราดกลบ เมล็ดข้าวจะตกลงไปอยู่
 ในระหว่างก้อนดิน เมื่อฝนตกเมล็ดข้าวจึงงอกขึ้นเป็นต้น

การหว่านหลังซีไถ เป็นการหว่านในสภาพที่มีฝนตกลงมาแล้ว และมีน้ำขังอยู่ใน
 กระตุงนา ชาวนาจะทำการไถแปร หว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว แล้วคราดกลบทันที

๒. นาหว่านข้าวงอก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าหว่านนํ้าตมหรือหว่านเพาะเลยซึ่งเป็น
 วิธีที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ทำโดยการหว่านเมล็ดข้าวที่ถูกเพาะให้รากงอกก่อนที่จะนำไปหว่าน
 ในแปลงนา เพราะหากไม่เพาะเมล็ดก่อน หลังจากหว่านแล้วเมล็ดข้าวอาจเน่าเสียได้ การเพาะ
 เมล็ดข้าวทำโดยการนำเมล็ดพันธุ์ใส่กระบุงแล้วนำไปแช่นํ้าเพื่อให้เมล็ดที่มีนํ้าหนักเบาหรือลึบลอย
 ขึ้นมาแล้วคัดทิ้ง นำเมล็ดที่ได้ถ่ายลงกระบุงที่มีหญ้าแห้งกรุไว้ หมั่นรดนํ้า จนเมล็ดพันธุ์ข้าวที่
 เพาะงอกมีขนาดตุ่มตา คือ มีรากงอกประมาณ ๑-๒ มิลลิเมตร จึงนำไปหว่านลงในกระตุงนาซึ่งมี
 การเตรียมดินจนเป็นเทือก

การทำนาหว่านนํ้าตมให้ได้ผลดีนั้นจะต้องปรับพื้นที่นาให้สม่ำเสมอ การปรับ
 พื้นที่นาหรือการปรับเทือกให้สม่ำเสมอจะทำให้ควบคุมนํ้าได้สะดวก การงอกของข้าวดีเติบโต
 สม่ำเสมอ เพราะเมล็ดข้าวมักตายหากตกลงไปในแอ่งหรือหลุมที่มีนํ้าขัง เว้นแต่กรณีดินเป็นกรด
 จัด ละอองดินตกตะกอนเร็วเท่านั้นที่ต้นข้าวสามารถขึ้นได้ นอกจากนั้นการปรับพื้นที่ให้สม่ำเสมอ
 ยังช่วยควบคุมการงอกของวัชพืชซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของการทำนาหว่านนํ้าตมได้อีกด้วย การปรับ

พื้นที่ทำเทือกควรทำก่อนหว่านข้าวหนึ่งวัน เพื่อให้ดินตกตะกอนดีเสียก่อน แล้วแบ่งกระถางนา ออกเป็นแปลงย่อย ๆ ขนาดกว้าง ๓-๕ เมตร ยาวตามความยาวของกระถางนา ทั้งนี้แล้วแต่ ความสามารถของคนหว่าน ถ้าคนหว่านมีความชำนาญอาจแบ่งให้กว้างกว่านี้ก็ได้

การเตรียมเมล็ดพันธุ์

การเตรียมเมล็ดพันธุ์สามารถแยกได้ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ (รุ่งทิพย์ เกษมณี, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๑. ตรวจสอบบริสุทธิ์ของเมล็ดพันธุ์ โดยพิจารณาว่าเมล็ดพันธุ์ที่จะนำไปใช้มี เมล็ดข้าวพันธุ์อื่นหรือเมล็ดวัชพืชปนหรือไม่ เมล็ดพันธุ์ที่ดีต้องไม่มีโรคหรือแมลงทำลาย รูปร่าง เมล็ดมีความสม่ำเสมอ ถ้าพบว่ามีเมล็ดข้าวพันธุ์อื่นหรือเมล็ดวัชพืชปน หรือมีโรค แมลงทำลายก็ ไม่ควรนำมาใช้ทำพันธุ์

๒. ทดสอบความงอก โดยการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวจำนวน ๑๐๐ เมล็ด มาเพาะเพื่อดู เปอร์เซ็นต์ความงอก อาจทำซ้ำ ๓-๔ ครั้งเพื่อความแน่นอน เมื่อทราบว่าเมล็ดงอกก็เปอร์เซ็นต์ก็ สามารถคำนวณปริมาณพันธุ์ข้าวที่จะใช้ได้ถูกต้อง

๓. คัดเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้ได้เมล็ดที่แข็งแรง มีน้ำหนักเมล็ดดีที่เรียกว่าข้าวเต็ม เมล็ด การคัดเมล็ดพันธุ์จะทำให้ได้ต้นข้าวที่เจริญเติบโตแข็งแรง

อัตราเมล็ดพันธุ์

อัตราเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ในการทำนาหว่านนํ้าตมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ กล่าวคือ ถ้ามีการเตรียมดินไว้ดี มีเทือกอ่อนนุ่ม พื้นดินปรับได้ระดับ เมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพียง ๙-๘ กิโลกรัม หรือ ๑ ถังต่อไร่ ก็เพียงพอที่จะทำให้ได้ผลผลิตสูง แต่ถ้าพื้นที่ปรับได้ไม่ดี การระบายน้ำ ทำได้ยาก รวมถึงอาจมีการทำลายของนก หนู หลังจากหว่าน เมล็ดพันธุ์ที่ใช้หว่านควรมากขึ้น เพื่อชดเชยการสูญเสีย ดังนั้นเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ควรเป็น ๑๕-๒๐ กิโลกรัมต่อไร่ (รุ่งทิพย์ เกษมณี, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

การหว่าน

ควรหว่านให้สม่ำเสมอทั่วแปลง ข้าวจะได้รับธาตุอาหาร แสงแดด และ เจริญเติบโตสม่ำเสมอ ทำให้ได้ผลผลิตสูง การหว่านทำโดยการเดินหว่านในร่องแคบ ๆ ที่ทำไว้ เมล็ดพันธุ์ที่ใช้หว่านแต่ละแปลงย่อยควรแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ตามขนาดและจำนวนแปลงย่อย เพื่อ

เมล็ดข้าวที่หว่านลงไปจะได้สม่ำเสมอทั่วทั้งแปลง ในนาที่เป็นดินทรายมีตะกอนน้อยหลังจากทำ
เทือกแล้วควรหว่านทันที ถักน้ำไว้หนึ่งคืนแล้วจึงระบายออกจะทำให้ข้าวงอกและจับดินดียิ่งขึ้น
(สมจิตร จันพร์เตน, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

การดูแลรักษา

การทำนาหว่านน้ำตมจะต้องมีการดูแลให้ต้นข้าวงอกดีโดยพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ
ดังนี้ (รุ่งทิพย์ เกษมณี, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๑. พันธุ์ข้าว การใช้พันธุ์ข้าวนาปีซึ่งมีลำต้นสูงควรทำการหว่านข้าวให้ล่าช้า ให้
อายุข้าวจากหว่านถึงออกดอกประมาณ ๓๐-๔๐ วัน เนื่องจากความยาวแสงจะลดลง จะทำให้ต้น
ข้าวเตี้ยลง เนื่องจากถูกจำกัดเวลาในการเจริญเติบโตทางต้นและทางใบ ทำให้ต้นข้าวแข็งแรงขึ้นและ
ไม่ล้มง่าย

๒. ระดับน้ำ ผลผลิตข้าวจะสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับ การควบคุมระดับน้ำเป็นสำคัญ
โดยเฉพาะตั้งแต่เริ่มหว่านจนข้าวแตกกอระดับน้ำไม่ควรเกิน ๕ เซนติเมตร เมื่อข้าวแตกกอเต็มที่
ระดับน้ำอาจเพิ่มสูงขึ้นได้ เพื่อจะได้ไม่ต้องสูบน้ำบ่อย ๆ แต่ไม่ควรเกิน ๑๐ เซนติเมตร เพราะถ้า
ระดับน้ำสูงจะทำให้ต้นข้าวที่แตกกอเต็มที่แล้วเพิ่มความสูงของต้นและความยาวของใบโดยไม่ได้
ประโยชน์อะไร เป็นเหตุให้ต้นข้าวล้ม รวมถึงเกิดการทำลายของโรคและแมลงได้ง่าย

๓. การใส่ปุ๋ย ต้องใส่ปุ๋ยให้ถูกต้องตามระยะเวลาที่ข้าวต้องการและในปริมาณที่
พอเหมาะจึงจะให้ผลคุ้มค่า

๔. การใช้สารกำจัดวัชพืช วัชพืชเป็นปัญหาใหญ่ในการทำนาหว่านน้ำตม การปรับ
ระดับพื้นที่ให้ราบเรียบสม่ำเสมอและการควบคุมระดับน้ำจะช่วยลดวัชพืชได้ส่วนหนึ่ง ถ้ายังมี
วัชพืชในปริมาณสูงก็จำเป็นต้องใช้สารเคมี

พันธุ์ข้าว

ลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปลูกข้าวไวแสง ได้แก่ พันธุ์เหลืองประทิว
๑๒๓ และพันธุ์ข้าวดอกมะลิ๑๐๕ ซึ่งได้มาจากการซื้อพันธุ์ข้าวคุณภาพดีที่ผ่านการคัดเลือกมาแล้ว
(สมจิตร จันพร์เตน, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

เครื่องมือที่ใช้ในการทำนา

ปัจจุบันลาวเวียงและลาวพวนทำนาโดยอาศัยเครื่องมือที่ช่วยทุ่นแรงและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากมาย เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาดังกล่าวแบ่งออกได้ตามประเภทของการใช้งาน ดังนี้

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเตรียมดิน ได้แก่ รถไถนาซึ่งมีทั้งแบบเดินตามและแบบนั่งขับ รถแทรกเตอร์

ภาพที่ ๕๕ รถไถแบบเดินตาม

ภาพที่ ๕๖ รถไถนาแบบนั่งขับ

ภาพที่ ๕๗ รถแทรกเตอร์

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการปลูกข้าว ได้แก่ เครื่องปักดำ

ภาพที่ ๔๔ เครื่องปักดำ

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บเกี่ยว ได้แก่ รถเกี่ยวข้าว ซึ่งสามารถนวดข้าวไปได้พร้อม ๆ กัน

ภาพที่ ๔๕ รถเกี่ยวข้าว

๔. เครื่องมือที่ใช้ในการนวดข้าว ได้แก่ เครื่องนวดข้าว

ภาพที่ ๑๐๐ เครื่องนวดข้าว

๕. เครื่องมือที่ใช้ในการบำรุงรักษาต้นข้าว ได้แก่ เครื่องใส่ปุ๋ยและฉีดพ่นยาฆ่าแมลง เครื่องสูบน้ำ

ภาพที่ ๑๐๑ เครื่องใส่ปุ๋ยและพ่นยาฆ่าแมลง

ปัจจัยสำคัญในการทำงาน

ปัจจัยสำคัญในการทำงานของลาวเวียงและลาวพวนภาคตะวันออกเฉียงใต้

๑. ที่ดิน หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงข้าวได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญ ส่งผลให้ที่ดินกลายเป็นสิ่งมีค่า การจับจองที่ดินเพื่อปลูกข้าวขยายตัวสูงขึ้นนำไปสู่การทะเลาะวิวาทแย่งชิงที่ดิน เนื่องจากหนังสือรับรองกรรมสิทธิ์ที่ดินแบบเก่าไม่รัดกุมและไม่มีการจัดระเบียบที่แน่นอน ในที่สุดรัฐบาลได้ออกหนังสือรับรองกรรมสิทธิ์ที่ดินแบบใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ เรียกว่า โฉนดที่ดิน ซึ่งเป็นหนังสือรับรองกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ใช้กันมาจนกระทั่งทุกวันนี้ (นิติ กสิโกศล, ๒๕๒๕, หน้า ๕-๒๒)

๒. แรงงาน เดิมใช้วิธีการลงแขกซึ่งเป็นวิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันภายในสังคมเกษตรกรรมที่เศรษฐกิจเงินตรายังไม่แพร่หลาย จนกระทั่งหลังจากไทยนำเอาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ มาใช้ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ เกษตรกรเริ่มหันมาใช้เครื่องทุ่นแรง เช่น รถแทรกเตอร์ รถไถเดินตาม เครื่องสูบน้ำ (ลักษณะเศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, ม.ป.ป.) ประเพณีดังกล่าวจึงหายไป และการว่าจ้างแรงงานได้เข้ามามีบทบาทแทน

ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบัน ๘๐% ของลาวเวียงและลาวพวนทำนาโดยการว่าจ้างแรงงาน ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน ปักดำ/หว่าน ไปจนกระทั่งถึงขั้นตอนของการเก็บเกี่ยว นวด และนำข้าวไปขาย สาเหตุที่ต้องว่าจ้างนั้นสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้ (กะ เข้มลาย และสาธิต แก้วทับ, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕) (สมบัติ พิมพ์แพง และนาวัน มากเงินทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

- ผู้ทำนาส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ผู้ที่ขี้อายทำนาส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยอายุระหว่าง ๕๕-๗๐ ปี โดยไม่มีลูกหลานมาช่วยหรือรับช่วงต่อ เนื่องจากลูกหลานหันไปสนใจประกอบอาชีพอื่นกันหมด สุดท้ายการทำงานจึงต้องอาศัยการว่าจ้างผู้อื่นมาทำแทน เพราะผู้สูงอายุไม่มีกำลังเพียงพอที่จะทำนาเพียงลำพัง

- การทำนาปัจจุบันมักอาศัยเครื่องทุ่นแรง เครื่องทุ่นแรงที่จำเป็น เช่น รถไถ รถแทรกเตอร์ รถเกี่ยวและนวดข้าว ซึ่งมีกลไกการทำงานยุ่งยากซับซ้อนเกินกว่าที่ผู้สูงอายุจะทำการควบคุมเพื่อใช้งานได้ด้วยตัวเอง ดังนั้นการว่าจ้างจึงเป็นวิธีแก้ปัญหาที่สะดวกที่สุด

- เครื่องทุนแรงที่จำเป็นในการทำนามีราคาแพง เช่น รถไถราคา ๑๕๐,๐๐๐-๑๘๐,๐๐๐ บาท รถแทรกเตอร์ราคา ๓๐๕,๐๐๐-๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท รถเกี่ยวและนวดข้าวราคา ๑,๕๐๐,๐๐๐-๑,๖๕๐,๐๐๐ บาท การซื้อเครื่องทุนแรงเหล่านี้มาใช้งานนั้นผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพทำนาส่วนใหญ่เกรงว่าจะไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน เนื่องจากตนเองก็ใช้งานอุปกรณ์เหล่านี้ไม่เป็น ยิ่งไปกว่านั้นพวกเขายังอาจต้องเลิกทำนาในเวลาอันใกล้เพราะอายุมากจนทำไม่ไหว

๓. ทุน การทำนาของลาวเวียงและลาวพวนปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยทุนจำนวนมากเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่หมดไปกับค่าจ้างในการทำนา ปุ๋ย และเทคโนโลยีในการผลิตทั้งหลาย ซึ่งสามารถจำแนกรายละเอียดของค่าใช้จ่ายในการทำนาได้ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๕ ค่าใช้จ่ายในการทำนาหว่านในเนื้อที่ ๑ ไร่

รายการ	ค่าใช้จ่าย/ไร่ (บาท)
	พ.ศ. ๒๕๕๕
นาหว่าน	
๑.ค่าจ้างเตรียมดิน (ทูปตอซัง ไถคราดก่อนหว่าน)	๓๕๐.
๒.ค่าจ้างหว่านข้าว	๕๐.
๓.ค่าจ้างฉีดยาคุมหญ้า	๕๐.
๔.ค่าจ้างฉีดยามาเฟลีย ๒ ครั้ง ครั้งละ ๕๐ บาท	๑๐๐.
๕.ค่าปุ๋ย (ถุงละ ๕๐ กิโลกรัม)	๘๕๐.
๖.ค่ายาคุมหญ้า ยาฆ่าเพลี้ย	๓๕๐.
๗.ค่าพันธุ์ข้าวปลูก (ไร่ละ ๓ ถึง ถึงละ ๒๐๐ บาท)	๖๐๐.
๘.ค่าจ้างรถเกี่ยวและขนข้าวส่งโรงสี (ค่าเก็บเกี่ยว ๕๕๐ บาท ค่าขนส่ง ๑๕๐ บาท)	๗๐๐.
๙.ค่าน้ำมันโซลาร์	๑,๐๐๐.
รวม	๔,๐๕๐.

ที่มา: (สมบัติ พิมพ์แพง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

ตารางที่ ๖ ค่าใช้จ่ายในการทำนาคำในเนื้อที่ ๑ ไร่

รายการ	ค่าใช้จ่าย/ไร่ (บาท)
	พ.ศ. ๒๕๕๕
นาดำ	
๑.ค่าจ้างเตรียมดิน (ทูปตอซัง ไถคราดก่อนหว่าน)	๓๕๐.
๒.ค่าจ้างหว่านข้าว	๕๐.
๓.ค่าจ้างเก็บต้นกล้า	๔๐๐.
๔.ค่าจ้างดำนา (๔๐๐ กำ/ไร่)	๔๐๐.
๕.ค่าจ้างฉีดยาคุมหญ้า	๕๐.
๖.ค่าจ้างฉีดยามาเพี้ย ๒ ครั้ง ครั้งละ ๕๐ บาท	๑๐๐.
๗.ค่าปุ๋ย (ถุงละ ๕๐ กิโลกรัม)	๘๕๐.
๘.ค่ายาคูหญ้า ยามาเพี้ย	๓๕๐.
๙.ค่าพันธุ์ข้าวปลูก (ไร่ละ ๓ ถึง ถึงละ ๒๐๐ บาท)	๖๐๐.
๑๐.ค่าจ้างรถเกี่ยวและขนข้าวส่งโรงสี (ค่าเก็บเกี่ยว ๕๕๐ บาท ค่าขนส่ง ๑๕๐ บาท)	๗๐๐.
๑๑.ค่าน้ำมันโซลาร์	๑,๐๐๐.
รวม	๔,๘๕๐.

ที่มา: (สมบัติ พิมพ์แพง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

เทคโนโลยีในการบำรุงรักษาดันข้าว

ปัจจุบันลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำนาโดยอาศัยเทคโนโลยีในการบำรุงรักษาดันข้าวมากมาย ดังต่อไปนี้

๑. การควบคุมระดับน้ำ เทคนิคการจัดหาน้ำเพื่อการปลูกข้าวของลาวเวียงและลาวพวนภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบันนอกจากจะอาศัยน้ำฝนและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ได้แก่

แม่น้ำบางปะกง^๑ แม่น้ำนครนายก แม่น้ำปราจีนบุรี รวมถึงคลองสาขาต่าง ๆ เช่น คลองท่าลาด คลองสี่ชัย คลองระบม คลองท่าด่าน คลองสี่เสียด คลองสี่สุก คลองพระสทิง ฯลฯ แล้ว ยังมีระบบชลประทานทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กอีกมากมายหลายโครงการ ส่งผลให้พื้นที่เพาะปลูกภาคตะวันออกมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถทำนาได้ตลอดทั้งปี

ตารางที่ ๗ จำนวนโครงการชลประทานในพื้นที่ ๔ จังหวัดภาคตะวันออก^๒

จังหวัด	โครงการขนาดใหญ่	โครงการขนาดกลาง	โครงการขนาดเล็ก
ฉะเชิงเทรา	๒	๖	๒๖
ปราจีนบุรี	๓	๑๐	๘๐
นครนายก	๑	๓	๖๕
ชลบุรี	๑	๑๔	๕๐
รวม	๗	๓๓	๒๒๑

ข้อมูลจาก กรมชลประทานจังหวัดปราจีนบุรี กรมชลประทานจังหวัดนครนายก

กรมชลประทานจังหวัดชลบุรี และศูนย์วิจัยข้าวฉะเชิงเทรา

^๑ แม่น้ำบางปะกง เกิดจากการที่แม่น้ำนครนายกและแม่น้ำปราจีนบุรีไหลมาบรรจบกันบริเวณตำบลบางแตน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ในช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดปราจีนบุรี เรียกว่า แม่น้ำปราจีนบุรี แต่ในทางชลประทานถือว่าเป็นคนละแม่น้ำกัน (กรมชลประทาน, ม.ป.ป.)

^๒ โครงการชลประทานเหล่านี้ นอกจากสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการเกษตรแล้ว ยังเป็นการป้องกันอุทกภัย และป้องกันน้ำเค็มเข้าท่วมพื้นที่ในฤดูแล้งด้วย

๒. การใส่ปุ๋ย จากสภาพของพื้นดินที่ผ่านการเพาะปลูกมาเป็นเวลานาน ส่งผลให้แร่ธาตุต่าง ๆ ในดินตามธรรมชาติเสื่อมสลายไป ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ลาวเวียงและลาวพวน จึงต้องใส่ปุ๋ยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน ปุ๋ยที่ใช้เป็นปุ๋ยเคมีแอมโมเนียมฟอสเฟต ๑๖-๒๐-๐ อัตราประมาณ ๒๕-๕๐ กิโลกรัมต่อไร่ โดยใส่หลังหว่านเมล็ดพันธุ์แล้วประมาณ ๗ วัน และจะใส่ฤดูละ ๒-๓ ครั้ง (รุ่งทิพย์ เกษมณี, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

๓. การป้องกันและกำจัดศัตรูข้าว ลาวเวียงและลาวพวนส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการควบคุมป้องกันและกำจัดศัตรูข้าวทั้งวัชพืช โรค แมลง สำหรับการควบคุมวัชพืช ใช้วิธีควบคุมวัชพืชหลังออกประมาณ ๒ ครั้ง ที่ระยะข้าวอายุ ๑๐-๑๕ วัน และ ๔๕-๖๐ วัน ตามลำดับ บางรายอาจมีการควบคุมวัชพืชก่อนงอกร่วมด้วย (สมจิตร จันทร์แดน, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

ส่วนความเชื่อและการถือเคล็ดที่ยังคงปฏิบัติอยู่ คือ การประพรมน้ำมนต์ในนาข้าว เพื่อให้ข้าวเจริญงอกงามได้ผลผลิตสูง และการปักดาแหลวในทุ่งนาเพื่อป้องกันนกและแมลงกัดกินต้นข้าว ความเชื่ออื่น ๆ ที่เคยปฏิบัติในอดีต ปัจจุบันไม่มีผู้ใดนิยมแล้ว เนื่องจากเห็นผลซ้ำอีกทั้งยังได้ผลไม่แน่นอนเหมือนการใช้สารเคมี (เดือนเพ็ญ ชันธทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

การเก็บเกี่ยว

ลาวเวียงและลาวพวนปัจจุบันใช้วิธีเก็บเกี่ยวด้วยเครื่องเกี่ยวหวดที่ได้ันัดหมายว่าจ้างไว้ล่วงหน้า และจำหน่ายผลผลิตให้กับโรงสีในวันเก็บเกี่ยว ผลผลิตข้าวที่ได้ประมาณ ๓๕๐ กิโลกรัมต่อไร่ (สมจิตร จันทร์แดน, สัมภาษณ์, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

การทอผ้า จากการเดินสำรวจหมู่บ้านลาวเวียงและลาวพวนหลายแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยไม่พบบ้านหลังใดที่ยังคงมีกี่สำหรับใช้ในการทอผ้า “ชาวบ้านนำก๊โไปถวายเป็นวัดกันหมดเพราะเดี๋ยวนี้ไม่ได้ทอผ้าแล้ว” (เดือนเพ็ญ ชันธทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕) ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวกับผู้วิจัยว่า

...แม่เคยเล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนหลังบ้านเป็นไร่ฝ้าย แม่ต้องไปเก็บฝ้าย

มาทอผ้าใส่เอง เดี่ยวนี้ไม่มีแล้ว ซื่อเสื้อผ้าสำเร็จรูปใส่กันทั้งนั้น...

(สถาพร ศรีเจริญชอบ, สัมภาษณ์, ๓ มีนาคม ๒๕๕๕)

แม้ว่าชุมชนลาวพวนบ้านใหม่ ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก จะมีความพยายามรื้อฟื้นการทอผ้าขึ้นมาใหม่โดยการเชิญลาวพวนจากอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มาช่วยสอนกรรมวิธีในการทอผ้าให้ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจาก

... แรก ๆ ก็ทำท่าว่าจะดี ผ้าที่ทอออกมาแล้วขายได้ หน่วยงานราชการในจังหวัด
นำไปตัดชุดทำงานใส่กัน ทำแล้วขายได้ชาวบ้านก็มีกำลังใจ แต่ ๕ ปีมานี้
(นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐) รัฐบาลณรงค์ให้ใส่เสื้อยืดสี ๆ เลยไม่มีใครมาซื้อ
จึงเลิกทอผ้าเป็นอาชีพ ปัจจุบันเหลือเพียงศูนย์สาธิตการทอผ้าที่ตั้งอยู่ใน
วัดบ้านใหม่เท่านั้น ...

(พระครูวิริยานุโยค, สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖)

ตีเหล็ก เดิมเป็นงานอดิเรกยามว่างจากการทำนา โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ
ผลิตเพื่อใช้งานในครัวเรือน ปัจจุบันส่วนใหญ่เลิกผลิตไปแล้ว จะเพราะสาเหตุใดไม่มีใครทราบ
ยกเว้นแต่ลาวเวียงตำบลบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ที่ปัจจุบันยังคงผลิตเครื่องมือทางการเกษตร
จากเหล็ก เช่น คราด มีดดาบหญา เป็นต้น เครื่องมือทางการเกษตรจากฝีมือการตีเหล็กของลาว
เวียงบ้านสร้าง เป็นผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อในเรื่องของความประณีตและคุณภาพจนสร้างชื่อเสียงให้แก่
ตำบลบ้านสร้างเป็นอย่างดี

จักสาน เดิมเป็นงานอดิเรกยามว่างจากการทำนา โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ ไว้ใช้
งานในครัวเรือนเช่นเดียวกับการตีเหล็ก แต่ปัจจุบันเป็นการผลิตโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าเป็น
สำคัญ การจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่ลาวเวียงและลาวพวนมีความชำนาญเป็นอย่างยิ่ง
โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จักสานของลาวเวียงอำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี ซึ่งขึ้นชื่อในเรื่องของ
ความประณีตงดงามจนเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศตลอดจนสร้างชื่อเสียงให้แก่
อำเภอนนทบุรี และจังหวัดชลบุรี ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ในคำขวัญของอำเภอนนทบุรีว่า

...พระพนัสบดีคู่บ้าน จักสานคู่เมือง
ลือเลื่องบุญกลางบ้าน ดำเนินพระรถเมรี
ศักดิ์ศรีเมืองสะอาด เก่งกาจการทอจัก...

และคำขวัญของจังหวัดชลบุรี ที่ว่า

...ทะเลงาม ข้าวหลามอร่อย อ้อยหวาน
จักสานดี ประเพณีวิ่งควาย...

ภาพที่ ๑๐๒ ย่านขายเครื่องจักสานในอำเภอนันทนิกม จังหวัดชลบุรี

การจักสานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวปัจจุบันมีการประยุกต์ในเรื่องการใช้วัสดุเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดมากขึ้น ดังเช่นลาวพวนบ้านดงกระเทียม อำเภอสริมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี นำเส้นพลาสติกมาสานตะกร้าแทนการใช้ไม้ไผ่ และนำเส้นลวดทองเหลือง มาสานตะกร้าตะแกรงจนกลายเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP) ที่สร้างชื่อเสียงให้กับหมู่บ้าน

ภาพที่ ๑๐๓ ตะกร้าสานจากเส้นพลาสติก หนึ่งในผลิตภัณฑ์ OTOP ของ
บ้านดงกระทยาม อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ ๑๐๔ คุณยายเจือ ปากคลอง อายุ ๗๗ ปี
กำลังสานเส้นพลาสติกเพื่อส่งไปทำตะกร้า

ภาพที่ ๑๐๕ ตะกร้อลวกเส้นกล้วยเด็ยและตะแกรงสำหรับทอด สินค้าOTOPของบ้านดงกระทงขาม อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

งานโรงงานอุตสาหกรรม หนุ่มสาวรุ่นใหม่นิยมทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีอยู่มากมายภายในนิคมอุตสาหกรรมหลายแห่งของภาคตะวันออก เช่น โรงงานผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ โรงงานผลิตชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ โรงงานกระดาษ โรงงานผลิตอุปกรณ์ไฟฟ้า โรงงานผลิตเสื้อผ้า โรงงานผลิตผลไม้กระป๋อง โรงงานเคมีและพลาสติก เป็นต้น

งานบริการ ได้แก่ งานโรงแรม ร้านอาหาร และสถานบันเทิงต่าง ๆ เป็นอีกหนึ่งอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเป็นอย่างดี เนื่องจากธุรกิจด้านบริการในภาคตะวันออกมีอัตราการขยายตัวที่สูง ทั้งนี้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและชาวต่างชาติจำนวนมากที่เข้ามาลงทุนในนิคมอุตสาหกรรม

ยิ่งไปกว่านั้นภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนลาวพวน บ้านดงกระทงขาม จังหวัดปราจีนบุรี มีความตื่นตัวในด้านธุรกิจท่องเที่ยวมาก มีการบริหารจัดการกันเองภายในชุมชนเพื่อเปิดรับนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Homestay) ซึ่งให้บริการทั้งที่พักและอาหารพื้นบ้าน แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือน ตลอดจนมีบริการสปา (Spa) แก่นักท่องเที่ยวที่สนใจใช้บริการอีกด้วย

ภาพที่ ๑๐๖ โฮมสเตย์บ้านดงกระถางยาม อำเภอสรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ ๑๐๗ สปาที่เปิดให้บริการ ณ บ้านดงโฮมสเตย์

ค้าขาย ลาวเวียงและลาวพวนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ประกอบอาชีพค้าขายนั้นมีอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ระดับของกิจการจะมีตั้งแต่ธุรกิจขนาดเล็ก เช่น ร้านขายก๋วยเตี๋ยว ร้านอาหารตามสั่ง ไปจนถึงมินิมาร์ทขนาดใหญ่

ภาพที่ ๑๐๘ ฟินิมาร์ทซึ่งมีคุณวรรณ ผาวันดี ชาวลาวพวนเป็นเจ้าของกิจการ

รับราชการ ลาวเวียงและลาวพวนที่ได้รับการศึกษาส่วนหนึ่งจะทำงานราชการเพื่อรับใช้ชาติ เช่น ทหาร ตำรวจ แพทย์ พยาบาล ครูอาจารย์ เป็นต้น

ปัจจัยที่ส่งผลให้หนุ่มสาวลาวเวียงและลาวพวนไม่สนใจประกอบอาชีพเกษตรกร

แม้การทำงานจะยังคงเป็นอาชีพหลักของลาวเวียงและลาวพวนที่ตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ปัจจุบันหนุ่มสาวที่อายุ ๑๕ ปีลงมาหันมาประกอบอาชีพอื่น อาทิ งานในโรงงานอุตสาหกรรม งานบริการ ค้าขาย และรับราชการ มากกว่าสนใจทำการเกษตร สาเหตุนี้สืบเนื่องมาจากปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้

๑. การได้รับการศึกษาที่ดี หนุ่มสาวลาวเวียงและลาวพวนปัจจุบัน ๔๐% ได้รับการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ๕๕% สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยมีชื่อทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด มีเพียง ๕% เท่านั้นที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แล้วไม่ได้ศึกษาต่อ (กมลวรรณ แจงประดิษฐ์, สัมภาษณ์, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕ และเดือนเพ็ญ ชันธทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕) หลังสำเร็จการศึกษาหนุ่มสาวเหล่านี้

มุ่งที่จะประกอบอาชีพตามความถนัดในสาขาที่ตนได้เรียนมา ตัวอย่างเช่น นาวิน มากเงินทอง อายุ ๔๑ ปี จบการศึกษาศาสาศิลป์ประยุกต์ จากโรงเรียนไทยวิจิตรศิลป์ ปัจจุบันเป็นหัวหน้าแผนกศิลปกรรม โรงแรมทวารวดี ซึ่งเขาได้ปฏิบัติงานในแผนกดังกล่าวมาเป็นระยะเวลา ๑๐ ปีแล้ว

ภาพที่ ๑๐๕ คุณนาวิน มากเงินทอง

สุพัตรา อินใหม่ อายุ ๒๐ ปี จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาการโรงแรม จากวิทยาลัยอาชีวะสระบุรี ปัจจุบันปฏิบัติงานอยู่ในแผนกต้อนรับของโรงแรมทวารวดี

ภาพที่ ๑๑๐ คุณสุพัตรา อินใหม่

สมบัติ พิมพ์ อายุ ๔๑ ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิศวกรรมศาสตร์ จากวิทยาลัยเทคนิคปราจีนบุรี หลังสำเร็จการศึกษาเขามีโอกาสเข้าปฏิบัติงานด้านการโรงแรมที่โรงแรมแอมบาสเดอร์ ชลบุรี เป็นเวลากว่า ๘ ปีจากประสบการณ์ด้านการโรงแรมทำให้ปัจจุบันเขาได้ปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้จัดการห้องอาหารทิวา-ราตรี โรงแรมทวารวดี

ภาพที่ ๑๑๑ คุณสมบัติ พิมพ์

นอกจากนั้นประสพ อนิมาศรินทร์ อายุ ๖๕ ปี ยังได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังด้วยความภาคภูมิใจว่าลูกชาย อายุ ๓๑ ปีสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ปัจจุบันรับราชการครูอยู่ที่โรงเรียนพนมดงรักวิทยาอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยบูรพาด้วย

๒. การมีรายได้ที่แน่นอน การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม งานบริการ และการรับราชการ ล้วนเป็นงานที่ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนซึ่งเป็นรายได้ที่ได้อย่างสม่ำเสมอประจำทุกเดือน ต่างกับเกษตรกรที่ค่าตอบแทนหรือรายได้ต้องขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศที่มักผันผวนยากต่อการคาดเดา ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องคอยกังวลใจกับปัญหาอันเกิดจากภัยธรรมชาติซึ่งล้วนเป็นตัวแปรสำคัญของผลผลิตทางการเกษตรอันเป็นที่มาของรายได้เกษตรกรทั้งสิ้น

๓. ความสะดวกสบาย “ตอนที่เด็ก ๆ พ่อแม่พุดอยู่ตลอดว่าอยากให้เรียนสูง ๆ จะได้มีงานดี ๆ ทำ ไม่ต้องมาตากแดดทำนาให้ลำบาก” นี่คือคำพุดของอาจารย์เดือนเพ็ญ ชั้นร่ทอง อายุ ๕๕ ปี ปัจจุบันรับราชการครูหมวดปฐมวัย โรงเรียนบ้านดงกระทงยาม อำเภอสริมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี อาจารย์เดือนเพ็ญมีบุตร ๒ คน บุตรชายคนโตอายุ ๒๑ ปี สำเร็จการศึกษาด้านวิศวกรรมศาสตร์ ปัจจุบันทำงานและซื้อคอนโดมิเนียมพักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนบุตรสาวคนเล็กอายุ ๑๗ ปี กำลังเตรียมตัวสอบเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งเธอใฝ่ฝันอยากทำงานรับราชการครูเหมือนคุณแม่ของเธอ

ความเชื่อและประเพณี

ประเพณีทางศาสนาและการนับถือผี

ประเพณี ๑๒ เดือน หรือ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ที่ลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันประเพณีส่วนใหญ่ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ มีเพียงบางประเพณีเท่านั้นที่ยกเลิกไป โดยสามารถจำแนกประเพณีในแต่ละเดือนได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ ๔ ประเพณีในแต่ละเดือนในปัจจุบันของลาวเวียงและลาวพวนภาคตะวันออกเฉียงใต้

เดือน	ประเพณี	ลาวเวียง	ลาวพวน	ปัจจุบันมีอยู่(✓)/ ไม่มี(✗)	สาเหตุ	หมายเหตุ
อ้าย	บุญข้าวเฒ่า	✓	✓	✓		
ยี่	บุญลาน	✓	✓	✓		ปัจจุบันพบเฉพาะที่บ้านคลองตะเคียน ต.เกาะหวาย อ.ปากพลี จ.นครนายก
	สู่ขวัญข้าว	✓	✓	✓		ปัจจุบันพบเฉพาะที่บ้านคลองตะเคียน ต.เกาะหวาย อ.ปากพลี จ.นครนายก

เดือน	ประเพณี	ลาวเวียง	ลาวพวน	ปัจจุบันมีอยู่(✓)/ ไม่มี(✗)	สาเหตุ	หมายเหตุ
สาม	กำฟ้า		✓	✓		
	บุญข้าวหลาม	✓	✓	✓		
	บุญข้าวเกรียบ	✓	✓	✓		
สี่	แต่งงาน	✓	✓	✓		
ห้า	อาบน้ำก่อนกา	✓	✓	✗	ขาดผู้รู้ขึ้นคอน ปฏิบัติตาม ธรรมเนียม โบราณ	
	สูดเสื่อสูดผ้า		✓	✓		
หก	บุญบั้งไฟ	✓	✓	✓		
	บุญกลางบ้าน	✓	✓	✓		
	บุญล้อมบ้าน		✓	✓		ปฏิบัติเฉพาะที่บ้านหัว กระสังข์ ต.บ้านช่อง อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา
	เลี้ยงปลาคุ้		✓	✓		ปฏิบัติเฉพาะที่บ้านหัว กระสังข์ ต.บ้านช่อง อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา
เจ็ด	สู่ขวัญพระ	✓	✓	✓		

เดือน	ประเพณี	ลาวเวียง	ลาวพวน	ปัจจุบันมีอยู่(✓)/ ไม่มี(✗)	สาเหตุ	หมายเหตุ
แปด	เข้าพรรษา	✓	✓	✓		การอ่านนิทานชาดกในวันเข้าพรรษาปัจจุบันเลิกปฏิบัติไปแล้ว เพราะไม่มีผู้ที่สามารถอ่านอักษรไทยน้อยได้
เก้า	กำเจียง		✓	✗	นำไปรวมไว้ในประเพณีสารทลาว	
	สารทลาว	✓	✓	✓		
สิบ	ทานข้าวสะ	✓	✓	✓		
สิบเอ็ด	บุญพระเวส	✓	✓	✓		
	ไหลเรือไฟ	✓	✓	✓		
สิบสอง	บุญกฐิน	✓	✓	✓		
	ส่งกระทง	✓	✓	✓		

ที่มา: (ชาติชาย ขอดมิ่ง, สัมภาษณ์, ๑๓ เมษายน ๒๕๕๕)

(หม่น นามประคอง และบุญมี บุตรดีวงษ์, สัมภาษณ์, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕)

ลาวพวนที่ตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนมากและสามารถรวมตัวกันได้เข้มแข็งกว่าลาวเวียง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ลาวพวนยังคงสืบสานความเชื่อและประเพณีที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษไว้ได้มาก ตลอดจนรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ได้อย่างชัดเจน แต่ถึงกระนั้นก็ตามความเชื่อและประเพณีบางอย่างก็มีความแตกต่างไปจากอดีต หลายอย่างมีการ

ปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

ประเพณีที่มีการผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

ลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มก้อนตามกลุ่มชาติพันธุ์ของตน แต่ก็มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับชุมชนชาวไทยและชาวจีนที่อยู่ในละแวกใกล้เคียง ด้วยเหตุนี้ในงานประเพณีบางประเพณีของลาวเวียงและลาวพวน เราจึงได้เห็นวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นปะปนร่วมอยู่ด้วย

๑. ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

เป็นประเพณีงานบุญประจำปีที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ของลาวเวียงอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี นอกจากจะมีการทำพิธีเช่น ไหว้ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน^๑ เหมือนเช่นที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตแล้ว ในช่วงค่ำจะมีการแสดงมหรสพเพื่อเฉลิมฉลองมากมาย และหนึ่งในนั้นก็คือ การแสดงอุปรากรจีน หรือ จิ้ว ส่วนการทำบุญกลางบ้านที่บ้านดงกระทาม อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี พบการรับวัฒนธรรมจีนปรากฏอยู่ในเครื่องเช่นสำหรับทำพิธี นั่นคือมีการใช้ส้มมาเช่น ไหว้ศาลปู่ตา เพราะเชื่อว่าส้มเป็นผลไม้มงคลที่จะนำความโชคดีมาให้ (เดือนเพ็ญ ชันธทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๑๑๒ การแสดงอุปรากรจีนหรือจิ้วในประเพณีทำบุญกลางบ้าน
ของลาวเวียงอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

^๑ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบันเปลี่ยนจากศาลไม้มาเป็นปูนแทบทั้งสิ้น

๒.ประเพณีบุญบั้งไฟ

งานบุญบูชาพญาแถนเพื่อขอให้ฝนตกตามฤดูกาลที่ลาวพวนอำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี จัดขึ้นประจำปี ในอดีตหลังเสร็จสิ้นการจุดบั้งไฟจะมีการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความสนุกสนานแก่ผู้มาร่วมงานประเพณี ปัจจุบันการแสดงพื้นบ้านเหล่านั้นถูกแทนที่ด้วยการแสดงตามสมัยนิยม เช่น วงดนตรีสตริงชื่อดังพร้อมแดนเซอร์สุดเซ็กซี่ รวมไปถึงการแสดงหนังตะลุง ศิลปะการแสดงแขนงหนึ่งของคนไทยทางภาคใต้

ภาพที่ ๑๑๑ ป้ายประชาสัมพันธ์งานประเพณีบุญบั้งไฟ

วัดคันโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ ตำบลโคกปึก อำเภอศรีมโหสถ
จังหวัดปราจีนบุรี

ประเพณีที่ตอบสนองนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด

การท่องเที่ยวไม่ใช่เป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความผ่อนคลายหรือบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นกิจกรรมที่ทำรายได้มหาศาลให้แก่ประเทศและจังหวัด ด้วยเหตุนี้แต่ละจังหวัดจึงมีมาตรการดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยการสร้างจุดสนใจที่แตกต่างกันไปตามศักยภาพของตน

๑.ประเพณีบุญข้าวหลาม

ซึ่งลาวเวียงและลาวพวนจังหวัดฉะเชิงเทราจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ งานประเพณีดังกล่าวถูกบรรจุอยู่ในแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดฉะเชิงเทราโดยสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดฉะเชิงเทรา (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดฉะเชิงเทรา, ๒๕๕๕) และนับจากนั้นเป็นต้นมาประเพณีบุญข้าวหลามได้กลายเป็นงานประเพณีประจำจังหวัดที่ถูกจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี ภายในงานมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว อาทิ การประกวดสุดยอดข้าวหลาม การแข่งขันกินข้าวหลาม ขบวนรถมอเตอร์ไซค์โบราณ และการเดินทางไปทอดผ้าป่าและนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ณ วัดเขาสุวรรณคีรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีบุญข้าวหลามครั้งที่ ๑๐^๑ ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ ซึ่งสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดฉะเชิงเทราได้แถลงข่าวประชาสัมพันธ์งานผ่านทางสื่อโทรทัศน์ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดนายกิติ ทรัพย์วิสุทธิ์ มาเป็นประธานเปิดงาน ภายในงานนอกจากจะมีกิจกรรมเช่นเดียวกับที่เคยจัดเป็นประจำทุกปีแล้ว ผู้วางแผนการจัดงานยังได้นำกลยุทธ์ภายใต้แนวคิด **ใหญ่ที่สุดในโลก** มาใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยภายในงานจะมีการจัดแสดง ข้าวหลามใหญ่ที่สุดในโลก เพื่อให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมพร้อมเก็บภาพเป็นที่ระลึก

ภาพที่ ๑๑๔ ข้าวหลามใหญ่ที่สุดในโลกในงานประเพณีบุญข้าวหลาม
ของลาวเวียงและลาวพวนจังหวัดฉะเชิงเทรา

^๑ ประเพณีบุญข้าวหลามครั้งที่ ๑๑ จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๖-๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ ประเพณีบุญข้าวหลามครั้งที่ ๑๒ จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๒๔-๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

นรินทร์พย์ เครือทา อายุ ๒๑ ปี กล่าวว่า “งานประเพณีบุญข้าวหลามเป็นงานที่สนุก กิจกรรมเยอะดี และรู้สึกตื่นเต้นที่ได้มาเห็นข้าวหลามใหญ่ที่สุดในโลก” (นรินทร์พย์ เครือทา, สัมภาษณ์, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔) ในขณะที่มนตรี รวมทรัพย์ อายุ ๗๑ ปี กล่าวว่า “สมัยปู่ย่าตายายไม่เคยมีแบบนี้ เดี่ยวนี้อะไรก็เปลี่ยนไป ไม่เหมือนอย่างในสมัยโบราณ” (มนตรี รวมทรัพย์, สัมภาษณ์, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔)

๒. ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

งานบุญเดือน ๖ ของลาวเวียงอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ซึ่งเทศบาลเมืองพนัสนิคมร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเขต ๓ จังหวัดชลบุรี จัดประเพณีทำบุญกลางบ้านขึ้นอย่างยิ่งใหญ่เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของอำเภอพนัสนิคมมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ (เทศบาลเมืองพนัสนิคม, ๒๕๕๕) การจัดงานดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ ซึ่งเป็นการจัดงานประเพณีทำบุญกลางบ้านครั้งที่ ๑๙ ที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๔-๖ พฤษภาคม ๒๕๕๕ ณ สวนสาธารณะเทศบาลเมืองพนัสนิคม ภายในงานนอกจากจะมีการสาธิตและจำหน่ายงานจักสานจากไม้ไผ่ของดีเมืองพนัสนิคมแล้ว ยังมีมาตรการดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยการจัดประกวดแต่งกายงาม “หิ้วตะกร้า นุ่งผ้าไทย ลาว จีน” การประกวดรถจักสาน การแสดงพระเครื่องเมืองพนัสนิคม รำวงย้อนยุค ทายใจก็ปริศนา และการแสดงจากศิลปินที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ มากมาย

ภาพที่ ๑๑๕ โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์งานประเพณีบุญกลางบ้านอำเภอพนัสนิคม

ประเพณีที่เลือนลางปฏิบัติเฉพาะบางแห่ง

ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติโดยทั่วไปของลาวเวียงและลาวพวนภาคตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบันมีบางประเพณีที่เลือนลางปฏิบัติอยู่เพียงเฉพาะบางหมู่บ้านเท่านั้น ได้แก่ ประเพณีทำบุญล้อมบ้าน ที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันปฏิบัติอยู่เฉพาะกลุ่มลาวพวนบ้านห้วยกระสังข์ ตำบลบ้านซ่อง จังหวัดฉะเชิงเทราเท่านั้น อีกประเพณีหนึ่งคือ ประเพณีเลี้ยงปลาคุ้ ซึ่งพบว่ามีปฏิบัติเฉพาะลาวพวนบ้านห้วยกระสังข์เท่านั้นอีกเช่นกัน นอกจากนั้นยังมีประเพณีทำบุญลานที่ปฏิบัติกันเฉพาะลาวพวนบ้านคลองตะเคียน ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

การที่ประเพณีเหล่านี้มีปฏิบัติเฉพาะเพียงบางแห่ง สามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเหล่านั้นยังคงสามารถรักษาประเพณีดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองไว้ได้ดังต่อไปนี้

๑. ในหมู่บ้านยังมีผู้เฒ่าผู้แก่อยู่เป็นจำนวนมาก ผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ที่เคร่งครัดและรู้ธรรมเนียมปฏิบัติตามแบบโบราณเป็นอย่างดี ฉะนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเหล่านี้นอกจากจะช่วยอนุรักษ์ขนบประเพณีตามแบบอย่างบรรพบุรุษไว้ได้แล้ว ยังช่วยถ่ายทอดประเพณีปฏิบัติให้ลูกหลานได้เรียนรู้และจดจำสืบต่อไปด้วย

๒. มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในหมู่บ้านที่พบว่ายังมีประเพณีปฏิบัติตามแบบโบราณหลงเหลืออยู่มากนั้น มักปรากฏว่ามีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับขนบประเพณีที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติโดยการรับช่วงปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ ภายในครอบครัว เช่น ครอบครัวของคุณลุงนพรัตน์ บุตรดีวงษ์ อายุ ๖๕ ปี ซึ่งคนในครอบครัวเป็นเจ้าจำผู้มิบทาบทำสำคัญในการประกอบพิธีในประเพณีทำบุญล้อมบ้านของบ้านห้วยกระสังข์ ตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ติดต่อกันมาถึง ๓ ช่วงอายุคน ได้แก่ คุณย่าทวด คุณย่า และปัจจุบันคุณยายหม่น นามประคอง อายุ ๗๕ ปี ซึ่งเป็นคุณป้าของคุณลุงนพรัตน์ก็ทำหน้าที่เป็นเจ้าจำประกอบพิธีในประเพณีบุญล้อมบ้าน รวมทั้งประเพณีอื่นที่สำคัญของบ้านห้วยกระสังข์ (นพรัตน์ บุตรดีวงษ์, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕) การมีผู้รับช่วงปฏิบัติสืบต่อกันโดยไม่ขาดตอนเช่นนี้ ส่งผลให้ประเพณีสำคัญต่าง ๆ ของหมู่บ้านสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่เลือนหายไปตามกาลเวลา

๓. เป็นชุมชนที่รวมตัวกันได้อย่างเข้มแข็ง ชาวบ้านที่อยู่ร่วมในชุมชนเดียวกันมีความรักใคร่สามัคคี เมื่อถึงคราวมีงานบุญหรือกิจกรรมของหมู่บ้านต่างก็ให้การสนับสนุนและเข้าร่วมโดยพร้อมเพรียงกัน เช่นนี้จึงทำให้สามารถรักษาประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ตนไว้ได้

๔. มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ในหมู่บ้านที่ยังคงปฏิบัติประเพณีตามธรรมเนียมปฏิบัติแบบดั้งเดิมอยู่นั้น พบว่าชาวบ้านในหมู่บ้านบางส่วนยังคงใช้ชีวิตตามแบบซึ่งเคยยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ มิได้ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของตนตามกระแสสังคมภายนอก

ไปทั้งหมด เช่น ลาวพวนบ้านคลองตะเคียน ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ที่บางครอบครัวยังคงทำนาเอง ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านยังคงประกอบพิธีทำบุญลานอยู่ (สุรศักดิ์ สิงห์บุญลย์, สัมภาษณ์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕)

๕. มีความภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน ความรู้สึกภาคภูมิใจในวิถีและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตน ส่งผลให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าและร่วมมือกันอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของตนให้คงอยู่ ยิ่งไปกว่านั้นยังร่วมกันเผยแพร่ประเพณีอันดีงามให้คนภายนอกได้มีโอกาสรับรู้ด้วยความภาคภูมิใจอีกด้วย

ภาพที่ ๑๑๖ ชาวบ้านบ้านหัวกระสังข์กำลังช่วยกันจัดเตรียมเครื่องเซ่นในประเพณีเลี้ยงปลาคุ้

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต

ได้แก่ การแต่งงาน การเกิด การบวช การทำศพ ทุกประเพณีในปัจจุบันได้ลดขั้นตอนการปฏิบัติที่ซับซ้อนลง ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติ และประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายไปพร้อมกัน

การแต่งงาน

เริ่มต้นจากขั้นตอนการสู่ขอ โดยฝ่ายชายจะไหว้วานคนที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้านจะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ให้เป็นเจ้าแม่ หากเป็นชาย เรียกว่า **พ่อเชื้อ** เป็นหญิง เรียกว่า **แม่เชื้อ** จำนวน ๑ หรือ ๒ คนตามแต่สะดวก เดินทางไปเจรจาสู่ขอฝ่ายหญิงที่บ้าน รวมถึงเจรจาเรื่องสินสอดทองหมั้น ค่าน้ำนม และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในพิธีแต่งงาน เมื่อตกลงกันแล้ว ฝ่ายหญิงจะจัดสำหรับอาหารมาเลี้ยงดู หลังจากนั้นจึงรำลากันกลับ รอนจนกระทั่งถึงวันนัดหมายแต่งงาน

เมื่อถึงวันแต่ง ฝ่ายเจ้าบ่าวจะจัดขบวนแห่ เรียกว่า **ขบวนแห่เขย** ในขบวนแห่ประกอบไปด้วยขันหมากซึ่งภายในมีข้าวสาร ถั่ว งา ข้าวตอกดอกไม้ บูหรงรำไป และสินสอดตามที่ได้ตกลงกันไว้ หีบหรือกระเป๋าสีเสื้อผ้า ดั่นกล้วยต้นอ้อยอย่างละคู่ โดยมีพ่อเชื้อหรือแม่เขื่อนำขบวนไปบ้านเจ้าสาวพร้อมเสียงโห่ร้องเป็นระยะ ๆ เมื่อถึงบ้านเจ้าสาวฝ่ายเจ้าบ่าวต้องเสียค่าผ่านประตูเงินประตูทองเสียก่อนจึงจะสามารถเข้าบ้านเจ้าสาวได้ เมื่อเข้าไปในบ้านของเจ้าสาวแล้วเจ้าบ่าวและเจ้าสาวนั่งคู่กัน พ่อเชื้อหรือแม่เชื้อฝ่ายเจ้าบ่าวจะวางขันหมากลงบนผ้าขาวที่ทางฝ่ายเจ้าสาวเตรียมไว้ พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วแม่เจ้าสาวจึงรวบผ้าขาวห่อสิ่งของทั้งหมดแบกขึ้นบ่าเข้าห้องไป หลังจากนั้นเจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่งหน้าพานบายศรี หมอขวัญทำพิธีสู่ขวัญ ญาติผู้ใหญ่ผูกแขนให้พร ในตอนค่ำจึงทำพิธีส่งตัวเข้าหอ มีการปูที่นอนเหมือนพิธีของคนไทย หลังจากส่งตัวเข้าหอแล้วก็ป็นอันเสร็จพิธี (บุญมี บุตรดีวงศ์, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๕)

การเกิด

ปัจจุบันทันทีที่ทราบว่าตั้งครรภ์หญิงลาวเวียงและลาวพวนจะรีบไปฝากท้องที่โรงพยาบาลที่อยู่ใกล้บ้านเพื่อให้แพทย์ดูแลให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในระหว่างตั้งครรภ์ ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยและสุขภาพที่ดีของทั้งแม่และทารกในครรภ์ หลังจากนั้นหญิงตั้งครรภ์จะไปพบและให้แพทย์ฉีดวัคซีน (คอตีบ-บาดทะยัก) เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่แม่และเด็ก รวมทั้งตรวจครรภ์เป็นระยะตามตารางการนัดหมายของแพทย์จนกว่าจะครบกำหนดคลอดจึงเดินทางมาโรงพยาบาลเพื่อให้แพทย์ทำคลอดให้

การใช้หมอดำเฒ่าทำคลอดเหมือนในอดีต ปัจจุบันไม่พบว่ามียาปรากฏในหมู่บ้านใดเลย เนื่องจากวิธีการทำคลอดไม่ทันสมัย ขาดความน่าเชื่อถือ จึงไม่เป็นที่นิยมของชาวบ้านเพราะเกรงว่าจะไม่ปลอดภัย สุดท้ายจึงไม่มีผู้สืบทอดวิชาหมอดำเฒ่า (เดือนเพ็ญ ขันธทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

การอยู่ไฟ

ปัจจุบันหญิงลาวเวียงและลาวพวนยังเห็นถึงความสำคัญของการอยู่ไฟว่าสามารถช่วยให้หญิงหลังคลอดมดลูกเข้าอู่และกลับมามีสุขภาพแข็งแรง ไม่ปวดเมื่อยหรือสับรื้อนสับัดหนาว ผิวพรรณผ่องใสมีน้ำมีนวล อีกทั้งยังช่วยให้มีน้ำนมสำหรับเลี้ยงลูกมากขึ้นด้วย การอยู่ไฟนิยมอยู่ ๕ วัน ๗ วัน หรือ ๘ วัน ตามแต่ความสะดวก

ขั้นตอนในการอยู่ไฟปัจจุบันสะดวกสบายกว่าในอดีตมาก โดยหญิงหลังคลอดนิยมใช้ไฟชุด ลักษณะเป็นกล่องอะลูมิเนียมสำหรับใส่แท่งถ่าน ห่อกล่องด้วยผ้าคาดเอว แล้วนำไปคาดผูกติดไว้บริเวณหน้าท้อง ไฟชุดดังกล่าวมีขายทั่วไปในท้องตลาด โดยขายพร้อมกับผ้าคาดเอวในราคาชุดละ ๔๐๐-๕๕๐ บาท อีกวิธีหนึ่งคือการอบตัวด้วยสมุนไพร ซึ่งมีให้บริการตามร้านเสริมสวยและร้านนวดสมุนไพรที่เปิดให้บริการอยู่มากมายในตัวเมือง การอบสมุนไพรมักทำ ๑-๒ ครั้ง อัตราค่าบริการครั้งละ ๕๐๐-๑,๕๐๐ บาทตามแต่ความพึงพอใจของขั้นตอนการทำขั้นตอนของการอบตัวด้วยสมุนไพร มีดังนี้ (นิธินันท์ นามเทพ, สัมภาษณ์, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖)

๑. ต้มน้ำอุ่น หรือ น้ำสมุนไพร

๒. อาบน้ำสมุนไพร สมุนไพรที่ใช้อาบ ประกอบด้วย **ไพล ขมิ้นชัน** ซึ่งมีสรรพคุณแก้ฟกช้ำ แก้ปวดเมื่อย **ตะไคร้และมะกรูด** ช่วยเรื่องระบบทางเดินหายใจ ดับกลิ่นน้ำคาวปลา **ผักบุ้งแดง** ช่วยบำรุงสายตา **ใบมะขามและใบส้มป่อย** ช่วยบำรุงน้ำเหลือง นอกจากนี้ยังมีการบูร พิมเสน เกลือ และว่านน้ำ

๓. นวดประคบ โดยใช้ลูกประคบซึ่งมีส่วนประกอบของสมุนไพรชนิดเดียวกับที่ใช้อาบน้ำ

๔. ทับหม้อเกลือ สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ **ว่านชักมดลูก ว่านนางคำ** ซึ่งช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น ช่วยขับน้ำคาวปลา วิธีการคือใช้หม้อพะแนงหรือหม้อดินใส่เกลือเม็ดใหญ่ นำหม้อไปตั้งไฟให้ร้อน (หรือนำเกลือไปอบในไมโครเวฟจนร้อนก่อนนำมาใส่หม้อ) ใช้ผ้าขาวปูลงบนหน้าท้อง นำว่านชักมดลูกและว่านนางคำที่บดละเอียดวางลงบนผ้า วางทับด้วยใบพลับพลึงเพื่อช่วยลดความร้อนของหม้อดิน นำหม้อดินวางลงบนใบพลับพลึงแล้วกดนวดนบบริเวณหน้าท้อง ใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง การทับหม้อเกลือเป็นการขับน้ำคาวปลาและลดอาการเกร็งของหน้าท้อง

๕. นวดน้ำมันและเข้ากระโจมอบตัว ใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที เมื่อออกจากกระโจมแล้วอาบน้ำสมุนไพรอีกรอบ

ภาพที่ ๑๑๗ ไฟชุดสำหรับอยู่ไฟ

ภาพที่ ๑๑๘ สมุนไพรอบตัวหลังคลอด

ภาพที่ ๑๑๙ หม้อเกลือ

การบวช

ลาวเวียงและลาวพวนปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญกับการบวชเหมือนดังเช่นในอดีต ดังนั้นในช่วงเดือนสี่เมื่อว่างเว้นจากการทำนาจึงมักให้บุตรหลานได้บวชเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ขั้นตอนของการบวชในปัจจุบันกับอดีตไม่ได้มีความแตกต่างกันนัก กล่าวคือลาวเวียงและลาวพวนยังคงนิยมการบรรพชาและอุปสมบทหมู่ เมื่อบุตรหลานอายุ ๑๓-๑๕ ปีจะให้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์จึงให้อุปสมบท ก่อนวันอุปสมบทหนึ่งวัน (วันสุกดิบ) ผู้ที่จะอุปสมบทต้องไปโกนหัวที่วัด จัดขันธห้าและไปไหว้พระที่วัด ขอมมาลาไทย ญาติผู้ใหญ่ที่มาร่วมปลงผม จากนั้นพระอาวาสจะใช้มีดโกนปลงผมเป็นปฐมฤกษ์แล้วญาติผู้ใหญ่

จึงทยอยมาโกนผมต่อ เมื่อปลงผมเสร็จจึงอาบน้ำ ประแป้ง พรมน้ำหอมน้ำอบ ในเวลาค่ำทำพิธี
สู่ขวัญนาค เช้าวันรุ่งขึ้นจึงแห่ นาคเข้าโบสถ์ หลังจากบวชเสร็จจึงเลี้ยงพระเพลฉลองพระใหม่
(สมพงษ์ ปู่ซ้อ, สัมภาษณ์, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔)

การทำศพ

เมื่อมีคนในครอบครัวเสียชีวิต ลาวเวียงและลาวพวนปัจจุบันนิยมนำศพไป
ประกอบพิธีที่วัด เพราะสะดวกทั้งในเรื่องสถานที่ การประกอบพิธีกรรม และอุปกรณ์ข้าวของ
เครื่องใช้ โดยเริ่มต้นจากพิธีรดน้ำศพ หลังจากนั้นจึงนำศพใส่โลง ซึ่งหลายวัดเลือกใช้โลงศพ
ไฟฟ้าที่มีระบบการทำงานเหมือนช่องแช่แข็งในตู้เย็นเพื่อเก็บรักษาศพไว้ให้คงสภาพเดิม นิมนต์
พระสงฆ์สวดอภิธรรมในช่วงค่ำ อาจตั้งศพสวดพระอภิธรรม ๓ วัน หรือ ๗ วัน ตามแต่สะดวกและ
ฐานะของเจ้าภาพ จากนั้นจึงเคลื่อนย้ายศพไปที่เมรุเพื่อทำการฌาปนกิจ ซึ่งเมรุที่ใช้ในการ
ฌาปนกิจปัจจุบันก็มีวิวัฒนาการมากขึ้น สามารถควบคุมด้วยระบบไฟฟ้า หรือเป็นเมรุเผาแบบ
ไร้ควัน

ความเชื่อในเรื่องการทำศพแบบอดีต เช่น การนำผ้ามาจึงรอบศพเพื่อป้องกัน
แมลงกระโดดข้ามเพราะเกรงว่าศพจะลุกขึ้นมา หรือการห้ามเผาศพหญิงตายทั้งกลม ต้องนำไป
ฝังเท่านั้น ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวไม่หลงเหลืออยู่แล้ว เนื่องจากชาวบ้านมีการศึกษามากขึ้นจึง
เลิกเชื่อในสิ่งทั้งมลาย (เดือนเพ็ญ ชันธทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

การรักษาพยาบาล

หากเป็นอาการเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อยบางครอบครัวก็ยังคงใช้สมุนไพรที่หาเก็บได้ใน
ละแวกหมู่บ้านเป็นยารักษา แต่ไม่พบการรักษาด้วยวิธีทางไสยศาสตร์ เนื่องจากคนเฒ่าคนแก่ที่รู้
วิชาอาคมเสียชีวิตไปหมดแล้ว แต่หากเป็นอาการเจ็บป่วยที่รุนแรงลาวเวียงและลาวพวนจะเข้ารับ
การรักษาที่โรงพยาบาล สถานีอนามัย หรือคลินิกแพทย์แผนปัจจุบัน

สาเหตุที่ลาวเวียงและลาวพวนละทิ้งวิธีการรักษาโรคแบบโบราณแล้วหันมารักษาด้วย
การแพทย์แผนปัจจุบันนั้นสืบเนื่องมาจากหลายปัจจัย กล่าวคือ (ณัฐ อารี, สัมภาษณ์, ๒๓
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕) (นพรัตน์ บุตรดิวงษ์ บุญมี บุตรดิวงษ์ และวรรณ ผาวันดี, สัมภาษณ์, ๓๐
เมษายน ๒๕๕๕)

๑.ยาสมุนไพรหายาก ปัจจุบันป่าใกล้ ๆ หมู่บ้านถูกปรับเปลี่ยนเป็นเรือสวนไร่นาไปจนหมด ดังนั้นหากต้องการสมุนไพรสำหรับใช้รักษาโรคจะต้องเดินทางไปหาในป่ารกที่ห่างไกลออกไป ซึ่งทำให้เสียทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

๒.หมอแผนโบราณลดจำนวนลง เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดวิชาต่อเพราะค่ารักษาน้อย (ค่ารักษาจะเป็นไปตามที่ครูของหมอกำหนดไว้คือ ๑-๑๕บาท หมอสามารถเรียกค่ารักษาได้เท่านี้ห้ามเปลี่ยนแปลง) ลูกหลานจึงขาดแรงจูงใจในการสืบทอดวิชาต่อจากบรรพบุรุษ ยิ่งไปกว่านั้นการรักษาด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ พ่อหมอแม่หมอที่มีคาถาอาคมยังถูกมองว่าเป็นพวกพอมดหมอผี บางรายถูกคนในหมู่บ้านกล่าวหาว่าเป็นผีบอบจนถึงขั้นต้องอพยพออกจากหมู่บ้านไป (เดือนเพ็ญ, ชันธทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

๓.ยาแผนปัจจุบันหาซื้อง่ายและให้ผลไว ยาแผนปัจจุบันหาซื้อได้ง่ายตามร้านขายยาทั่วไปที่เปิดอยู่มากมายในแหล่งชุมชน แม้แต่ภายในร้านสะดวกซื้อก็ยังมียาสามัญประจำบ้าน อาทิ ยาแก้ปวดลดไข้ ยาแก้ท้องเสีย ยาแก้แพ้ ยาแก้ไอ วางขาย โดยยาเหล่านี้เมื่อรับประทานเข้าไปจะออกฤทธิ์ยับยั้งอาการเจ็บป่วยให้เห็นผลได้ในทันที ต่างจากยาสมุนไพรที่เห็นผลช้า

๔.สถานพยาบาลที่รักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันมีจำนวนมาก สถานพยาบาลเหล่านี้ได้แก่ โรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุข สถานีอนามัย และคลินิกต่าง ๆ ที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปในชุมชนลาวเวียงและลาวพวน เช่น อำเภอพนมสนธิคม มีสถานพยาบาลที่รักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันอยู่ถึง ๔๒ แห่ง อำเภอศรีมหาโพธิ์มี ๓๐ แห่ง ส่วนอำเภอพนมสารคามมี ๒๘ แห่ง เป็นต้น (ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย, ๒๕๕๕) ทำให้ชาวบ้านสามารถเดินทางไปรับบริการการรักษาได้สะดวก

๕.สถานพยาบาลที่รักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันมีอุปกรณ์ในการรักษาที่ทันสมัยและมีบุคลากรที่น่าเชื่อถือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษามีตั้งแต่อุปกรณ์ทั่วไป เช่น ปรอทวดอุณหภูมิร่างกาย เครื่องตรวจชีพจร เครื่องวัดความดัน เครื่องมือผ่าตัด ไปจนถึงอุปกรณ์ที่มีระบบซับซ้อน เช่น เครื่องเอกซเรย์ เครื่องอัลตราซาวด์ เครื่องสลายนิ่ว เครื่องวัดคลื่นหัวใจ เครื่องตรวจสมอง (CT-Scan,MRI,EEG) เป็นต้น อุปกรณ์เหล่านี้สามารถตรวจหาความผิดปกติของร่างกายได้อย่างละเอียด ช่วยให้การรักษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ประกอบกับการมีบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญเฉพาะทางยิ่งส่งผลให้การรักษามีประสิทธิภาพสูงสุด

๖.โครงการ ๓๐ บาทรักษาทุกโรค เป็นโครงการสร้างหลักประกันสุขภาพให้แก่ประชาชนที่ยังไม่มีสิทธิใด ๆ ให้สามารถเข้าใช้บริการด้านสุขภาพได้โดยเสียค่าธรรมเนียมเพียง ๓๐ บาทต่อครั้ง โครงการดังกล่าวเริ่มมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๔ ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และส่งผลให้ประชาชนเข้ารับการรักษาตามโรงพยาบาล ตลอดจนสถานพยาบาลต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

ภาษา

ลาวเวียงและลาวพวนอายุ ๓๐-๘๐ ปี พูดคุยสื่อสารในชีวิตประจำวันโดยใช้ภาษาลาวเวียงและลาวพวน ส่วนอายุ ๓๐ ปีลงมา ๘๐% ยังคงพูดภาษาลาวเวียงและลาวพวน และอีก ๒๐% สามารถฟังภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ตนได้เข้าใจดี แต่ไม่สามารถพูดได้ โดยจะพูดจาโต้ตอบด้วยภาษาไทยแทน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการมีบิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนไทยและในครอบครัวมักสื่อสารกันโดยใช้ทั้ง ๒ ภาษา หรือการไปเติบโตและใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่นอกชุมชนของตนเป็นเวลาต่อเนื่องยาวนาน เช่น ไปเรียนหนังสือและหางานทำที่กรุงเทพฯ ทำให้ต้องใช้ภาษาไทยในการสื่อสารเป็นหลัก (สมบัติ พิมพ์แพง นาวันน มากเงินทอง และเดือนเพ็ญ ชันธุ์ทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

ลาวเวียงและลาวพวนจะพูดคุยสื่อสารกันเองโดยใช้ภาษาลาวเวียงและภาษาลาวพวน แต่หากต้องสื่อสารกับคนแปลกหน้าจะใช้ภาษาไทยภาคกลาง สาเหตุที่ไม่นิยมใช้ภาษาของตนเองในการสื่อสารกับคนอื่น สันนิษฐานได้ ๒ ประการ ประการแรก เกรงว่าจะได้รับความอับอายและถูกล้อเลียนว่าเป็นคนลาว (ชาติชาย ขอดมิ่ง, สัมภาษณ์, ๑๑ เมษายน ๒๕๕๕) ประการที่สอง เกรงว่าบุคคลอื่นจะไม่เข้าใจภาษาของตน

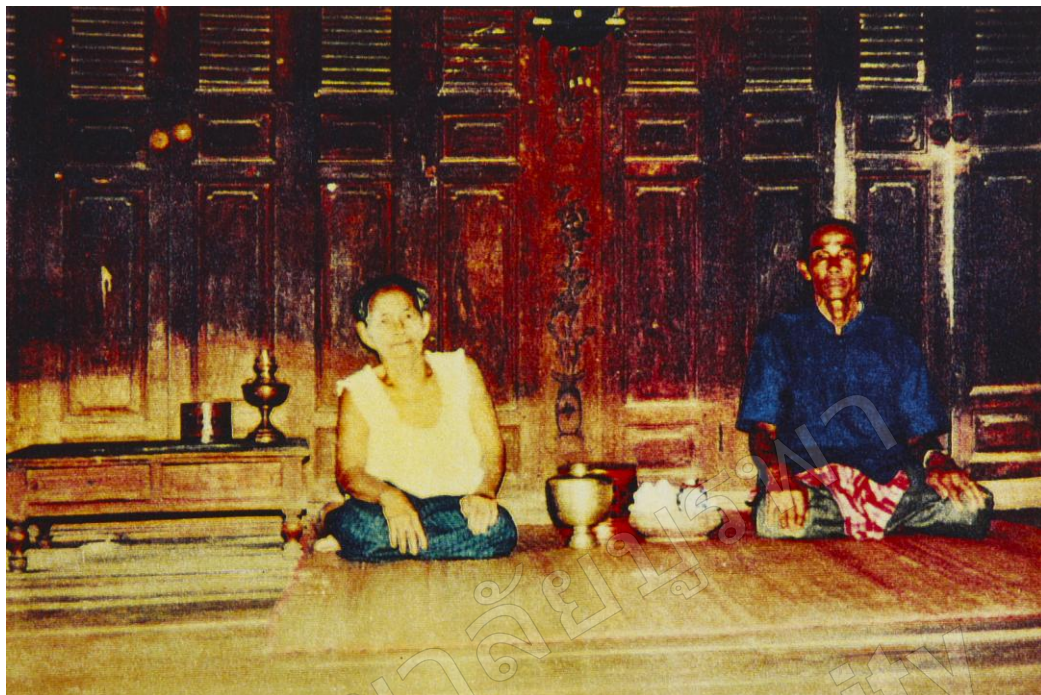
ส่วนภาษาเขียนนั้นผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันมีผู้ที่สามารถอ่านและเขียนอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยเหลืออยู่น้อยมาก ผู้ที่สามารถอ่านและเขียนได้ คือ พันเอกโสภณ เครือเพชร อายุ ๗๕ ปี อยู่ที่บ้านเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ส่วนสาเหตุที่ลาวเวียงและลาวพวนส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านหรือเขียนอักษรธรรมและอักษรไทยได้นั้น เป็นเพราะว่าได้เรียนและคุ้นเคยกับการเขียนอ่านอักษรไทยมานาน พอจะหัดอ่านเขียนอักษรธรรม อักษรไทยน้อยก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องยากและล้มเลิกความพยายามไปในที่สุด (เดือนเพ็ญ ชันธุ์ทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

การแต่งกาย

ลาวเวียงและลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบันที่มีอายุ ๗๐-๘๐ ปี ผู้หญิงยังคงนุ่งซิ่นสวมเสื้อคอกระเช้าอยู่กับบ้าน แต่ผ้าซิ่นและเสื้อคอกระเช้าดังกล่าวเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ซื้อหามาจากตลาด ไม่ใช่ของที่ทำมือ ย้อม และตัดเย็บเองเหมือนเช่นในอดีต ส่วนผู้ชายก็ยังคงนุ่งกางเกงขาก๊วยใช้ผ้าขาวม้าคาดเอวอยู่กับบ้าน ซึ่งทั้งกางเกงและผ้าขาวม้าก็หาซื้อมาจากตลาดเช่นกัน เวลาไปทำบุญที่วัดหญิงสูงอายุจะนุ่งผ้าซิ่นลวดลายสวยงาม สวมเสื้อลูกไม้และหมวกสไบตามแบบโบราณอยู่บ้าง แต่ก็มีจำนวนน้อย ส่วนลาวเวียงและลาวพวนอายุ ๕๐ ปีลงมาทั้งหญิงและชายมักแต่งกายตามสมัยนิยมเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป เนื่องจากเสื้อผ้าแฟชั่นเหล่านี้มีขายอยู่มากมายในท้องตลาด หาซื้อได้ง่าย สวมใส่ได้สะดวกสบายกว่าเสื้อผ้าแบบโบราณ (เดือนเพ็ญ ชันธทอง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕) ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่ครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งที่ทรงมีพระราชดำรัสถึงชาวลาวในมณฑลปราจีนบุรีที่มาเฝ้ารับเสด็จ ความว่า

...ได้ความว่าพวกลาวเหล่านี้ยังคงใช้นุ่งซิ่นอยู่แต่ซิ่นเก่า ๆ
อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปทั้งนั้น ผ้าที่นุ่งก็ได้ความลำบากเป็นอันมาก
ทอเองก็ไม่ใคร่จะได้ดี ถ้าจะนุ่งใหม่ต้องคอยพวกมรແໝ່
ลงมาถึงจะได้ซื้อ แต่พวกที่ดำอายุ ๖๐ แล้วไม่นุ่งซิ่น
นุ่งผ้าเป็นไทยหมด ไม่ช้าในแถบข้างนี้จะไม่ได้เห็นลาว
นุ่งซิ่นต่อไป คนที่มาเป็นอันมากนุ่งซิ่นไม่ถึงร้อยละสิบ...

(กรมศิลปากร, ๒๔๕๕, หน้า ๕)

ภาพที่ ๑๒๐ การแต่งกายของลาวพวนใน พ.ศ. ๒๕๓๓

ภาพที่ ๑๒๑ ลาวพวนบ้านฝ่งคลอง จังหวัดนครนายก แต่งกายสวยงาม
หอบข้าวแะไปทำบุญที่วัดในวันสงกรานต์

อาหาร

ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องการบริโภคอาหารสามารถจำแนกออกได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

ชุมชนลาวเวียงและลาวพวนที่อยู่ห่างจากนิคมอุตสาหกรรมและย่านความเจริญ

ได้แก่ อำเภอพนมสารคาม อำเภอสนามชัยเขต อำเภอปากพลี อำเภอศรีมโหสถ อำเภอนาดี อำเภอพนัสนิคม อำเภอกบินทร์บุรี และอำเภอบ้านสร้าง ยังคงมีวัฒนธรรมการบริโภคที่คล้ายคลึงกับในอดีตอยู่มาก ชาวบ้านที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำยังคงจับปลามาทำปลาร้าไว้รับประทานกันเองภายในครอบครัว

ภาพที่ ๑๒๒ คุณป้าวิมล อนิชาศรีนนท์ กำลังทำปลาร้า
จากปลาที่หามาได้จากหนองน้ำใกล้บ้าน

ภาพที่ ๑๒๓ ปลาร้าที่ชุมชนป่าวิมลเพ็งทำเสร็จ

และในตลาดส่วนใหญ่ก็นิยมขายอาหารประเภทปลาร้าซึ่งเป็นอาหารที่ลาวเวียงและลาวพวน นิยมรับประทานกันทุกครอบครัวมาตั้งแต่อดีต เช่น ปลาร้าหลน ปลาร้าสับ และน้ำพริกปลาร้า แม้ว่าจะมีวัฒนธรรมการบริโภคแบบไทยและจีนปะปนอยู่บ้างแต่ก็เป็นส่วนน้อย แม่ค้าขายกับข้าว รายหนึ่งในตลาดเทศบาลพนมสารคาม กล่าวว่า “แม่ค้าในตลาดส่วนใหญ่จะขายปลาร้า ขายดีกว่า อย่างอื่น เพราะคนซื้อส่วนใหญ่เป็นคนลาว เค้าชอบกินแบบนี้” (วรรณจันทร์ พลเลียบ, สัมภาษณ์, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๑๒๔ ปลาร้าหลนใส่ปลาตาก อาหารยอดนิยมของลาวเวียงและลาวพวน
อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ ๑๒๕ ปลาร้าหลน และ น้ำพริกปลาร้า (ป่น) ที่มีวางขายอยู่มากมาย
ในตลาดเทศบาลพนมสารคาม

ชุมชนลาวเวียงและลาวพวนที่อยู่ใกล้ศูนย์อุตสาหกรรมและย่านความเจริญ

ได้แก่ อำเภอศรีมหาโพธิ์ และอำเภอเมืองนครนายก จะพบความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการบริโภคอย่างชัดเจน ลาวเวียงและลาวพวนแม้จะยังคงประกอบอาหารตามแบบฉบับที่กลุ่มชาติพันธุ์ตนนิยมบริโภคกันเองภายในครอบครัว หากแต่ตามตลาดนั้นสามารถพบเห็นการได้รับอิทธิพลการบริโภคอาหารแบบไทย อาทิ แกงเขียวหวาน แกงพะแนง และแกงใส่กะทิต่าง ๆ ตลอดจนการบริโภคแบบจีน เช่น ก๋วยเตี๋ยว โจ๊ก กระเพาะปลา น้ำเต้าหู้ วางขายอยู่เป็นจำนวนมาก ยิ่งไปกว่านั้นยังพบวัฒนธรรมการบริโภคอาหารแบบตะวันตกและญี่ปุ่นปรากฏอยู่ทั้งในตลาดใกล้ศูนย์อุตสาหกรรม ไปจนถึงโรงแรม และศูนย์การค้าขนาดใหญ่ ได้แก่ ร้านอาหารตะวันตก ร้านสเต็ก(Steak House) อาหารแบบเร่งด่วน(fast food) เช่น KFC McDonald และA&W รวมถึงร้านอาหารญี่ปุ่นที่มีเปิดให้บริการอยู่มากมาย ผู้จัดการห้องอาหารทิวา-ราตรีในโรงแรมทวารวดี โรงแรมขนาดใหญ่ใกล้ศูนย์อุตสาหกรรม ๓๐๔ อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี กล่าวว่า

...การรับประทานอาหารของคนแถวนี้เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด

เมื่อมีนิคมอุตสาหกรรม คนจากที่อื่นเข้ามาทำงานมากขึ้น

ฝรั่งและญี่ปุ่นก็เข้ามามากขึ้น อาหารจึงมีหลากหลายขึ้น

อย่างห้องอาหารญี่ปุ่น (Nippon Tei) ของโรงแรมเรา

นิตยสารของประเทศญี่ปุ่นจัดให้ติด ๑ ใน ๑๐ อันดับของร้านอาหาร

ญี่ปุ่นที่หากชาวญี่ปุ่นเดินทางมาเมืองไทยแล้วต้องมารับประทาน...

(สมบัติ พิมพ์แพง, สัมภาษณ์, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๑๒๖ ร้านขายเบเกอรี่ภายในตลาด ๓๐๔
หน้านิคมอุตสาหกรรม ๓๐๔ อำเภอศรีมหาโพธิ
จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ ๑๒๗ ร้านขายพิซซ่าภายในตลาด ๓๐๔
หน้านิคมอุตสาหกรรม ๓๐๔ อำเภอศรีมหาโพธิ
จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ ๑๒๘ แผงขายอาหารไทยในตลาด ๓๐๔ มีอาหารให้เลือกซื้อมากมาย
ทั้งหมี่กะทิ แกงเขียวหวาน แกงพะเนียง ฯลฯ

ภาพที่ ๑๒๙ ร้านขายกระเพาะปลาในตลาด ๓๐๔

ภาพที่ ๑๓๐ ร้านขายข้าวปั้นแบบญี่ปุ่น (sushi) ในตลาด ๓๐๔
มีลูกค้าแวะเวียนมาอุดหนุนอย่างไม่ขาดสาย

ภาพที่ ๑๓๑ ร้านอาหารญี่ปุ่นบริเวณตลาด ๓๐๔ อำเภอศรีมหาโพธิ
จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ ๑๓๒ ป้ายชื่อร้านอาหารญี่ปุ่นหน้าโรงแรมขนาดใหญ่
ที่อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ ๑๓๓ ร้านอาหารญี่ปุ่น Nippon Tei และรายการอาหารจานเด่นประจำเดือนของ
ห้องอาหารทิวา-ราตรี ภายในโรงแรมทวารวดี

ความพยายามในการรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวพวนใน ภาคตะวันออกเฉียง

แม้จะมีปัจจัยหลายอย่างที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของลาวเวียง
และลาวพวนในภาคตะวันออกเฉียง แต่ชาวลาวเหล่านี้ก็พยายามร่วมมือกันหาวิธีที่จะรักษาไว้ซึ่ง
อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลาวพวนซึ่งมีจำนวนมากในภาคตะวันออกเฉียงและ
สามารถรวมกลุ่มกันได้อย่างเข้มแข็ง

การจัดตั้งมูลนิธิชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย

มูลนิธิชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทยก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑ มีสำนักงานอยู่ที่
วัดอมรินทราราม ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เป้าหมาย
ของการจัดตั้งมูลนิธิชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย คือ

๑.เป็นศูนย์กลางในการพบปะสังสรรค์ ประสานความสามัคคี ตลอดจนสร้างความ
เข้าใจอันดีระหว่างชาวพวนและญาติมิตร

๒.เพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

๓. เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนการบำเพ็ญกุศล
สาธารณประโยชน์

๔. เพื่อส่งเสริม รักษา และฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของ
ชาวพวน

ปัจจุบันมูลนิธิชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทยมีสมาชิกอยู่ทั้งสิ้น ๑๕ จังหวัดทั่วประเทศ
ได้แก่ จังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี สระบุรี เพชรบุรี พิจิตร อุตรดิตถ์แพร่ สุโขทัย น่าน
เชียงราย เลย เพชรบูรณ์ อุบลราชธานี หนองคาย อุดรธานี รวมทั้งนครนายก ปราจีนบุรี และ
ฉะเชิงเทรา โดยในแต่ละจังหวัดจะมีนายกมูลนิธิชมรมไทยพวนประจำจังหวัดเป็นผู้ดูแล
ประสานงานกับมูลนิธิชมรมไทยพวนที่กรุงเทพฯ นายกมูลนิธิชมรมไทยพวนประจำจังหวัดในภาค
ตะวันออก ได้แก่

ผู้ใหญ่สุรศักดิ์ สิงห์วิบูลย์

นายกมูลนิธิชมรมไทยพวนประจำจังหวัดนครนายก

นายณัฐ อารี

นายกมูลนิธิชมรมไทยพวนประจำจังหวัดปราจีนบุรี

นายพิไชย มงคล

นายกมูลนิธิชมรมไทยพวนประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา

กิจกรรมที่มูลนิธิชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทยจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีโดยมีเหล่าสมาชิกจาก
ทั้ง ๑๕ จังหวัดเข้าร่วม คือ การทอดผ้าป่าซึ่งจัดขึ้นปีละ ๒ ครั้ง และงานเลี้ยงพบปะสังสรรค์ที่จัด
ขึ้นปีละ ๑ ครั้ง

มูลนิธิชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทยเป็นเสมือนศูนย์กลางที่ทำให้ลาวพวนทั่วประเทศ
รวมถึงลาวพวนในภาคตะวันออกสามารถรวมตัวกันได้อย่างเข้มแข็ง ตลอดจนเป็นแรงกระตุ้นให้
ลาวพวนเกิดจิตสำนึกที่จะธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อแสดงควมมีตัวตนใน
สังคมไทย

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง พิพิธภัณฑ์ที่นำเสนอเรื่องราวของคนท้องถิ่น ชีวิต
วัฒนธรรม พัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น เล่าเรื่องผ่านวัตถุสิ่งของและการจัดแสดงที่มี
พื้นฐานมาจากข้อมูลการศึกษาภาคสนามทางมานุษยวิทยา ที่ผสมผสานทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
หลักฐานทางโบราณคดี สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม
เครือญาติ ตำนาน ความเชื่อ คติชน และคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นไว้ด้วยกัน (ศิริพร
ศรีสินธุไธ, ๒๕๕๑, หน้า ๑๖)

ในภาคตะวันออกมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นซึ่งจัดแสดงวัฒนธรรม เอกลักษณ์ วิถีชีวิต
ความเป็นอยู่ของลาวเวียงและลาวพวนอยู่หลายแห่ง พิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่มักตั้งอยู่ในวัดสำคัญ
ประจำชุมชนหรือสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้าน เช่น ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช

วัดฝั่คลอง (พิพิธภัณฑ์ไทยพวนวัดฝั่คลอง) จังหวัดนครนายก พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน
วัดดงกระทยาม จังหวัดปราจีนบุรี พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนบ้านหัวกระสังข์ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นลาวเวียงวัดหัวถนน จังหวัดชลบุรี เป็นต้น

ภาพที่ ๑๓๔ พิพิธภัณฑ์ไทยพวนวัดฝั่คลอง จังหวัดนครนายก

ภาพที่ ๑๓๕ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นลาวเวียงวัดหัวถนน จังหวัดชลบุรี

ภายในพิพิธภัณฑ์จะเก็บรวบรวมข้าวของเก่าแก่หายาก เช่น ผ้าทอโบราณ เครื่องกระเบื้องโบราณ เครื่องใช้ในครัวโบราณ อุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำ และเครื่องมือทำการเกษตรที่หาได้ยากในปัจจุบัน ข้าวของต่าง ๆ เหล่านี้ได้มาจากการบริจาคของคนในท้องถิ่น ด้วยมีวัตถุประสงค์ให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับลูกหลานรวมทั้งผู้สนใจทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องราววิถีชีวิตในอดีตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวพวน แทนการถูกขายให้แก่คนสะสมจากเมืองหลวง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงเป็นอีกหนึ่งความพยายามของลาวเวียงและลาวพวนภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ช่วยตอบโต้กับกระแสความเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน

ภาพที่ ๑๓๖ เครื่องกระเบื้องโบราณที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑวัดฝ่งคลอง
จังหวัดนครนายก

ภาพที่ ๑๓๗ เครื่องใช้ในครัวโบราณภายในพิพิธภัณฑวัดฝ่งคลอง จังหวัดนครนายก

ภาพที่ ๑๓๘ อุปกรณ์จับสัตว์น้ำที่จัดแสดงอยู่ภายในพิพิธภัณฑ์วัดฝางคลอง จังหวัดนครนายก

การสอดแทรกวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ในการเรียนรู้การสอน

ปัจจุบันสถานศึกษาในชุมชนลาวพวนหลายแห่ง ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก โรงเรียนปากพลีวิทยาการ จังหวัดนครนายก โรงเรียนบ้านดงกระทงขาม จังหวัดปราจีนบุรี และโรงเรียนปราจีนกัลยาณี จังหวัดปราจีนบุรี ได้สอดแทรกวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ในการเรียนรู้การสอนตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอยู่เสมอ เพื่อให้เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์เผยแพร่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันดีงามของกลุ่มชาติพันธุ์ตนสืบต่อไป ตัวอย่างเช่น

โรงเรียนอนุบาลอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ให้นักเรียนแต่งกายด้วยชุดลาวพวนทุกวันพฤหัสบดี

โรงเรียนปากพลีวิทยาการ จังหวัดนครนายก มีการสอนภาษาพวนโดยสอดแทรกไว้ในรายวิชาภาษาไทย สอนลำพวนศิลปะการแสดงพื้นบ้านของลาวพวน และนำขึ้นแสดงในงานกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน นอกจากนี้นางสาวลออ หอมทวี ผู้อำนวยการโรงเรียนกำลังมีนโยบายให้นักเรียนแต่งกายด้วยชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์สัปดาห์ละ ๑ ครั้งด้วย (กมลวรรณ แสงประดิษฐ์, สัมภาษณ์, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕)

โรงเรียนบ้านดงกระทยาม จังหวัดปราจีนบุรี ให้นักเรียนแต่งกายด้วยชุดลาวพวน ทุกวันศุกร์ และกำลังเตรียมการสอนภาษาพวนให้นักเรียนในอนาคตอันใกล้

โรงเรียนปราจีนกัลยาณี จังหวัดปราจีนบุรี มีการสอนภาษาพวน และส่งเสริมการแสดง ลำพวนในงานกิจกรรมโรงเรียน

ภาพที่ ๑๓๙ เด็กนักเรียนหญิงโรงเรียนบ้านดงกระทยามในชุดลาวพวน

ภาพที่ ๑๔๐ การแสดงลำพวนของนักเรียนโรงเรียนปราจีนกัลยาณี
จังหวัดปราจีนบุรี ในงานวันภาษาไทยแห่งชาติ